

Erilaisena arjessa

Selvitys romanien syrjintäkokemuksista

**ERILAISENA ARJESSA –
SELVITYS ROMANIEN SYRJINTÄKOKEMUKSISTA**

Vähemmistövaltuutettu
Helsinki 2014

© Vähemmistövaltuutettu
ISBN (PDF): 978-952-491-952-4

Kopijyvä Oy, 2014

ESIPUHE

Romanien yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden sekä yhteiskunnallisen aseman edistäminen on pitkälti uusien toimintamallien etsimistä. Monella elämäalueella valtaväestön käyttäytymis- ja toimintamallit romaneja kohtaan ovat samat kuin mustavalkotelevision aikaan. Toimintamallien päivittäminen nykypäivään ei etene itsestään vaan siihen tarvitaan aktiivisia toimenpiteitä stereotyyppien vähentämiseksi ja syrjinnän poistamiseksi sekä valtaväestön ja romanien keskinäisen luottamuksen parantamiseksi. Muutostarvetta esiintyy yhtäläillä yksityisten henkilöiden kuin viranomaisien keskuudessa.

Romanit ovat menneinä vuosikymmeninä kohdanneet hyvinkin kyseenalaisia toimenpiteitä julkisen vallan taholta ja kokeneet myös arjessa voimakkaita ennakkoluuloja ja syrjintää. Tällöin on luonnollista hakea turvaa omasta yhteisöstä. Romanien sosiaalinen ja yhteiskunnallinen integraatio on kehitysvaiheessa ja sen saavuttamiseksi heidän on koettava olonsa turvalliseksi osana yhteiskuntaamme sen sijasta, että he joutuisivat sulkeutumaan tiukemmin romaniyhteisön sisälle.

Valtaväestön pitää irrottautua ennakkoluulosta ja kohdata romanit yksilöinä kaikilla elämän alueilla. Syrjintäkieltoa valvovilla ja yhdenvertaisuutta edistävillä toimijoilla on suuri vastuu tämän toteutumisesta. Silloin romaniyhteisö ja erityisesti romanitoimijat voivat vastavuoroisesti pyrkiä kohtaamaan valtaväestön edustajia, palveluntarjoajia ja viranomaisia, ilman oletusta syrjivästä kohtelusta. Molemmanpuoleinen kunnioitus ja suvaitsevaisuus edistävät kanssakäymistä ja tarjoavat hyvän kasvualustan uusille toimintatavoille.

Tällä selvityksellä haluamme tuottaa aikaisemmin puuttunutta perustietoa romanien kokemasta syrjinnästä ja herättää keskustelua uusista tavoista edistää romanien yhdenvertaisuutta. Tuloksista tässä yhteydessä esitetyt tulkinnat ja toimenpide-ehdotukset on tarkoitettu keskusteltavaksi. Niitä voidaan pitää keskustelunavauksena keinoista, joilla edistetään romanien yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä. Vastaanotamme mielellämme ajatuksia ja aloitteita uusista toimintamalleista.

Vähemmistövaltuutetulle on joskus esitetty romanikulttuurin olevan romanien sisäinen asia, joka tarkoittaa, että kulttuuriin kuulumattomilla ei ole oikeutta arvostella romanien perinteisiä tapakäytänteitä. Vähemmistövaltuutetun näkemyksen mukaan kulttuurisidonnaisia tapoja on arvioitava myös perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumisen viitekehyksessä. Ihmisoikeuksien universaaliuden merkitys punnitaan arjen tilanteissa. Tässä mie-

lessä puuttuminen sellaisiin romaniyhteisössä esiintyviin tapakäytänteisiin, jotka rajoittavat yksilön oikeuksia, ei ole vain romaniyhteisön sisäinen asia. Pieneen vähemmistöyhteisöön kuuluvalla henkilöllä voi olla korkea kynnyks nostaa esille häneen kohdistuvia yksilön oikeuksien rajoituksia silloin kuin ne esiintyvät oman vähemmistöyhteisön sisällä.

Romaniasiakkaiden yhteydenottojen perusteella on ilmeistä, että esimerkiksi jotkut perinteiset ratkaisumallit yhteisön sisäisten ristiriitojen selvittämiseksi voivat olla yksilötasolla hyvin ongelmallisia ja niiden noudattaminen saattaa aiheuttaa romaneille enemmän ongelmia kuin ratkaista niitä. Vähemmistövaltuutettu haluaa olla omalta osaltaan mukana avaamassa keskustelua romaniyhteisön muutostarpeista, mutta varsinaisen muutoksen on lähdeävä romaniyhteisön sisältä ollakseen kestävä.

Haluan erityisesti kiittää selvityksen toteuttamisesta ylitarkastaja Mikko Jorosta ja ylitarkastaja Pirjo Kruskopfia vähemmistövaltuutetun toimistosta. Vähemmistövaltuutettu kiittää sydämellisesti kaikkia haastatteluun osallistuneita henkilöitä ja niitä romaniaktiiveja, jotka mahdollistivat eri haastattelutilaisuuksien järjestämisen ja edesauttoivat näin aineiston kokoamista.

Helsingissä 10.4.2014

Eva Biaudet
Vähemmistövaltuutettu

SISÄLLYSLUETTELO

Esipuhe	5
Johdanto	10
Selvityksen toteutus	12
1 Romanien arkielämän syrjintäkokemukset	16
2 Romanien tietoisuus omista oikeuksistaan ja käsitkset syrjinnän yleisyydestä	21
3 Työelämä	25
3.1 Syrjintäkokemukset työsaannissa ja työpaikalla.....	25
3.2 Syrjinnästä ilmoittaminen	34
4 Asuminen	39
4.1 Haastateltavien syrjintäkokemukset.....	39
4.2 Syrjintäkokemukset vapaarahoitteisia vuokra-asuntoja haettaessa.....	40
4.3 Syrjinnästä ilmoittaminen: vapaarahoitteiset vuokra-asunnot	42
4.4 Syrjintäkokemukset valtion varoin tuettuja asuntoja vuokrattaessa	46
4.5 Syrjinnästä ilmoittaminen: valtion varoin tuetut vuokra-asunnot.....	49
4.6 Romanien asumisen ongelmat vähemmistövaltuutetun asiakastyössä.....	50
4.7 Kehittämistarpeet	59
5 Romanien keskinäiset suhteet	65
5.1 Romaniyhteisössä esiintyvät tavat	65
5.1.1 Romanivaatukseen liittyvät tavat.....	66
5.1.2 Väistäminen ja muuttolupa.....	67
5.1.3 Moraalikäsitykset (puhtaus ja häveliäisyys)	70
5.2 Päätöksenteko romaniyhteisössä.....	72
5.3 Naisen asema romaniyhteisössä	78
5.4 Romaniyhteisön muutosvalmius	80
6 Vähemmistövaltuutetun linjauksia työhön romaniaasioissa	85
Liite 1 - Suostumuslomake	90
Liite 2 - Kyselylomake	91

TAULUKOT

Taulukko 1. Vastaajat eriteltynä taustamuuttujittain	12
Taulukko 2. Onko sinua syrjitty yhdellä tai useammalla perusteella viimeisen vuoden aikana?	17
Taulukko 3. Tiedätkö Suomessa tahoja, jotka tarjoavat apua ja neuvoja syrjinnän uhreille?	23
Taulukko 4: Vastaajien nimeämiä tahoja, jotka tarjoavat apua ja neuvoja syrjinnän uhreille.	23
Taulukko 5. Onko sinua syrjitty työhaussa viimeisen viiden vuoden aikana?	31
Taulukko 6. Viimeisen viiden vuoden aikana syrjintää vapaarahoitteisia vuokra-asuntoja hakiessa kokeneet koulutustason mukaan	41
Taulukko 7. Viimeisen viiden vuoden aikana syrjintää valtion tukemia vuokra-asuntoja hakiessa kokeneet koulutustason mukaan	48
Taulukko 8. Haluaisitko muuttaa jotakin romanikulttuurissa?	81

KUVIOT

Kuvio 1. Onko sinua syrjitty yhdellä tai useammalla perusteella viimeisen vuoden aikana?	16
Kuvio 2. Tietäisitkö oikeutesi, jos kohtaisit syrjintää tai häirintää?	21
Kuvio 3. Onko sinua syrjitty työhaussa viimeisen viiden vuoden aikana?	25
Kuvio 4. Romanivastaajien koulutustaso verrattuna koko väestön koulutustasoon.	29
Kuvio 5. Onko sinulla työpaikka tai onko sinulla ollut työpaikka viimeisen viiden vuoden aikana?	32
Kuvio 6. Teitkö itse tai tekikö joku muu ilmoituksen kokemastasi työsyrynnästä?	35
Kuvio 7. Onko sinua mielestäsi syrjitty etnisen alkuperäsi vuoksi viimeisen viiden vuoden aikana yrittäessäsi vuokrata tai ostaa asuntoa yksityisiltä markkinoilta?	40
Kuvio 8. Teitkö itse tai tekikö joku muu ilmoituksen syrjinnästä?	43
Kuvio 9. Onko sinua mielestäsi syrjitty etnisen alkuperäsi vuoksi viimeisen viiden vuoden aikana yrittäessäsi vuokrata asuntoa kunnan tai kaupungin asuntotoimistosta?	46
Kuvio 10. Teitkö itse tai tekikö joku muu ilmoituksen syrjinnästä?	49
Kuvio 11. Oletko viimeisen viiden vuoden aikana noudattanut tai kohdannut romanikulttuurin tapoja, joista on aiheutunut haittaa sinulle tai perheellesi?	65
Kuvio 12. Mistä romanikulttuurin tavoista sinulle tai perheellesi on aiheutunut haittaa?	66
Kuvio 13. Kuka päättää mitä romanikulttuuri on ja miten romanien pitää elää ja toimia?	73
Kuvio 14. Millaisia haitallisia piirteitä päätöksentekoon liittyy?	76
Kuvio 15. Liittyykö naisten asemaan romaniyhteisössä mitään erityisiä ongelmia?	78
Kuvio 16: Millaisia ongelmia naisten asemaan liittyy romaniyhteisössä?	79
Kuvio 17. Haluaisitko muuttaa jotakin romanikulttuurissa?	81
Kuvio 18. Mitä muuttaisit romanikulttuurissa?	82

JOHDANTO

Tämän selvityksen tarkoituksena on paikata puutteellista tutkimustietoa romanien kokemasta syrjinnästä. Yhtenä johtoajatuksena on kerätä vertailukelpoista tietoa romanien syrjintäkokemuksista verrattuna muihin etnisiin vähemmistöryhmiin Suomessa. Tästä syystä tutkimuskysymykset ovat asumisen ja työelämän osalta samat kuin Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) teettämässä EU-MIDIS tutkimuksessa, jossa selvitettiin venäjänkielisten ja somalialaistaustaisten syrjintäkokemuksia Suomessa. Asuminen valikoitui itseoikeutetusti tämän selvityksen yhdeksi teemaksi, sillä romanit ottavat vähemmistövaltuutettuun yhteyttä aktiivisimmin juuri asumiseen liittyvissä syrjintäepäilyissä.

Toiseksi selvityksen elämänaalueeksi valitsimme työelämän. Tällä alueella vähemmistövaltuutetun toiminta on rajattua siitä syystä, että valtuutetulla ei ole toimivaltaa valvoa syrjintäkieltoa työelämässä. Näin ollen meille ei ole kertynyt asiakasyhteydenottojen kautta vastaavanlaista perustietopohjaa romanien asemasta työelämässä kuin esimerkiksi asumisessa tai yksityisten palveluiden piirissä. Romanien työelämässä kokemaa syrjintää ei ole myöskään aikaisemmin selvitetty, joten asiaan liittyvästä tiedosta on puutetta. Vähemmistövaltuutetun tehtäväkentän osalta tieto palvelee ja parantaa erityisesti rooliamme romanien aseman ja oikeuksien edistäjänä.

Selvitys on syntynyt myös vähemmistövaltuutetun tarpeesta löytää kestäviä ratkaisuja romaniasiakkaiden yhteydenotoista nouseviin ongelmiin. Vuosien asiakastyön perusteella valtuutetulla on varsin selkeä käsitys romanien kokeman syrjinnän eri ilmenemismuodoista, syrjinnän syistä ja sen seurauksista. Tästä huolimatta on haasteellista löytää perusteltu vastaus kysymykseen, missä määrin vähemmistövaltuutetun toimistoon yhteyttä ottavien romanien ongelmat ja kokemukset syrjinnästä pätevät koko romaniväestöön. Onko asiakaskuntamme kattava läpileikkaus Suomen romaniyhteisöstä vai ottavatko toimistoomme yhteyttä vain tietynlaiset asiakkaat?

Vastaavanlainen epävarmuus liittyy vähemmistövaltuutetun työn kannalta keskeiseen kysymykseen, miten ja millaisin toimenpitein pystymme parhaiten ehkäisemään romanien syrjintää ja edistämään heidän yhdenvertaisuuttaan sekä yhteiskunnallista asemaansa. Ovatko asiakasyhteydenottojen perusteella tehtävät johtopäätökset yhdenvertaisuuden esteistä ja syistä oikeita? Vai ovatko tosiasialliset yhdenvertaisuuden esteet laajempia ja rakenteellisia haasteita tai aivan toisaalla?

Romanien yhdenvertaisuuteen ja yhteiskunnallisen aseman parantamiseen liittyvät kysymykset ovat olleet voimakkaasti esillä vähemmistövaltuutetun toiminnassa koko instituution historian ajan. Valtuutetun työ romaniasioissa on asiakastyön kautta painottunut syrjinnän kiellon valvontaan yksittäistapa-uksissa, vaikka yksittäisiin ongelmatilanteisiin puuttumisen lisäksi yritämme löytää ratkaisuja toistuvasti esiin nouseviin ongelmiin yhteistyössä eri viran-omais- ja romanitoimijoiden kanssa. Työtämme ohjaa vähemmistövaltuute-tusta ja syrjintälautakunnasta annetussa laissa (660/2001) säädetty toimiala ja yhdenvertaisuuslain (21/2004) syrjintäkielto sekä perustuslaissa (731/1999) romaneille taattu oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltä ja kulttuuria.

Nyt vähemmistövaltuutettu pyrkii työssään entistä voimakkaammin puuttu-maan yksittäisten ongelmatilanteiden lisäksi niihin olosuhteisiin, jotka luovat syrjinnän kokemuksia ja joilla tuntuu usein olevan myös syy-yhteys romanien keskimääräistä heikompaan yhteiskunnalliseen asemaan. Romanian aseman ja oikeuksien aloitteellisessa edistämisessä käytämme hyväksi asiakastyössä kart-tunutta osaamista, mutta samalla pyrimme varmistamaan edistämistoimenpitei-den oikean kohdentamisen panostamalla laajaan tietopohjaan siitä, millaisesta ongelmasta on kyse, ongelman syistä ja siihen vaikuttavista taustatekijöistä.

Romanien asemaa parantavien yksittäisten hankkeiden ja toimenpiteiden osalta merkittävimpien joukkoon on helppo nostaa opetushallituksen työ romanilasten perusopetuksen tilan parantamiseksi. Vähemmistövaltuutettu pyrkii mallintamaan heidän toimintatapaansa nyt omassa työssään. Opetus-hallitus toteutti ensimmäisen valtakunnallisen romanilasten perusopetuksen tilaa kartoittaneen selvityksen lukuvuonna 2001 - 2002.¹ Selvityksen avulla tunnistettiin konkreettisesti ne yksittäiset ongelmakohdat, joita romanioppi-lailla on perusopetuksessa. Näiden pohjalta laadittiin joukko kohdennettuja ehdotuksia toimenpiteiksi, joita toteutettiin seuraavina vuosina. Lukuvuonna 2010 - 2011 opetushallitus teetti seurantatutkimuksen, jossa muun muassa arvioitiin, millaisia vaikutuksia toteutetuilla toimenpiteillä oli saavutettu.² Tulosten perusteella toimenpide-ehdotuksia uudelleen arvioitiin ja kohden-nettiin tarpeen mukaan.

Vankemman tietopohjan avulla pystymme tehokkaammin puuttumaan romanien kokemaan syrjintään ja edistämään heidän asemaansa aikaisempaa

---

1 Opetushallitus (2004) "*Romanilasten perusopetuksen tilan - Selvitys lukuvuodelta 2001 - 2002*". Saatavana: http://www.oph.fi/download/48985_romanilasten_perusopetuksen_tila.pdf (26.2.2014).

2 Opetushallitus (2011) "*Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2010 - 2011 ja toimenpide-ehdotukset*". Saatavana: http://www.oph.fi/download/140023_Romanioppilaiden_perusopetuksen_tilannekatsaus_2010-2011_ja_toimenpide-ehdotukset.pdf (26.2.2014).

kokonaisvaltaisemmin. Vähemmistövaltuutetun asiakastyö on osoittanut, että romanien kokemassa syrjinnässä muun muassa asumisessa on usein kyse hyvin monisyisestä kokonaisuudesta. Toisinaan taustalla vaikuttavat myös joidenkin romanien noudattamat yksilönoikeuksien näkökulmasta ongelmalliset tavat ja käytänteet. Tästä syystä vähemmistövaltuutetulla on tarve linjata omaa toimintaansa suhteessa peruslaissa säädettyihin yksilönoikeuksiin ja toisaalta romaneille taattuun oikeuteen ylläpitää ja kehittää omaa kieltä ja kulttuuria.

Vähemmistövaltuutettu on ottanut asiantuntijan roolissa osaa Suomen ensimmäisen romanipoliittisen toimintaohjelman (ROMPO) suunnitteluun, toteuttamiseen ja seurantaan.³ Tämän selvityksen tavoitteena on tuottaa kaivattua perustietoa romaneihin kohdistuvan etnisen syrjinnän seurantaindikaattoriksi myös romanipoliittisen ohjelman toimeenpanon puitteissa.

Selvityksen toteutus

Tutkimushaastatteluun (ks. liite 2) osallistui yhteensä 249 romania, joista 61 prosenttia (n=152) on naisia ja 39 prosenttia (n=97) miehiä. Vastaajien ikäluokajakajakauma on melko tasainen. Eniten vastaajia on ikäluokista 25–34-vuotiaat (n=68) ja 35–44-vuotiaat (n=49), vähiten ikäluokasta yli 64-vuotiaat (n=16). Koulutustaustaltaan vastaajat jakaantuvat siten, että 57.3 prosentilla (n=142) on suoritettuna korkeintaan peruskoulu, 33.1 prosentilla (n=82) on toiseen asteen koulutus ja 9.6 prosentilla korkeakoulututkinto.

Taulukko 1. Vastaajat eriteltynä taustamuuttujittain

		Mies (%)	Nainen (%)
Ikä	16-24 vuotta	17 (17.5)	20 (13.2)
	25-34 vuotta	30 (30.9)	38 (25.0)
	35-44 vuotta	16 (16.5)	33 (21.7)
	45-54 vuotta	17 (17.5)	22 (14.5)
	55-64 vuotta	9 (9.3)	31 (20.4)
	yli 64 vuotta	8 (8.2)	8 (5.3)
Koulutustaso	Peruskoulu	55 (57.3)	87 (57.2)
	Toinen aste	34 (35.4)	48 (31.6)
	Korkeakoulu	7 (7.3)	17 (11.2)
Yhteensä		97	152

3 Sosiaali- ja terveysministeriö (2009) "Suomen romanipoliittinen ohjelma". Saatavana: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-10533.pdf (26.2.2014).

Tutkimushaastattelut toteutettiin aikajaksolla touko-heinäkuu 2013. Haastatteluista iso osa (n=112) tehtiin kasvotusten haastateltavan kanssa. Tutkimushaastatteluja tehtiin romaniyhdistysten ja yksittäisten romanitoimijoiden avustuksella pääkaupunkiseudulla, Jyväskylässä, Lahdessa, Savonlinnassa, Oulussa ja Karjalohjalla. Osa (n=39) haastatteluun osallistuneista täytti kyselylomakkeen omatoimisesti joko verkossa tai paperiversiona. Lisäksi osa (n=98) haastatteluista tehtiin puhelimitse. Haastateltavien löytämisessä hyödynnettiin useiden yhteistyökumppaneidemme apua ja toimistossamme viime vuosina asioineita romaneja lähestyttiin myös suoraan puhelimitse. Lisäksi kaikkia haastateltuja pyydettiin kertomaan selvityksestä omassa tuttavapiirissä ja pyytämään kiinnostuneita olemaan yhteydessä vähemmistövaltuutetun toimistoon.

Kaikki haastatteluun osallistuneet antoivat tietoisesti suostumuksen. Kasvokkain tehdyissä haastatteluissa osallistujan kanssa käytiin lävitse suostumuslomake ja siihen pyydettiin tämän allekirjoitus (ks. liite 1). Puhelimitse tehdyissä haastatteluissa menettely oli muuten sama, mutta allekirjoituksen sijasta suostuminen pyydettiin suullisesti. Kyselyyn omatoimisesti verkossa vastanneille toimitettiin suostumuslomake sähköpostitse samalla kuin linkki kyselyyn. Kyselylomakkeen paperiversiona omatoimisesti täyttäneet eivät kaikki palauttaneet suostumuslomaketta allekirjoitettuna, vaikka se heille toimitettiin.

Tutkimushaastattelussa esitetyistä kysymyksistä osa on sellaisia, joita on käytetty aikaisemmin muissa tutkimuksissa. Romanien syrjäntäkokemuksia asumisessa ja työelämässä selvittäneet kysymykset ovat samoja kuin Euroopan perusoikeusviraston (FRA) teettämässä EU-MIDIS tutkimuksessa. Romanien oikeustietoisuutta kartoittavat kysymykset ovat samat kuin syrjintää käsittelevissä Eurobarometreissä. Halusimme käyttää samoja kysymyksiä, sillä romanien syrjäntäkokemuksia ei ole aikaisemmin selvitetty ja tarvitsimme tuloksille vertailukohtaa, jotta pystymme arvioimaan niiden merkitystä paremmin. Romanikulttuuria ja romanien keskinäisiä suhteita käsittelevät kysymykset on laadittu yksinomaan tätä selvitystä varten.

Tutkimuksen tulokset eivät ole täysimääräisesti vertailukelpoisia EU-MIDIS tutkimuksen tai Eurobarometrien kanssa, koska otoksemme ei ole riittävän suuri. Otos ei ole tilastollisesti riittävä myöskään Suomen koko romaniväestöä koskevien yleistysten tekemiseksi. Tästä huolimatta vastaajien kokemukset syrjinnästä ja heidän näkemyksensä romanikulttuurista antavat kaivattua tietoa romanien arjesta ja täydentävät puutteellista tietopohjaa monesta asiasta. Vastaavan kokoluokan selvitystä romanien syrjäntäkokemuksista Suomessa ei ole toteutettu aikaisemmin.

Haastattelutilanteissa kohdattiin muutamia seikkoja, jotka ovat saattaneet vaikuttaa yksittäisiin vastauksiin. Joitakin kysymyksiä oli tarpeen avata haastateltaville ja näissä tilanteissa haastattelija on saattanut johdatella vastauksia tiettyyn suuntaan. Erityisesti kysymys 40 tuotti monelle vastaajalle ongelmia, koska - jälkikäteen arvioiden - se oli puutteellisesti muotoiltu. Muutaman kysymyksen kohdalla oli ilmeistä, että osa vastaajista mieltää kysymyksen arkaluonteiseksi, eivätkä siksi halua vastata siihen perusteellisesti. Vaikka kaikille haastateltaville oli painotettu, että heillä on oikeus olla vastaamatta esitettyihin kysymyksiin, yksikään ei suoraan kieltäytynyt vastaamasta tai halunnut keskeyttää haastattelua. Yksi vastaaja lähetti haastattelun jälkeen kirjallista palautetta, koska koki kysymysten keskittyvän vain romanikulttuurin huonoihin puoliin. Haastattelulomakkeen omatoimisesti täyttäneistä henkilöistä osa ei vastannut kaikkiin kysymyksiin. Tästä syystä otoskoko vaihtelee kysymyskohtaisissa tuloksissa.

Tulosten tulkinnassa lähestymistapamme on kuvailevan ja ilmiötä selittävän välimaastossa sekä normatiivinen johtopäätöksissään. Tämä poikkeaa monista muista romanien asemaa koskevista selvityksistä, joissa lähestymistapa on jäänyt pääasiallisesti asiantilaa kuvailevaksi. Tätä voidaan pitää kyseisten selvitysten heikkoutena, sillä näkemyksemme mukaan pyrkimys ongelmien syiden ymmärtämiseen auttaa kohdentamaan romanien asemaa parantamaan tarkoitetut toimenpiteet paremmin.

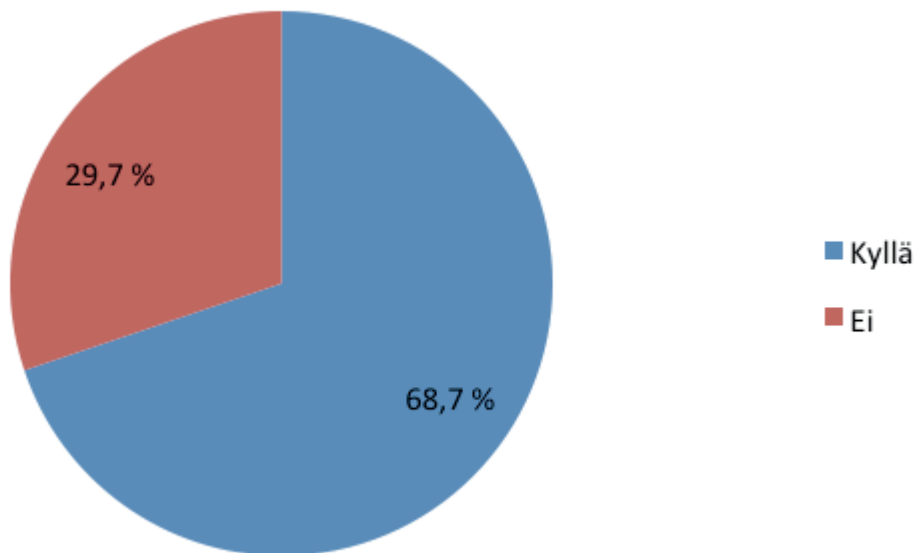
Suomessa on käyty varsin vähän keskustelua siitä, mitä perustuslain 17 §:ssä romaneille taattu oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltä ja kulttuuria tarkoittaa käytännössä. Haasteita riittää yhtäläillä toimenpiteissä romanikielen säilymisen ja elinvoimaisuuden edistämisessä kuin valtaväestön romanikulttuurin ja historian tietämyksen parantamisessa. Lisäksi näyttää sille, että joissakin tilanteissa romaniyhteisössä esiintyvistä yksilöiden valinnanvapautta rajoittavista tavoista on muodostunut tabu ja eräänlainen kulttuuripeikko. Valtaväestö arastelee keskustelua tai arvostelua romanikulttuurin piirissä ja romaniyhteisössä esiintyvistä tavoista, koska pelkää loukkaavan romaneja tai kyseenalaistavan heidän perustuslaillisen oikeutensa omaan kulttuuriin. Romaniyhteisössä taas on haluttomuutta avata keskustelua kunnolla, koska pelätään, että yhteisön ongelmien esiin nostaminen ja ruotiminen, saattaa lisätä valtaväestön yhteisön jäseniin kohdistamaa syrjintää.

Pienten vähemmistöryhmien selviytymiskamppailussa enemmistön katveessa saattaa joskus syntyä jäsenten keskinäistä kontrollia ja yhdenmukaistamispainetta, joka voi sinällään ymmärrettävästä lähtökohdasta huolimatta saada jopa yksilön oikeuksia rikkovia muotoja. Vähemmistövaltuutetun mielestä romaneihin liittyvä kulttuuripeikko on kohdattava ja yksilön oikeuksia lou-

kaavia piirteitä pyrittävä muuttamaan. Ihmisoikeuksien universaaliutta on vastaavalla tavalla sovellettu joidenkin maahanmuuttajaryhmien ja uskonnollisten yhteisöjen kohdalla.

1 ROMANIEEN ARKIELÄMÄN SYRJINTÄKOKEMUKSET

Romanivastaajista (n=249) yhteensä 68,7 prosenttia kertoo kokeneensa syrjintää jollakin elämän alueella viimeisen vuoden aikana. Kyseessä on poikkeuksellisen korkea luku, kun sitä verrataan Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) vuonna 2009 julkaiseman EU-MIDIS tutkimuksen tuloksiin. Sen mukaan Suomessa asuvista somalialaistaustaisista vastaajista (n=484) 47 prosenttia kertoi kokeneensa syrjintää viimeisen vuoden aikana, kun vastaava luku Suomessa asuvilla venäjänkielisillä (n=562) oli 27 prosenttia.⁴ Samassa tutkimuksessa eniten syrjintäkokemuksia oli romaneilla Tšekissä (64 %), afrikkalaistaustaisilla henkilöillä Maltalla (63 %), romaneilla Unkarissa (62 %), Puolassa (59 %) ja Kreikassa (55 %).

Kuvio 1. Onko sinua syrjitty yhdellä tai useammalla perusteella viimeisen vuoden aikana? (%) (n=249)

Romaniniaisilla on hieman enemmän syrjintäkokemuksia kuin romanimiehillä. Naisista 71.3 prosenttia kertoi kokeneensa syrjintää viimeisen vuoden aikana. Miehillä vastaava luku on 67.4 prosenttia. Eniten syrjintäkokemuksia on 16 - 24-vuotiailla (75.7 %) ja 35 - 44-vuotiailla (72.9 %). Vähiten kokemuksia syrjinnästä on yli 64-vuotiailla (60.0 %) ja 45 - 54-vuotiailla (63.2 %).

⁴ European Union Agency for Fundamental Rights (2009) "European Union Minorities and Discrimination Survey - Main Results Report". Saatavana: http://www.fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/663-FRA-2011_EU_MIDIS_EN.pdf (26.2.2014)

Koulutustaustalla ei ole suurta vaikutusta siihen, onko vastaajalla kokemuksia syrjinnästä. Peruskoulun käyneistä vastaajista 71.0 prosentilla on syrjintäkokemuksia viimeisen vuoden ajalta. Toisen asteen koulutuksen omaavilla luku on vain hieman matalampi (69.5 %) ja korkeakoulutuksen saaneilla 62.5 prosenttia.

Taulukko 2. Onko sinua syrjitty yhdellä tai useammalla perusteella viimeisen vuoden aikana? (n=249)

		Kyllä (%)	Ei (%)	Yhteensä (%)
Sukupuoli	Mies	64 (67.4)	31 (32.6)	95 (100)
	Nainen	107 (71.3)	43 (28.7)	150 (100)
Ikä	16–24 vuotta	28 (75.7)	9 (24.3)	37 (100)
	25–34 vuotta	47 (70.1)	20 (29.9)	67 (100)
	35–44 vuotta	35 (72.9)	13 (27.1)	48 (100)
	45–54 vuotta	24 (63.2)	14 (36.8)	38 (100)
	55–64 vuotta	28 (70.0)	12 (30.0)	40 (100)
	yli 64 vuotta	9 (60.0)	6 (40.0)	15 (100)
Koulutustaso	Peruskoulu	98 (71.0)	40 (29.0)	138 (100)
	Toinen aste	57 (69.5)	25 (30.5)	82 (100)
	Korkeakoulu	15 (62.5)	9 (37.5)	24 (100)

Romanien asema mielletään tyypillisesti paremmaksi Suomessa kuin Tšekissä, Unkarissa, Puolassa tai Kreikassa, joten tulos näyttää kovin karulta. Yksi tapa avata tulosta pintaa syvemmälle on tarkastella, miten romanien asema Suomessa yleisesti ottaen eroaa romanien elinolosuhteista edellä mainituissa EU-jäsenvaltioissa. Yksi mahdollisesti merkittävä tekijä on romanien asumiseen edellä mainituissa maissa liittyvä voimakas segregaatio. Tyypillisesti suuri osa romaniväestöstä Itä- ja Keski-Euroopan maissa elää valtaväestöstä erillisillä asuinalueilla, joissa ryhmien keskinäinen kanssakäyminen ei välttämättä ole päivittäistä. Osittain segregaatista johtuen myös yhteiskunnan tarjoamat palvelut ovat monilta osin alueellistuneet siten, että romanit ja valtaväestö käyttävät erillisiä palveluja.

Suomessa romanit asuvat pääväestön keskuudessa ja käyttävät samoja palveluita. Romanilapset opiskelevat samoissa kouluissa kuin muut lapset, romanit käyvät samoilla terveysasemilla ja he asioivat samojen sosiaalivirkailijoiden kanssa kuin pääväestö. Suomen romaneja voidaan pitää yleiseen, julkiseen palvelutarjontaan integroituneina, kun taas samaa ei voida sanoa vertailukohteena tässä olevista EU-jäsenmaista. Kun lisäksi otetaan huomioon, että suuressa osassa vastaajien syrjintäkokemuksia on kyse sellaisista arkielämän tapauksista kuin kaupan henkilökunnan tai vartioiden romaneihin kohdistamasta epäasiallisesta käyttäytymisestä, niin on mahdollista, että nämä tekijät yhdessä selittävät ainakin osittain korkeaa syrjintäkokemusprosenttia.

Tyypillisiä arkipäivän syrjäntäkokemuksia

"Joka päivä kun menen bussiin, niin huomaan, ettei kukaan tule istumaan lähelleni. Minua nolottaa istua bussissa niin, että minun edessäni, takanani ja vieressäni on tyhjää. Koen, että ihmiset mieluummin seisovat kuin tulevat lähelleni istumaan."

28-vuotias romaninainen

"Paikallisella huoltoasemalla romanien täytyy maksaa etukäteen, mutta valtaväestöön kuuluvat asiakkaat voivat maksaa tankkauksen jälkeen."

49-vuotias romanimies

"Päivittäin huomaan, että kun menen ruokakauppaan, niin vartijat alkavat seuraamaan minua. En uskalla koskea tuotteeseen, jos en ole varma siitä, että aion ostaa sen. Nykyään käyn aina tietyssä kaupassa, koska siellä minut tunnetaan ja saan tehdä ostokseni rauhassa."

32-vuotias romaninainen

"Ohikulkijat saattavat nimitellä."

24-vuotias romanimies

"Minua kiusattiin ammattikoulussa ja työharjoittelussa. Tästä syystä jätin koulun lopulta kesken."

27-vuotias romanimies

Toisaalta on huomionarvoista, että jotkut romanivastajaajat eivät edes miellä vartijoiden tai kaupan henkilökunnan käytöstä syrjinnäksi. Heille siinä on kyse tavanomaisesta arjesta. Tämä nousi esiin selvityksessä siten, että vastaajia pyydettiin kertomaan yksi tilanne viimeisen vuoden ajalta, jolloin he ovat kokeneet tullessa syrjityksi etnisen alkuperänsä johdosta. Jos vastaajalle ei tullut mieleen yhtään yksittäistä tapausta, haastattelija ohjasi vastaajaa muun muassa miettimään tavallisia arkipäivän tilanteita. Tällöin kävi monesti niin, että vastaaja alkoi kertoa vartijoiden ja kaupan myyjien häiritsevästä käyttäytymisestä, mutta totesi sitä tapahtuvan niin usein, ettei edes miellä sitä syrjinnäksi.

Edellä mainittu seikka näkyy myös siten, että avoimeen kysymykseen syrjäntäkokemuksista vastanneista (n=248) yhteensä 85.2 prosenttia vastasi kohdan-

neensa viimeisen vuoden aikana sellaista kohtelua, jossa heidän mielestään on kyse syrjinnästä etnisen alkuperän johdosta. Heistä (n=122) 51.5 prosentilla oli kyseessä syrjintäkokemus yleisesti saatavilla olevien asuntojen, irtaimen tai kiinteän omaisuuden tai palveluiden tarjonnassa. Yhteensä 80 vastaajalla syrjintäkokemus liittyi vartijoiden, myymälän henkilökunnan tai ravintolan henkilökunnan käyttäytymiseen. Asumiseen liittyvän syrjintäkokemuksen avoimessa kysymyksessä mainitsi 35 vastaajaa.

Vähemmistövaltuutetun toimistossa romanien asiakasyhteydenotoissa on tyypillisesti kysymys asumiseen liittyvistä asioista. Vuositasolla vain hyvin harvat yhteydenotot liittyvät syrjintäepäilyihin muunlaisessa palvelutarjonnassa. Niissä harvoissa yhteydenotoissa on tyypillisesti kysymys sellaisista ilmiöistä kuten ilmoituksista kauppojen ovissa, joissa rajoitetaan romaniasiakkaiden lukumäärää tai kielletään heidän asiointi kaupassa, kuin yksittäistä syrjintätapauksista.

Toinen mahdollinen tapa ymmärtää Suomen romanien verrattain korkeaa syrjintäkokemusten määrää on hahmottaa sitä heidän oikeustietoisuutensa kautta. Vuoden 2012 Eurobarometrin mukaan vastaajien oikeustietoisuus syrjintätilanteissa on EU-maissa keskimäärin 37 prosenttia.⁵ Romanivastaajista (n=247) 69.2 prosenttia on sitä mieltä, että tietäisi oikeutensa, jos kohtaisi syrjintää tai häirintää. (Ks. kpl 2). Näin ollen on mahdollista, että Suomen romanit tulkitsevat epäasiallisen kohtelun herkemmin syrjinnäksi paremman oikeustietoisuutensa vuoksi kuin romanit useissa muissa EU-maissa.

Taustojen valaisemisella ja tuloksen pintaa raaputtamalla ei ole tarkoitus vähätellä romanien kokemaan syrjintää. Kyseessä on merkittävä yhteiskunnallinen ongelma, kun 69–85 prosenttia vastaajista on sitä mieltä, että heitä on syrjitty jollakin elämän alueella edellisen vuoden aikana. On kuitenkin tärkeää pyrkiä ymmärtämään, millaisia tekijöitä on mahdollisesti ilmiön taustalla, koska muuten syrjinnän vastaiset toimenpiteet eivät välttämättä kohdennu oikealla ja tuloksellisella tavalla.

Romanien arkielämässä kohtaamassa syrjinnässä on kyse siitä, ettei heitä kohdella yksilöinä vaan osana vähemmistöryhmää, jossa mielletään esiintyvän paljon huono-osaisuutta ja rikollisuutta. Syrjinnän vastaisen työn näkökulmasta yksi keskeinen kysymys siten on, miten romanien ja valtaväestön keskinäistä luottamusta ja sosiaalisen vuorovaikutuksen tasoa voidaan parantaa.

---

5 Euroopan komissio (2012) *Eurobarometri - Syrjintä EU:ssa vuonna 2012*. Saatavana: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_fact_fi_fi.pdf (26.2.2014).

Romanien jokapäiväisessä arjessa syrjintä ilmenee muun muassa kauppiaiden ja liikkeenharjoittajien heihin kohdistamina tehostettuina valvontatoimenpiteinä. Kauppiaiden kohdalla ongelman ydin on heidän käsityksensä, että romaniasiakkaat syyllistyvät näpistyksiin ja myymälävarkauksiin muita asiakkaita todennäköisemmin. Tämä käsitys voi perustua puhtaasti stereotyyppiseen näkemykseen tai omakohtaisiin kokemuksiin romaniasiakkaista. Sen syntyhistoria ja totuus pohja on tiettyssä mielessä yhdentekevää, koska seuraukset ovat samat: romaneja ei kohdella yksilöinä.

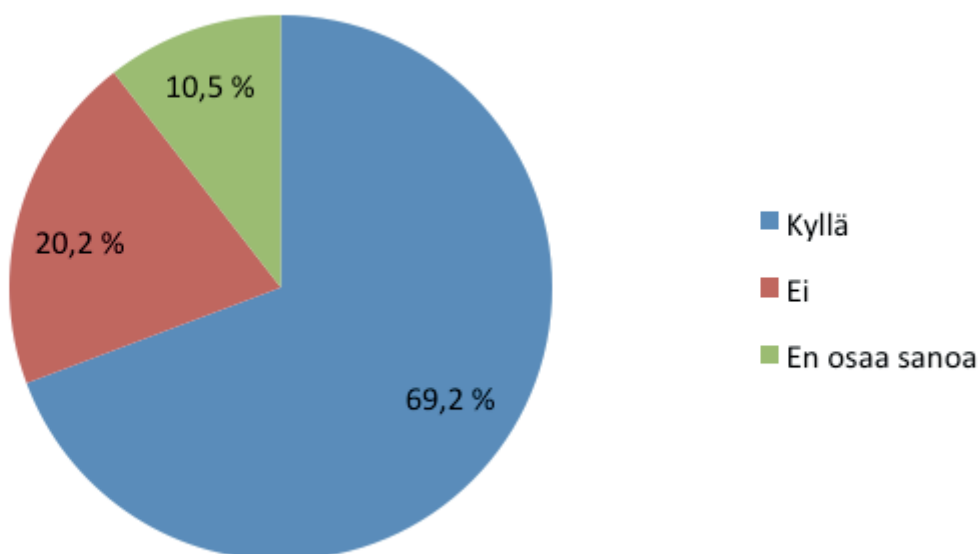
Romaneihin ryhmänä kohdistettujen tehostettujen valvontatoimenpiteiden lainvastaisuudesta ei ole epäselvyyttä. Yksilöllinen kohtelu on oikeusjärjestelmämme perusta. Ilmeisen suuri epäselvyys ja neuvottomuus kuitenkin vallitsevat siitä, millaisia vaihtoehtoisia ja lainmukaisia keinoja liikkeenharjoittajat voivat käyttää varkauksien ehkäisemiseksi. Romanien näkökulmasta näiden vaihtoehtojen tulisi olla vähintäänkin sellaisia, ettei heidän tarvitse kokea tulevaisuutta nöyryytetyksi muiden asiakkaiden nähden kaupassa asioidessaan. Tähän ei ole olemassa valmista ratkaisumallia. Lienee kuitenkin perusteltua lähteä liikkeelle siitä, että avaimet vallitsevan tilanteen muuttamiseksi löytyvät romanijärjestöjen ja kauppiaiden keskinäisestä yhteistyöstä ja vuoropuhelusta.

Toimenpide-ehdotuksia arkielämän syrjintään puuttumiseksi:

- Romanijärjestöjen ja keskeisten päivittäistavara-kauppaketjujen yhteistyön lisääminen keskinäisen luottamuksen parantamiseksi
- Kauppiaiden ja alueellisten romanien yhteistapaamisten järjestäminen paikallistasolla ennakkoluulojen vähentämiseksi
- Keskusteluyhteyden avaaminen romanijärjestöjen ja vartiointiliikkeiden välille
- Tiedon ja koulutuksen lisääminen etnisen profiloinnin kiellosta ja sen merkityksestä
- Tehostetun koulutuksen järjestäminen syrjintäkiellosta kaupan alan toimijoille ja vartiointiliikkeille

2 ROMANIE TIETOISUUS OMISTA OIKEUKSISTAAN JA KÄSITYKSET SYRJINNÄN YLEISYYDESTÄ

Tulosten perusteella romaneilla on vahva usko omaan oikeustietoisuuteensa syrjintätilanteessa. Vastaajista (n=247) 69.2 prosenttia on sitä mieltä, että tietäisi oikeutensa, jos kohtaisi syrjintää tai häirintää. Vastakkaista mieltä asiasta on 20.2 prosenttia. Yhteensä 10.5 prosenttia vastaajista ei osannut sanoa kantaansa.

Kuvio 2. Tietäisitkö oikeutesi, jos kohtaisit syrjintää tai häirintää? (%) (n=247)

Mies- ja naisvastaajien välillä on vain alle prosenttiyksikön ero siinä, miten he mieltävät tietoisuutensa omista oikeuksista syrjintätilanteessa. Koulutustasolla on paljon selkeämpi vaikutus asiaan. Peruskoulutason omaavista vastaajista 63.6 prosenttia vastasi kysymykseen myöntävästi. Toisen asteen koulutuksen saaneilla vastaava luku on 74.4 prosenttia ja korkeakoulutuksen saaneilla 87.5 prosenttia.

Romanien vastaukset ovat yllättävän yhdenmukaiset eurobarometriä Suomen tulosten kanssa. Vuoden 2012 barometrissa 71 prosenttia Suomessa asuvista vastaajista (n=1017) on sitä mieltä, että tietäisi oikeutensa, jos kohtaisi syrjintää tai häirintää.⁶ Vastakkaista mieltä asiasta on 20 prosenttia. Tulos on

6 Euroopan komissio (2012) *Eurobarometri - Syrjintä EU:ssa vuonna 2012*. Saatavana: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_fact-fi-fi.pdf (26.2.2014)

parantunut vuoden 2009 barometrista, jossa vastaajista (n=999) 63 prosenttia kertoi tietävänsä oikeutensa ja 27 prosenttia oli sitä mieltä, ettei tietäisi oikeuksiansa, jos kohtaisi syrjintää tai häirintää.⁷

Barometri- ja romanivastaajien näkemys omasta oikeustietoisuudesta syrjintätilanteessa on lähes 30 prosenttiyksikköä parempi kuin EU-maissa keskimäärin. Näin ollen tilanne on Suomessa verrattain hyvä myös alhaisen koulutuksen omaavilla romanivastaajilla: heidän oikeustietoisuutensa on reilusti EU-maiden keskiarvoa parempi. Hyvä oikeustietoisuus voi osaltaan selittää suomalaisten romanien korkeaa syrjintäkokemusten määrää.

Romanivastaajista (n=237) 90.3 prosenttia on sitä mieltä, että etninen syrjintä on Suomessa yleistä tai hyvin yleistä. Tämä on selvästi korkeampi kuin vuoden 2012 eurobarometrin vastaajien käsitys samasta asiasta. Heistä (n=1017) yhteensä 69 prosenttia on sitä mieltä, että etninen syrjintä on Suomessa yleistä tai hyvin yleistä. Suoraviivainen tulkinta tästä on, että romaneilla on itsellään henkilökohtaisia syrjintäkokemuksia paljon enemmän kuin pääasiassa valtaväestön edustajista koostuvilla barometrivastaajilla. Näin ollen he myös arvioivat etnisen syrjinnän määrän paljon korkeammaksi.

Romanivastaajien näkemys syrjinnästä seksuaalisen suuntautumisen perusteella on hieman korkeampi kuin barometrivastaajien. Romaneista (n=207) 57.5 prosenttia on sitä mieltä, että syrjintä seksuaalisen suuntautuneisuuden perusteella on yleistä tai hyvin yleistä. Vastaava luku barometrivastaajien keskuudessa on 50 prosenttia.

Romani- ja barometrivastaajien käsitykset syrjinnän yleisyydestä sukupuolen, vammaisuuden tai uskonnon ja vakaumuksen perusteella ovat verrattain samanlaiset. Noin 29 prosenttia heistä on sitä mieltä, että syrjintä sukupuolen perusteella on yleistä tai hyvin yleistä. Syrjintää vammaisuuden perusteella pitää yleisenä tai hyvin yleisenä hieman yli 40 prosenttia vastaajista ja syrjintää uskonnon tai vakaumuksen perusteella pitää yleisenä tai hyvin yleisenä hieman alla 30 prosenttia vastaajista.

Romanivastaajista (n=245) 55.8 prosenttia on sitä mieltä, että tietää Suomessa ainakin yhden tahon tai toimijan, joka tarjoaa neuvoja ja apua syrjinnän uhreille. Sukupuolien välillä ei ole merkittävää eroa: naiset (59.3 %) ovat hieman paremmin tietoisia neuvoja ja apua tarjoavista toimijoista kuin miehet (52.6 %). Ikäryhmistä 16 - 24-vuotiailla (40.5 %) ja yli 64-vuotiailla

---

⁷ Euroopan komissio (2009) *Eurobarometri - Syrjintä EU:ssa vuonna 2009*. Saatavana: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_317_fact-fi-fi1.pdf (26.2.2014).

(33.3 %) on heikoin tietämys neuvoja ja apua tarjoavista toimijoista. Paras tietämys asiasta on 35 - 44-vuotiailla (65.3 %) vastaajilla.

Vastaajien koulutustasolla on selkeä vaikutus siihen, tietääkö vastaaja neuvoja ja apua tarjoavia toimijoita. Korkeintaan peruskoulun käyneistä vastaajista 46.4 prosenttia vastasi kysymykseen myöntävästi. Toisen asteen koulutuksen saaneilla vastaava luku on 63.4 prosenttia ja korkeakoulutuksen saaneilla 91.7 prosenttia.

Taulukko 3. Tiedätkö Suomessa tahoja, jotka tarjoavat apua ja neuvoja syrjinnän uhreille? (n=244).

	Kyllä (%)	Ei (%)	Yhteensä (%)
Peruskoulu	64 (46.4)	74 (53.6)	138 (100)
Toinen aste	52 (63.4)	30 (36.6)	82 (100)
Korkeakoulu	22 (91.7)	2 (8.3)	24 (100)
Yhteensä (%)	138 (56.6)	106 (43.4)	244 (100)

Edelliseen kysymykseen myönteisesti vastanneille esitettiin avoin jatkokysymys, jossa tiedusteltiin nimeltä syrjinnän uhreille neuvoja ja apua tarjoavia tahoja. Vastaajat (n=136) nimesivät 79 kertaa vähemmistövaltuutetun toimiston, poliisiin 55 kertaa ja jonkin kansalaisjärjestön 47 kertaa. Muu viranomainen, kuten Eduskunnan oikeusasiamies ja aluehallintovirasto mainittiin 23 kertaa.

Taulukko 4: Vastaajien (n=136) nimeämiä tahoja, jotka tarjoavat apua ja neuvoja syrjinnän uhreille.

	n	%
Vähemmistövaltuutettu	79	34.1
Joku kansalaisjärjestö	47	20.3
Poliisi	55	23.7
Muu viranomainen	23	9.9
Muu	28	12.1
Yhteensä	232	100.0

Kaikilta romanivastaajilta kysyttiin lisäksi, oletko koskaan kuullut vähemmistövaltuutetusta, syrjintälautakunnasta ja työsuojeluviranomaisista. Vähemmistövaltuutetusta kertoo kuulleensa 66 prosenttia vastaajista, syrjintälautakunnasta 28 prosenttia ja 59 prosenttia työsuojeluviranomaisista.

Naiset ovat miehiä paremmin tietoisia vähemmistövaltuutetun toimistosta: naisista 75 prosenttia ja miehistä 51.6 prosenttia kertoo kuulleensa siitä. Huo-

noiten vähemmistövaltuutetun toimistosta ovat tietoisia 16 - 24-vuotiaat vastaajat. Heistä vain 40 prosenttia kertoi kuulleensa vähemmistövaltuutetusta. Vastaava luku 35 - 44-vuotiaiden ikäryhmässä on 83.7 prosenttia. Vastaajien koulutustasolla on myös merkitystä tulokseen. Korkeintaan peruskoulun käyneistä vastaajista 57.7 prosenttia on kuullut vähemmistövaltuutetun toimistosta. Toisen asteen koulutuksen saaneista 72.5 prosenttia ja 91.7 prosenttia korkeakoulutuksen saaneista on kuullut vähemmistövaltuutetusta.

Naisvastaajat (30.6 %) ovat jonkin verran miehiä (23.9 %) paremmin tietoisia syrjintälautakunnasta, ja parhaiten siitä ovat tietoisia 55–64-vuotiaat (41.0 %) ja 25–34-vuotiaat (35.8 %) sekä toisen asteen koulutuksen (33.3 %) ja korkeakoulutuksen (54.2 %) suorittaneet vastaajat. Yhtä suuri osuus naisista (58.9 %) ja miehistä (58.6 %) on kuullut työsuojeluviranomaisista. Kaikissa ikäryhmissä yli 64-vuotiaita lukuun ottamatta tietoisuus työsuojeluviranomaisista on selkeästi yli 50 prosentin luokkaa. Parhaiten heistä ovat tietoisia toisen asteen (77.5 %) ja korkeakoulutuksen (87.5 %) suorittaneet vastaajat.

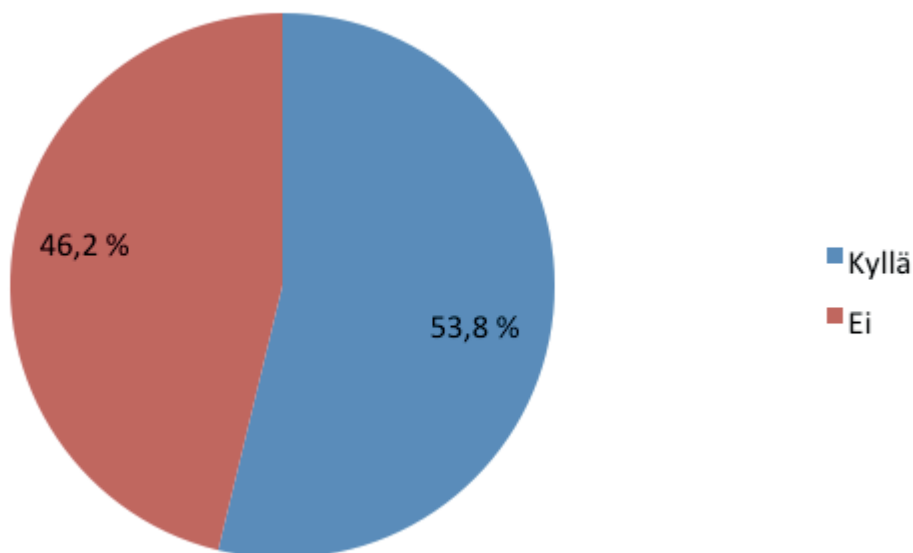

3 TYÖELÄMÄ

3.1 Syrjintäkokemukset työsaannissa ja työpaikalla

Vähemmistövaltuutetulla ei ole toimivaltaa valvoa yhdenvertaisuuslain syrjinnänkieltoa työelämässä, sillä se kuuluu vain työsuojeluviranomaisten tehtäviin. Valtuutetun lakisäätöihin tehtäviin kuuluu kuitenkin olennaisena osana etnisten vähemmistöjen ja ulkomaalaisten aseman ja oikeuksien parantaminen. Luonnollisena osana tähän tehtäväkenttään kuuluvat työllistymiseen liittyvät kysymykset, kuten esimerkiksi, miten etnisten vähemmistöryhmien työelämässä kokemaa syrjintää voidaan vähentää ja miten edistää heidän yhdenvertaista asemaansa työmarkkinoilla.

Kaikista romanivastaaajista (n=248) yhteensä 52.6 prosenttia (n=130) on hakenut työpaikkaa viimeisen viiden vuoden aikana. Heistä 53.8 prosenttia (n=70) sanoo kokeneensa tuona aikana syrjintää työnhaussa. EU-MIDIS tutkimuksen mukaan työpaikkaa viimeisen viiden vuoden aikana hakeneista Suomessa asuvista venäjänkielisistä vastaaajista (n=562) 25 prosenttia on kokenut syrjintää. Vastaava luku somalialaistaustaisten vastaajien (n=484) kohdalla on 41 prosenttia.⁸

Kuvio 3. Onko sinua syrjitty työnhaussa viimeisen viiden vuoden aikana? (n=130).

⁸ European Union Agency for Fundamental Rights (2009) "European Union Minorities and Discrimination Survey - Main Results Report". Saatavana: http://www.fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/663-FRA-2011_EU_MIDIS_EN.pdf (26.2.2014).

Etnisten vähemmistöjen syrjintäkokemuksia selvittäneissä tutkimuksissa on havaittu, että henkilöillä, jotka erottuvat selkeästi valtaväestöstä, on enemmän syrjintäkokemuksia kuin ulkonäöltään valtaväestöä muistuttavilla.⁹ Tämä tulee esiin myös vuoden 2012 Eurobarometrissa, jossa kysyttiin, mitkä tekijät saattavat vaikuttaa valintaan, kun yritys haluaa palkata työntekijän ja kahdella hakijalla on yhtäläiset taidot ja pätevyys.¹⁰ Suomalaisista (n=1017) yhteensä 60 prosenttia on sitä mieltä, että hakijan ihonvärillä tai etnisellä alkuperällä on vaikutusta päätökseen. Lisäksi 50 prosenttia vastaajista on sitä mieltä, että hakijan pukeutumisella tai muulla ulkoasulla on vaikutusta. Nämä seikat havainnollistavat konkreettisesti haastetta, joka muun muassa somalialaistaustaisilla ja romaneilla on työnhaussa ja selittävät osaltaan, miksi heillä on enemmän syrjintäkokemuksia kuin venäjänkielisillä.

Osa romanivastaajista on sitä mieltä, että romanivaatetus ja erityisesti romaninaisen vaatetus hankaloittaa työpaikan saamista ja osa pitää sitä ylipäätään hankalana työelämän näkökulmasta. Työpukeutumiseen liittyviä kysymyksiä ja haasteita pitää käsitellä yhteiskunnassa laajemmin myös syrjintänäkökulmasta, mutta samalla tämä teema on otettava aikaisempaa perusteellisempaan keskusteluun romaniyhteisön sisällä. Tarvetta on käydä keskustelua siitä, millä perusteella yhdenmukainen tai jopa identtinen työasu on pääsääntöinen normi suomalaisessa nyky-yhteiskunnassa. Palveleeko normi kaikissa tilanteissa käytännön tarkoituksena? Mitä mahdollisesti ongelmallisia seurauksia monimuotoisemmilla työasuilla olisi? Samanaikaisesti romaniyhteisössä on tiedostettava, ettei heidän yhteiskunnallinen asemansa kehity, jos yksittäiset romanit joutuvat kieltäytymään tarjotusta työpaikasta, koska pelkäävät työpukeutumisen loukkaavan oman yhteisönsä jäseniä.

"Naisille työnhaku on romanihameen vuoksi hankalaa."

48-vuotias romanimies

"Koen vaatteet ongelmallisiksi. Niiden vuoksi naisten on vaikeaa saada työtä ja tehdä työtä."

22-vuotias romaninainen

9 Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K. Vesala, T. (2002) Rasismi ja etninen syrjintä Suomessa - Maahanmuuttajien kokemuksia. Helsinki. Gaudeamus. Ks. myös: Jaakkola, M. (2009) Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta - Asennemuutokset 1987 - 2007. Saatavana: http://www.hel.fi/hel2/Tietokeskus/julkaisut/pdf/09_02_19_Tutkimus_Jaakkola.pdf (26.2.2014).

10 Euroopan komissio (2012) *Eurobarometri - Syrjintä EU:ssa vuonna 2012*. Saatavana: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_fact_fi_fi.pdf (26.2.2014)

"Vaatteet rajoittavat, sillä en voi ottaa vastaan kaikkia töitä. Minullekin on tarjottu hyviä töitä, joista olen joutunut kieltäytymään. Nainen ei voi valita miten pukeutuu, jos on alkanut käyttää romaniammetta."

31-vuotias romaninainen

"Esimerkiksi työelämässä olisi helpompaa, jos voisi pukeutua kuin valtaväestö."

45-vuotias romanimies

"Työhaussa olen kohdannut ongelmia vaatetukseni vuoksi. En ole voinut hakea tiettyjä työpaikkoja pukeutumissääntöjemme takia."

25-vuotias romaninainen

"Työssäni hoitajana joudun käyttämään eri sisäänkäyntiä, ettei kävisi niin, että muut romanit näkisivät minut työvaatteissa."

26-vuotias romaninainen

"Olin töissä huoltoasemalla ja jouduin käyttämään työvaatteita. Jos paikalle saapui vanhempia romaneita, jouduin piilottelamaan ja työkaverini eivät ymmärtäneet tätä."

19-vuotias romanimies

"Olin työharjoittelussa ruokakaupassa, jossa kävi paljon romaneita. Minulle tarjottiin kaupasta työpaikkaa, mutten voinut ottaa sitä vastaan, koska en voinut käyttää työhousuja muiden romanien nähden."

18-vuotias romanimies

Toisaalta venäjänkielisten kohdalla on merkillepantavaa, että työ- ja elinkeinoministeriön teettämässä tutkimuksessa havaittiin heidän kohtaavan erilaista kohtelua työhaussa enemmän kuin EU-MIDIS tutkimus antaa ymmärtää. Työ- ja elinkeinoministeriön tutkimuksen mukaan työnhakijoiden, joilla on venäjänkielinen nimi, piti lähettää kaksi kertaa enemmän työhakemuksia verrattuna hakijoihin, joilla on suomenkielinen nimi, jotta he saisivat kutsun työhaastatteluun.¹¹ Tämän tuloksen vertaaminen venäjänkielisten omaan

¹¹ Larja, L., Wariu, J., Sundbäck, L., Liebkind, K., Kandolin, I. & Jasinskaja-Lahti, I. (2012) "Discrimination in the Finnish Labor Market - An overview and a Field Experiment on Recruitment". Saatavana: http://www.tem.fi/files/32827/TEMjul_16_2012_web.pdf (13.02.2014).

arvioon syrjintäkokemuksista herättää laajemman kysymyksen siitä, miten paljon Suomessa asuvien venäjänkielisten henkilöiden oikeustietoisuus eroaa somalialaistausten ja romanien oikeustietoisuudesta.

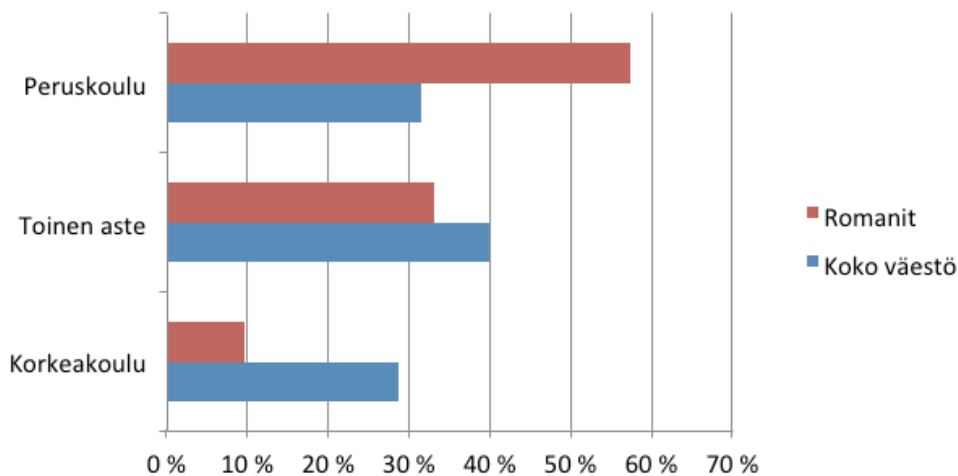
On helppo mieltää vähintäänkin oikeasuuntaiseksi väite romanien paremmasta oikeustietoisuudesta verrattuna somalialaistaustaisiin, koska kyse on perustavalla tavalla erilaisista vähemmistöryhmistä. Paremmalla oikeustietoisuudella on mahdollisesti yhteys siihen, että romaneilla on enemmän syrjintäkokemuksia työhönotossa kuin somalialaistaustaisilla. Tästä herää kuitenkin kysymys, mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että perinteiseen kansalliseen vähemmistöömme kuuluvat ihmiset kokevat vähintään yhtä paljon ja jopa enemmän syrjintää työhönotossa kuin suhteellisen uuden maahanmuuttajaryhmän jäsenet. Vallitseeko Suomessa työmarkkinoilla etninen hierarkia, jossa romanit ovat pahnan pohjimmaisena? Vai onko asialle olemassa muita selityksiä?

Vähemmistövaltuutetun romanasioissa tekemän asiakastyön perusteella on ilmeistä, että valtaväestön keskuudessa vallitsee hyvin voimakkaita ennakkoluuloja romaneja kohtaan. Tämä sama pätee myös somalialaistaustaisiin. Samanaikaisesti on muistettava, että suomalaisilla työmarkkinoilla arvostetaan - ja edellytetään - koulutusta. Tästä syystä maahanmuuttajaryhmien kohdalla tyypillinen keinovalikoima heidän työllisyyden parantamiseksi koostuu kielitaidon ja koulutustason nostamiseen tähtäävistä toimenpiteistä. Romanien kohdalla kielitaitoa ei voida pitää merkittävänä työllistymisen esteenä, joten jäljelle jää kysymys, vaikuttaako heidän koulutustasonsa mahdollisesti syrjintäkokemusten määrään.

Erilainen kohtelu on syrjintää sitä todennäköisemmin mitä enemmän hakijat tai hakijaryhmät vastaavat toisiansa muiden muuttujien kuin etnisen alkuperänsä osalta. Tilastokeskuksen mukaan Suomen koko väestöstä (yli 15-vuotiaat) 31.5 prosentilla on enintään peruskoulututkinto. Toisen asteen tutkinto on 39.9 prosentilla väestöä ja vähintään alin korkeakoulututkinto on 28.7 prosentilla.¹² Selvitykseen osallistuneista romaneista 57.3 prosentilla on suoritettuna korkeintaan peruskoulu, 33.1 prosentilla on toisen asteen koulutus ja 9.6 prosentilla on korkeakoulututkinto. Näiden lukujen valossa näyttää sille, että romaneiden sisäänpääsyä työmarkkinoille vaikeuttaa ennakkoluulojen ja syrjinnän lisäksi myös heidän valtaväestöä heikompi koulutustasonsa.

---

12 Tilastokeskus (2012), '15-vuotta täyttänyt väestö koulutusasteen ja sukupuolen mukaan 2012'. Saatavana: http://www.stat.fi/til/vkour/2012/vkour_2012_2013-12-04_tau_001_fi.html (26.2.2014).

Kuvio 4. Romanivastaajien (n=249) koulutustaso verrattuna koko väestön koulutustasoon.

Vähemmistövaltuutetun asiakastyössä on käynyt ilmeiseksi, että syrjäntäepäilyjä syntyy erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa yksilöä koskevaa päätöstä ei perustella riittävästi ja päätöksentekomenettely ei ole avoin. Työhönotto-menettely on usein sellainen, että valitsematta jääneille hakijoille ilmoitetaan yksiselitteisesti, ettei valinta kohdistunut heihin. On luonnollista, että ihmisille herää tällaisissa pettymyksiä aiheuttavissa tilanteissa kysymyksiä menettelyn oikeudenmukaisuudesta. Syrjinnälle alttiisiin ryhmiin kuuluvien työnhakijoiden kohdalla valintojen perustelemattomuus synnyttää muita ryhmiä helpommin syrjäntäepäilyjä. Erityisesti koulutettujen romanien keskuudessa, jotka ovat teoriassa samalla lähtöviivalla valtaväestön työnhakijoiden kanssa, valintojen avaamatta jättäminen on omiaan synnyttämään epäilyjä syrjinnästä.

Vähemmistövaltuutetun näkemyksen mukaan romanien työmarkkina-aseman parantaminen edellyttää pääpiirteissään kahdenlaisia toimenpiteitä. Ensimmäiseksi syrjintään työhönotossa pitää puuttua entistä tehokkaammin. Tämä edellyttää romaneilta sitä, että he ilmoittavat kokemastansa syrjinnästä työsuojeluviranomaisille tai poliisille. Vastavuoroisesti työsuojeluviranomaisilta ja poliisilta tämä edellyttää syrjäntäepäilyjen käsittelyä siten, että se on omiaan lisäämään romaniväestön luottamusta kyseisiin viranomaistoimijoihin. Tervetulleena lisänä olisivat työnantajien toimenpiteet rekrytointiprosessin avoimuuden ja päätösten informaatiotason lisäämiseksi. Toiseksi toimenpiteitä pitää kohdistaa romanityönhakijoiden saattamiseksi samalle lähtöviivalle valtaväestön työnhakijoiden kanssa. Tämä tarkoittaa yhtäläillä romaniväestön koulutustason nostamiseen panostamista kuin romanityönhakijoiden ohjaamista sellaisten palveluiden piiriin, jossa muun muassa heidän työnhakutaitojaan parannetaan.

Työpaikkaa viimeisen viiden vuoden aikana hakeneista romaneista (n=130) yhteensä 38,2 prosenttia sanoo edellisen syrjintäkokemuksen tapahtuneen viimeisen vuoden aikana. EU-MIDIS tutkimuksessa somalialaistaustaisilla vastaava luku oli 22 prosenttia ja venäjänkielisillä kahdeksan prosenttia. Samassa tutkimuksessa eniten syrjintäkokemuksia työhaussa viimeisen vuoden ajalta on romaneilla Unkarissa (47 %) ja Tšekissä (45 %), afrikkalaistaustaisilla henkilöillä Maltalla (42 %), romaneilla Espanjassa (42 %) ja Slovakiassa (38 %).

"Työhaastattelussa pitkäaikaista työskentelyäni romanasioisissa pidettiin 'ajan haaskaamisena' eikä sitä rinnastettu vastaaviin saman alan asiantuntijatehtäviin. Myös koulutustani vähäteltiin haastattelussa sanoen, että 'olet sitten ilmeisesti päässyt vähemmistökiintiön turvin etenemään aina jatko-opintoihin asti'. Koska hakemani työpaikka ei ollut kotikunnassani, minulta myös tiedusteltiin halukkuutta muuttaa työnperässä. Samalla haastattelija kuitenkin totesi epäilevänsä, 'ettei kukaan täältä myy maata tai vuokraa asuntoa mustalaiselle, vaikka se kuinka olisi kunnassa töissä'. Haastatteluni lopuksi todettiin, että 'ihan uteliaisuuttamme kutsuttiin sinut tänne, saathan sinä tästä kuitenkin matkakorvaukset sentään'. Oliko päätös siis jo tehty? Työtähän sieltä haettiin, eikä matkakorvauksia. Jotenkin osasin vetää näistä aivan omat johtopäätökseni."

39-vuotias romaninainen

"Soitin työpaikkailmoituksessa olleeseen numeroon. Nimeni ilmoitettuani, josta voi päätellä minun olevan romani, minulle kerrottiin, ettei työpaikkaan haetakaan enää työntekijää. Kun soitin kohta samaan paikkaan eri nimellä, oli paikka edelleen avoinna."

28-vuotias romaninainen

"Työhaastattelu suoritettiin puhelimessa ja minulle tarjottiin paikkaa. Kun menin paikalle, ei työpaikkaa yhtäkkiä enää ollutkaan vapaana. Pyysin valtaväestöön kuuluvaa ystävääni soittamaan työpaikalle seuraavana päivänä ja tiedustelemaan avoimia työpaikkoja. Hänelle tarjottiin kyseistä työpaikkaa."

52-vuotias romanimies

"Hain töihin paikalliseen ruokakauppaan. Puhelimessa työnantaja vaikutti todella kiinnostuneelta ja sanoi, että heillä on kiire löytää uusi työntekijä. Kun lähetin tietoni sähköpostitse, ilmoitettiin, että paikka on jo mennyt. Kysyin syytä ja kauppias kertoi, ettei voi palkata minua, koska olen romani."

21-vuotias romanimies

Sukupuolten välillä ei ollut merkittävää eroa. Syrjintäkokemuksia on jonkin verran enemmän romanimiehillä kuin romaninaisilla. Miehistä (n=50) syrjintää työhaussa kertoi kokeneensa 60 prosenttia. Romaninaisista (n=80) tasan 50 prosenttia on kokenut syrjintää työhaussa viimeisen viiden vuoden aikana.

Syrjintäkokemuksia viimeiseltä viideltä vuodelta on vähiten työnhakijoilla, joilla on alhainen koulutustaso. Korkeintaan peruskoulun käyneistä 43.8 prosentilla on kokemuksia syrjinnästä työhaussa. Toisen asteen koulutuksen käyneistä 63.5 prosentilla ja korkeakoulututkinnon suorittaneista 61.5 prosentilla on kokemuksia syrjinnästä. Tulosta ei selitä, että alhaisen koulutustason ihmisillä olisi paremmin koulutettuja huonompi oikeustietoisuus, koska Suomessa myös ensin mainittujen oikeustietoisuus on reilusti EU-maiden keskiarvoa parempi. Yksi varteenotettava selitys ilmiölle on, että kilpailu matalaa koulutustasoa edellyttäviin työtehtäviin ei ole yhtä kova kuin vaativampiin tehtäviin. Tietyissä tehtävissä saattaa vallita pula työntekijöistä joillakin alueilla.

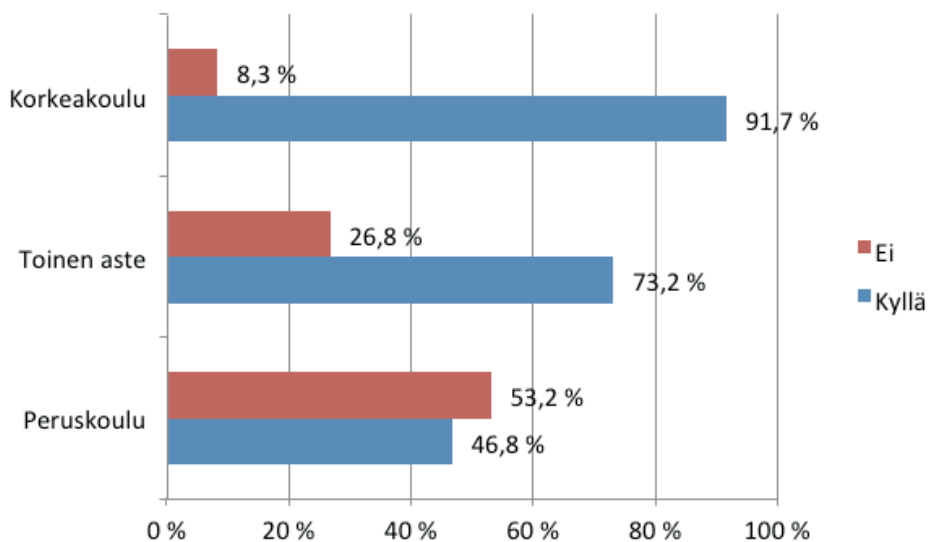
Taulukko 5. Onko sinua syrjitty työhaussa viimeisen viiden vuoden aikana? (n=129).

	Kyllä (%)	Ei (%)	Yhteensä (%)
Peruskoulu	28 (43.8)	36 (56.3)	64 (100)
Toinen aste	33 (63.5)	19 (36.5)	52 (100)
Korkeakoulu	8 (61.5)	5 (38.5)	13 (100)
Yhteensä	69 (53.5)	60 (46.5)	129 (100)

Lienee luonnollista, että eniten syrjintäkokemuksia kertyy työmarkkinoilla aktiivisesti toimiville ikäryhmille. Huolestuttavaa romanien kohdalla kuitenkin on, että monella nuorella on syrjintäkokemuksia, vaikka nuorilla on keskimäärin parempi koulutustaso kuin vanhemmilla romaneilla. 16–24-vuotiaista 46.8 prosentilla on syrjintäkokemuksia työhausta. Vastaajista (n=130) eniten syrjintäkokemuksia työhaussa on 45–54-vuotiailla ja 25–34-vuotiailla romaneilla. Molemmassa ikäryhmissä lähes 59 prosenttia on kokenut syrjintää työhaussa viimeisen viiden vuoden aikana. Myös 35–44-vuotiailla on lähes yhtä paljon syrjintäkokemuksia työhaussa (53.1 %).

Romanivastaajista (n=246) 60.2 prosenttia oli haastatteluhetkellä työsuhteessa tai oli ollut työsuhteessa viimeisen viiden vuoden aikana. Sukupuolella ei ole merkittävää yhteyttä vastaajien työllisyyteen ja työhistoriaan: miesten ja naisten välillä on vain kahden prosenttiyksikön ero. Iällä on hyvin merkittävä yhteys vastaajien työllisyyteen ja työhistoriaan. Nuoret ovat työelämässä vanhempia enemmän. Kaikista 25–34-vuotiaista vastaajista 80.6 prosenttia ja 16–24-vuotiaista 70.3 prosenttia oli parhaillaan tai oli ollut työsuhteessa viimeisen viiden vuoden aikana. Seuraavaksi eniten työllisiä tai työkokemusta viimeiseltä viideltä vuodelta on 35–44-vuotiaiden (65.3 %) ja 45–54-vuotiaiden (56.8 %) ikäryhmillä. Ikäryhmässä 55–64-vuotiaista 35.0 prosenttia oli työsuhteessa tai heillä oli ollut työsuhde viimeisen viiden vuoden aikana. Vastaavanlainen selkeä yhteys löytyy koulutuksen ja työllisyyden välillä. Korkeintaan peruskoulun käyneistä vastaajista 46.8 prosenttia on tai oli ollut työelämässä viimeisen viiden vuoden aikana, toisen asteen koulutuksen omaavilla vastaava luku on 73.2 prosenttia ja korkeakoulutuksen saaneilla 91.7 prosenttia.

Edellä esitetyistä havainnoista voinee tehdä sellaisen kaksijakoisen johtopäätöksen, että koulutetuilla romaninuorilla on hyvät mahdollisuudet päästä osaksi työelämää. Tämä siitä huolimatta, että monella heistä on syrjintäkokemuksia työnhaussa ja työpaikalla. On luonnollisesti epäoikeudenmukaista, että romaneilla on työnhaussa lisähaasteena velvoite osoittaa romaneihin kohdistuvat ennakkoluulot vääriksi omalla kohdallaan. Tähän romanien työmarkkinoilla kohtaamaan lisähaasteeseen on tarve puuttua aktiivisin toimenpitein.

Kuvio 5. Onko sinulla työpaikka tai onko sinulla ollut työpaikka viimeisen viiden vuoden aikana? (n=245)

Työsuhteessa olevista vastaajista (n=145) 35 prosenttia on kohdannut syrjintää tai häirintää työpaikalla työyhteisön jäsenten tai muiden ihmisten taholta, joiden kanssa vastaaja on tekemisissä työasioissa. Naisilla (40.2 %) syrjintäkokemuksia on miehiä (27.6 %) enemmän. Ikäluokista eniten syrjintä- tai häirintäkokemuksia on 35–44-vuotiailla (41.9 %) ja 25–34-vuotiailla (40.7 %).

"Työpaikallani avautui uusi työtehtävä. Hain työtä, mutta minua ei valittu. Paikka annettiin henkilölle, jolla ei ollut lainkaan alan kokemusta. Minulla on paljon työkokemusta, olin työskennellyt samoissa tehtävissä samassa paikassa kaksi vuotta ja minulla oli hyvät suosittelijat. Koin, että syynä oli se, että olen romani."

32-vuotias romaninainen

"Työpaikallani sosiaalivirastossa vartija sanoi, ettei sisään päästetä romaneja. Sanoin olevani töissä siellä, mutta vartija väitti, ettei se voi olla mahdollista, koska olen romani. Hän väitti, että olen varastanut henkilökortin. Ilmoitin asiasta esimiehelleni."

52-vuotias romaninainen

"Työpaikallani vitsaillaan romaneista, vaikka työkaverit tietävät minun olevan romani."

27-vuotias romanimies

"Työssäni palvelutalossa en saa käyttää romanivaatteita. Syyksi sanotaan asiakkaiden omaiset, jotka eivät pitäisi asiasta."

26-vuotias romaninainen

"Olin töissä leikkipuistossa. Paikalle saapui valtaväestöön kuuluva henkilö, joka riehui ja haukkui paikalla olevia somalilapsia. Puutuin tilanteeseen ja henkilö alkoi haukkua myös minua. Hän ei uskonut, että voisin olla siellä töissä, koska minulla oli romanihame päällä."

25-vuotias romaninainen

Selvitysaineistosta käy ilmi, että romanien työllisyys ja työhistoria on hieman parempi pääkaupunkiseudulla kuin muualla Suomessa. Pääkaupunkiseudulla (Helsinki, Espoo ja Vantaa) asuvista romaneista (n=65) 69.2 prosentilla oli

haastatteluhetkellä työpaikka tai olivat olleet töissä viimeisen viiden vuoden aikana. Muualla Suomessa asuvilla (n=181) vastaava luku on 57.0 prosenttia. Helsingissä asuvista romaneista 73.9 prosentilla on työpaikka tai ovat olleet töissä viimeisen viiden vuoden aikana.

Alueelliset erot työllisyydessä ja työhistoriassa eivät yksinomaan johdu koulutuksesta, sillä pääkaupunkiseudulla asuvista vastaajista 53.8 prosentilla on korkeintaan peruskoulututkinto. Vastaava luku muun Suomen osalta on 58.2 prosenttia. Yksi mahdollinen tekijä tässä yhteydessä on, että pääkaupunkiseudulla on tarjolla enemmän töitä kuin osassa muuta Suomea. Romanien aseman parantamiseksi näyttäisi olevan tärkeää, että romanit pystyvät yhtäläillä muun väestön kanssa vapaasti liikkumaan työn perässä ja asumaan valitsemallaan paikkakunnalla. Kaikki sellaiset romaniyhteisössä esiintyvät tavat, jotka rajoittavat yksittäisten romanien oikeutta päättää omasta asuinpaikastaan, vaikuttavat myös heidän asemaansa työmarkkinoilla.

Romanivastaajista, jotka kertovat joutuneensa muuttamaan romanikulttuurin liittyvistä syistä viimeisen viiden vuoden aikana, 64 prosenttia on kohdannut suuria vaikeuksia löytää asunto ja puolet heistä on ollut tai oli haastatteluhetkellä edelleen asunnottomana. Muuttamisen vuoksi työn tai opinnot on joutunut keskeyttämään 32 prosenttia muuttaneista.

"Opiskeluni jäivät kesken. Jouduimme asumaan tienpäällä ja asunnon löytäminen on ollut hyvin vaikeaa."

21-vuotias romanimies

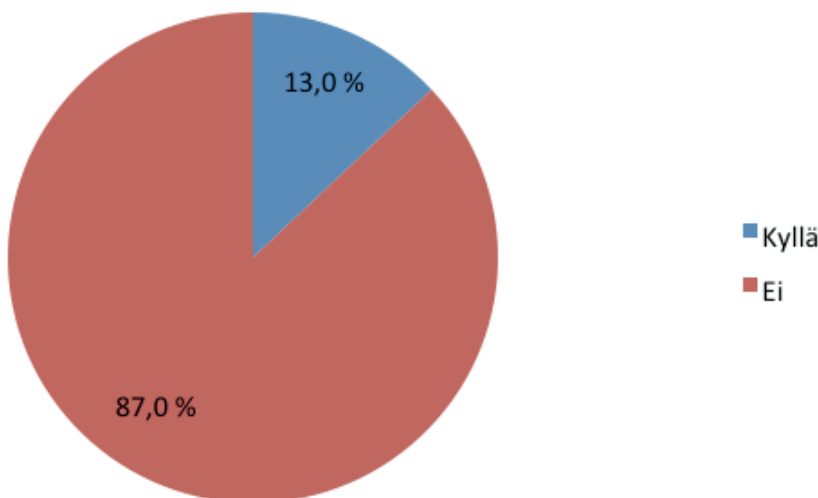
"Jouduimme muuttamaan kokonaan toiselle paikkakunnalle. Minun piti jättää työpaikkani ja lasteni piti vaihtaa koulua."

29-vuotias romaninainen

3.2 Syrjinnästä ilmoittaminen

Syrjintää työnhaussa kokeneista romaneista (n=70) yhteensä 87 prosenttia ei ilmoittanut kokemaansa syrjintää kenellekään. Ne harvat, jotka ilmoituksen tekivät, ilmoittivat asiasta poliisille, jollekin kansalaisjärjestölle, vähemmistövaltuutetun toimistoon tai ammattiliittoon. Huomionarvoista on, että yksikään ei tehnyt ilmoitusta paikalliseen aluehallintovirastoon työsuojeluviranomaisille, vaikka vastaajista (n=239) kuitenkin 59 prosenttia kertoo kuulleensa työsuojeluviranomaisista (ks. kpl 2). Tämä lienee tulkittavissa siten, etteivät romanit tosiasiallisesti yhdistä työsuojeluviranomaisia syrjintäkysymyksiin.

EU-MIDIS tutkimuksen mukaan 86 prosenttia somalialaistaustaisista vastaajista ei tehnyt ilmoitusta kokemastansa työsyrynnästä viimeisen vuoden aikana. Venäjänkielisillä vastaava luku oli 76 prosenttia.¹³

Kuvio 6. Teitkö itse tai tekikö joku muu ilmoituksen kokemastasi työsyrynnästä? (n=69)

Ilmoituksen tekemättä jättäneistä 28.3 prosenttia kertoi syyksi, että ilmoituksen tekeminen on heidän mielestensä turhaa. Seuraavaksi eniten mainitaan syyksi, ettei ollut varma, oliko kyseessä syrjintä. Kuusi vastaajaa sanoo syyksi tietämättömyyden siitä, minne ilmoituksen olisi voinut tehdä ja yhtä monta kertoo kokeneensa ilmoittamisen tarpeettomaksi. Viisi vastaajaa kertoo syyksi sen, ettei jaksanut tehdä ilmoitusta, koska on kohdannut niin paljon syrjintää.

EU-MIDIS tutkimuksessa 48 prosenttia somalialaistaustaisista vastaajista kertoo koetusta syrjinnästä ilmoittamatta jättämisen syyksi sen, ettei siitä heidän mielestensä kuitenkaan seuraisi mitään. Yhteensä 39 prosenttia heistä mainitsi syyksi sen, ettei ole varma siitä, miten ilmoitus tehdään. Hieman yli neljännes vastaajista (26 %) kertoi syyksi sen, että kyseessä oli niin mitätön tapahtuma, ettei pitänyt ilmoittamista tarpeellisena. Venäjänkielisistä vastaajista 31 prosenttia kertoo koetusta syrjinnästä ilmoittamatta jättämisen syyksi, että pitää tapahtunutta liian vähäpätöisenä. Vastaajista 29 prosenttia

¹³ European Union Agency for Fundamental Rights (2009) "European Union Minorities and Discrimination Survey - Main Results Report". Saatavana: http://www.fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/663-FRA-2011_EU_MIDIS_EN.pdf (26.2.2014).

kertoo syyksi, ettei siitä heidän mielestään kuitenkaan seuraisi mitään. Epätietoisuus siitä, miten ilmoitus tehdään, on syy 28 prosentilla vastaajista.¹⁴

Ilmoittamatta jättäminen työnhaussa

"En jaksanut, koska näissä tilanteissa oletuksena on häviö."
32-vuotias romaninainen

"Olen antanut asioiden olla, koska en ole uskonut, että ilmoituksen tekemisellä olisi merkitystä."
21-vuotias romaninainen

"Luulin, että työnantaja voi valita työntekijänsä millä tahansa perusteella."
41-vuotias romaninainen

"Koska ilmoituksen tekeminen hankaloittaisi entisestään omaa työllistymistäni ja anteeksipyytäjän elämää kyseisessä pienessä kunnassa. Ajattelin myös jälkikäteen, etten sopisi työskentelemään noin asenteellisten ihmisten joukossa. Lisäksi syrjintä sattuu aina niin pahasti, että sitä on aivan shokissa eikä aivan oma ärhäkkä itsensä."
43-vuotias romaninainen

"En tehnyt ilmoitusta, koska yksi henkilö pyysi toisten haastattelijoiden käyttäytymistä työhaastattelutilanteessa minulta anteeksi henkilökohtaisesti jälkikäteen ja oli pahoitellut asiaa laajemminkin tuntemilleni ihmisille."
41-vuotias romaninainen

"Kynnys tehdä ilmoitus oli liian korkea. Minusta tuntui siltä, että ilmoitusta ei otettaisi vakavasti."
26-vuotias romaninainen

¹⁴ European Union Agency for Fundamental Rights (2009) "European Union Minorities and Discrimination Survey - Main Results Report". Saatavana: http://www.fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/663-FRA-2011_EU_MIDIS_EN.pdf (26.2.2014).

Syrjintää tai häirintää työpaikalla kokeneista romaneista (n=50) 40 prosenttia kertoo ilmoittaneensa asiasta jollekin taholle. Ilmoituksia asiasta tehtiin muun muassa poliisille (2), vähemmistövaltuutetun toimistoon (2), luottamusmiehelle (2), ammattiliittoon (2) ja työsuojeluviranomaisille (2). Lisäksi monet ilmoittivat asiasta esimiehelle ja työkavereille. EU-MIDIS tutkimuksessa somalialaistaustaisista vastaajista 39 prosenttia ja venäjänkielisistä vastaajista 23 prosenttia kertoo ilmoittaneensa syrjinnästä tai häirinnästä työpaikalla.¹⁵

Ilmoittamatta jättämisen syyksi romanit mainitsivat useimmin sen, etteivät koe ilmoittamista tarpeelliseksi asian vähäpätöisyyden vuoksi (9). Ilmoittaminen mielletään myös toimenpiteeksi, josta ei uskota seuraavan mitään (6). Osa vastaajista kertoo syyksi itselle aiheutuvien seurausten pelon (4).

Työpaikalla koetun häirinnän tai syrjinnän ilmoittamatta jättäminen

"Kohtaamani syrjintä on ollut sen verran vähäistä verrattuna muiden romanien kokemuksiin, etten ole kokenut ilmoituksen tekemistä tarpeelliseksi."

29-vuotias romaninainen

"Olen lähihoitaja ja joskus asiakkaat eivät halua, että palvelen heitä. Tällöin joku toinen hoitaja hoitaa potilasta. En ole tehnyt tästä ilmoitusta, koska en ole kokenut sitä tarpeelliseksi."

55-vuotias romaninainen

"Olen töissä sosiaalialalla ja siellä kohtaan haukkumista ja syrjintää asiakkaiden osalta. Olen kuitenkin aina selvittänyt nämä tilanteet asiakkaiden kanssa henkilökohtaisesti, enkä ole kokenut ilmoituksen tekemistä tarpeelliseksi."

47-vuotias romanimies

¹⁵ European Union Agency for Fundamental Rights (2009) "European Union Minorities and Discrimination Survey - Main Results Report". Saatavana: http://www.fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/663-FRA-2011_EU_MIDIS_EN.pdf (26.2.2014).

Toimenpide-ehtoja työmarkkina-aseman edistämiseksi:

- Työnantajien ja romanien yhteistapaamisten järjestäminen paikallistasolla ennakkoluulojen vähentämiseksi ja keskinäisen luottamuksen parantamiseksi
- Mentoritoiminnan kehittäminen valtaväestön ja romanien välillä työllistymisen parantamiseksi
- Keskusteluyhteyden avaaminen työnantajien suuntaan monimuotoisemmasta työpukeutumisesta ja mahdollisuuksista sovittaa yhteen työ- ja romanivaatetus
- Romaniyhteisön sisäisen keskustelun käynnistäminen romani-vaatetuksen ja työelämän ristiriidoista
- Keskusteluja eri työnantajien kanssa valintamenettelyn läpinäkyvyyden lisäämiseksi
- Tehostettua viestintää romaniyhteisölle ilmoituskynnyksen mataltamiseksi työsyrynnästä
- Toimenpiteiden kohdentaminen romanien työnhakutaitojen parantamiseksi
- Kehitetään työnantajalähtöisesti romaneille suunnattuja koulutusmahdollisuuksia työllistymisen tueksi
- Mentoritoiminnan kehittäminen romanien koulutustason parantamiseksi
- Perusoikeustietämyksen lisääminen romanien keskuudessa

4 ASUMINEN

4.1 Haastateltavien syrjintäkokemukset

Vastaajista (n=248) 68.5 prosenttia on viimeisen viiden vuoden aikana yrittänyt vuokrata tai ostaa asunnon. Asuntomarkkinoilla aktiivisesti toimineista (n=169) lähes puolet eli 48.5 prosenttia kertoo kokeneensa syrjintää etnisen alkuperänsä perusteella hakiessaan valtion varoin tuettua vuokra-asuntoa eli tyypillisesti kunnan tai kaupungin vuokra-asuntoa. Vaparaahoitteisten vuokra-asuntojen kohdalla syrjintää koetaan tätäkin enemmän, sillä yli puolet (n=170) eli 54.7 prosenttia vastaajista katsoo tulleen syrjityksi etnisen alkuperän perusteella yrittäessään vuokrata tai ostaa asunnon niin sanotuilla yksityisillä asuntomarkkinoilla.

Tuloksen perusteella romaneilla on selkeästi enemmän syrjintäkokemuksia asumisessa kuin Suomessa asuvilla somalialaistaisilla tai venäjänkielisillä. Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) vuonna 2009 julkaiseman EU-MIDIS tutkimuksen mukaan viimeisen viiden vuoden aikana asuntoa hakeneista Suomen somalialaistaisista (n=484) 22 prosenttia ja venäjänkielisistä (n=562) 11 prosenttia on kokenut asuntotoimistojen tai yksityisten vuokranantajien syrjineen heitä etnisen alkuperän vuoksi.¹⁶

Monessa EU-maassa romanit kokevat syrjintää asumisessa vähemmän kuin Suomessa. EU-MIDIS tutkimuksen mukaan esimerkiksi Unkarissa asuvista romaneista (n=500) 29 prosenttia ja Kreikassa asuvista romaneista (n=500) 34 prosenttia on kohdannut syrjintää asumisessa. Joissakin maissa luvut ovat hätkähdyttävän pieniä, sillä Bulgarian romaneista (n=500) vain yksi prosentti ja Romanian romaneista (n=500) neljä prosenttia katsoo tulleen asuntotoimiston tai vuokranantajan syrjimäksi viimeisen viiden vuoden aikana. Tutkimuksessa näiden yllättävien lukujen katsotaan kertovan enemmän kyseisten maiden romanien marginaalisesta asemasta ja asumisen segregatiosta kuin romaneihin kohdistuvan syrjinnän todellisesta määrästä.

Suomen romanien kokeman syrjinnän poikkeuksellisen suurta määrää asumisessa selittää ainakin osittain se, että romanit ovat tietoisia oikeuksistaan, joten he tunnistavat milloin heitä kohdellaan syrjivästi (ks. kpl 2). Tämä käsitys on muodostunut myös vähemmistövaltuutetulle asiakastyön perusteella.

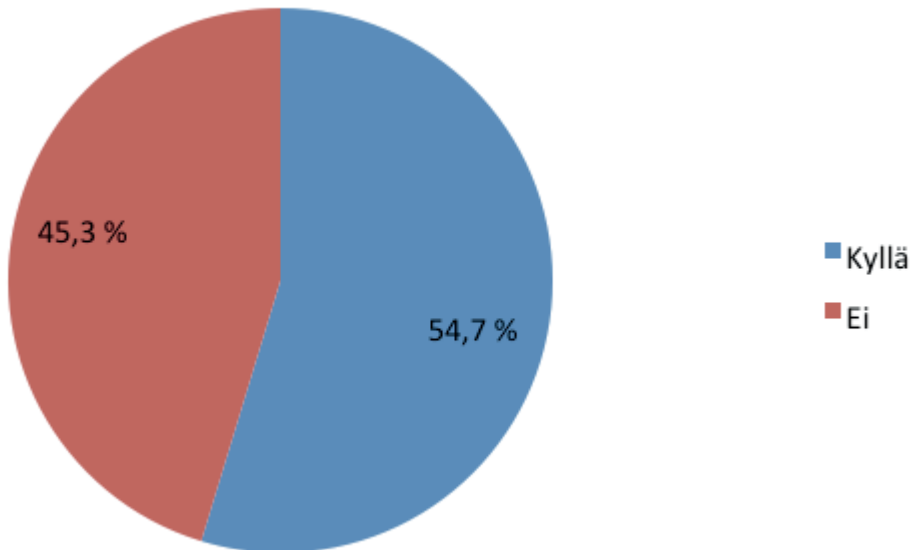
---

¹⁶ European Union Agency for Fundamental Rights (2009) "European Union Minorities and Discrimination Survey - Main Results Report". Saatavana: http://www.fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/663-FRA-2011_EU_MIDIS_EN.pdf (26.2.2014)

Romaniasiakas saattaa osoittaa tuntevansa Suomen perustuslaissa säädettyjä perusoikeuksia toteamalla esimerkiksi, että "laissa sanotaan asunnon kuuluvan kaikille". Toinen syrjintäkokemusten suurta määrää selittävä tekijä voi olla, että Suomessa romanien asuminen ei ole segregoitunutta, vaan romanit asuvat samoilla alueilla ja toimivat samoilla asuntomarkkinoilla kuin pääväestö.

4.2 Syrjintäkokemukset vapaarahoitteisia vuokra-asuntoja haettaessa

Romanit ilmoittavat vähemmistövaltuutetulle vain harvoin vapaasti rahoitettujen vuokra-asuntojen tarjonnassa koetusta syrjinnästä. Selvityksen tulosten perusteella syrjintää kuitenkin koetaan niin sanotuilla yksityisillä asuntomarkkinoilla jopa enemmän kuin kunnan tai kaupungin vuokra-asuntoa haettaessa. Yli puolet (n=170) eli 54.7 prosenttia vastaajista katsoo tulleen syrjityksi etnisen alkuperänsä perusteella yrittäessään vuokrata tai ostaa asuntoa yksityisillä asuntomarkkinoilla.

Kuvio 7. Onko sinua mielestäsi syrjitty etnisen alkuperäsi vuoksi viimeisen viiden vuoden aikana yrittäessäsi vuokrata tai ostaa asuntoa yksityisiltä markkinoilta? (n=170)

Romaninaiset kohtaavat etnistä syrjintää asumisessa enemmän kuin miehet. Naispuolisista vastaajista (n=105) 61.0 prosenttia kertoo kokeneensa syrjintää yksityisillä asuntomarkkinoilla kun taas romanimiehillä (n=64) vastaava luku on 44.6 prosenttia. Eroa romaninaisten ja -miesten välillä selittänee ainakin se, että vähemmistövaltuutetun kokemuksen mukaan romaninaiset hoitavat

usein perheen asioita silloin, kun ollaan tekemisissä palvelujentarjonnan tai viranomaistoiminnan kanssa.

Erityistä huomiota tutkimustuloksissa herättää se, että yksityisillä asunto-markkinoilla romanit kokevat syrjintää koulutustasosta riippumatta. Myös korkeakoulututkinnon suorittaneilla romaneilla on paljon syrjintäkokemuksia. Tutkimusotos on pieni, mutta kertoo, että korkeakoulutetuista haastateltavista (n=16) 50 prosenttia on kokenut syrjintää yksityisillä asumomarkkinoilla. Ammatillisen tutkinnon suorittaneista (n=58) 44.8 prosenttia katsoo tulleensa syrjityksi ja enintään peruskoulun suorittaneista (n=96) syrjintäkokemuksia on 61.5 prosentilla.

Taulukko 6. Viimeisen viiden vuoden aikana syrjintää vapaarahoitteisia vuokra-asuntoja hakiessa kokeneet (n=170) koulutustason mukaan.

	Kyllä (%)	Ei (%)	Yhteensä (%)
Peruskoulu	59 (61.5)	37 (38.5)	96 (100)
Toinen aste	26 (44.8)	32 (55.2)	58 (100)
Korkeakoulu	8 (50.0)	8 (50.0)	16 (100)
Yhteensä	93 (54.7)	77 (45.3)	170 (100)

Selvitykseen osallistuneista korkeakoulututkinnon suorittaneista romaneista yhtä lukuun ottamatta kaikki olivat työelämässä, joten on oletettavaa, että yksityisen vuokra-asunnon saamisen esteet eivät liity asunnonhakijan tulotason tai sosioekonomiseen tilanteeseen.

Kokemuksia vapaarahoitteisten asuntojen vuokraamisesta

"Olen yrittänyt saada uutta asuntoa jo pidempään. Puhelimesta vuokranantajat vaikuttavat kiinnostuneilta, mutta kun he paikan päällä huomaavat, että olen romani, eivät he enää haluakaan vuokrata minulle asuntoa."

47-vuotias romaninainen

"Yritin vuokrata asuntoa yksityisiltä markkinoilta. Kun kävin katsomassa asuntoa, kysyi kiinteistövälittäjä minulta, että olenko romani. Hän sanoi, ettei voi vuokrata asuntoa minulle, koska taloon ei haluta romanasukkaita."

32-vuotias romanimies

"Vuokrasin asunnon yksityiseltä henkilöltä. Ehdin asua siinä kaksi viikkoa, kunnes vuokranantajan sukulaiset saivat kuulla, että hän on vuokrannut asunnon romanille. He vaativat vuokranantajaa purkamaan vuokrasopimuksen ja jouduin muuttamaan pois. Tein tästä ilmoituksen ja nostin heitä vastaan oikeusjutun, jonka voitin."

51-vuotias romaninainen

"Yritimme avopuolisoni kanssa vuokrata asuntoa. Soitimme ilmoituksen perusteella vuokranantajalle. Hän kysyi puhelimessa työtilanteestamme ja luottotiedoistamme. Puhelimessa vuokranantaja oli jo lähes valmis tarjoamaan meille asuntoa. Menimme katsomaan asuntoa paikanpäälle, mutta kun vuokranantaja näki, että olemme romaneita, hän ei vuokrannut asuntoa meille, koska olemme hänen mukaansa sijoitusriski."

24-vuotias romanimies

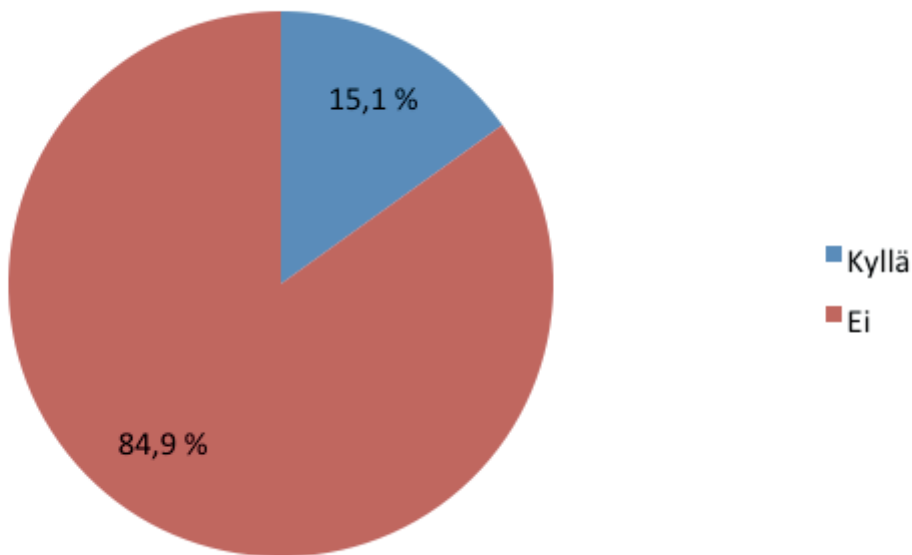
Myös vähemmistövaltuutetun asiakkailta ja esimerkiksi romanijärjestöissä työskenteleviltä tulee tietoja siitä, että romanit kokevat paljon syrjintää vapaasti rahoitettuja vuokra-asuntoja hakiessaan. Usein valtuutetulle todetaan, että syrjinnän takia monet romanit eivät edes hae yksityisiä vuokra-asuntoja.

Tarkastelemalla vähemmistövaltuutetun toimistoon tulevia kanteluja voisi ajatella, että asumisessa romanit kohtaavat syrjintää erityisesti asioidessaan kunnan tai kaupungin asuntotoimistojen kanssa. Nyt saatu tulos osoittaa, että romanit kohtaavat paljon syrjintää myös yksityisillä vuokra-asuntomarkkinoilla. Tulosten valossa näyttää jopa siltä, että romaneihin kohdistuvan etnisen syrjinnän ydin asuntomarkkinoilla piilee juuri yksityisillä vuokramarkkinoilla, jossa hyvä koulutus ja tulotasokaan eivät näytä takaavan vuokrasopimuksen syntymistä. Lisäselvitystä tarvittaisiin esimerkiksi siitä, kuinka iso osa romaniensa syrjintäkokemuksista koskee vapaarahoitteisten asuntojen vuokrausta harjoittavia yrityksiä ja kuinka usein kokemukset liittyvät sijoitusasuntoja vuokraavien yksityishenkilöiden toimintaan.

4.3 Syrjinnästä ilmoittaminen: vapaarahoitteiset vuokra-asunnot

Vähemmistövaltuutetun asiakastyön perusteella romanit ilmoittavat vain harvoin syrjinnästä, jota he kohtaavat vapaasti rahoitettuja vuokra-asuntoja hakiessaan. Selvityksen tulos vahvistaa tätä käsitystä, sillä syrjintää yksityisillä

asuntomarkkinoilla kohdanneista romaneista (n=93) ainoastaan 15.1 prosenttia on tehnyt kokemastaan ilmoituksen.

Kuvio 8. Teitkö itse tai tekikö joku muu ilmoituksen syrjinnästä? (%) (n=93).

Vain 14 vastaajaa teki ilmoituksen kokemastaan syrjinnästä yksityisillä asuntomarkkinoilla. Viis heistä teki ilmoituksen vähemmistövaltuutetulle ja kolme paikallispoliisille. Aluehallintovirastolle ja asuinkunnan virkamiehille sekä kansalaisjärjestöille tehtiin kaksi ilmoitusta kullekin. Lisäksi yksi haastateltava kertoi ilmoittaneensa syrjintäkokemuksestaan kiinteistövälittäjälle ja yksi asianajajalle. Ilmoitusten määrä ylittää tekijöiden määrän, sillä jotkut tekevät ilmoituksen useampaan kuin yhteen paikkaan.

Kun yksityisillä asuntomarkkinoilla toimineilta romaneilta kysyttiin, miksi he eivät ilmoita kokemastaan syrjinnästä, vastasi lähes puolet eli 49,4 prosenttia (n=79), että pitävät ilmoituksen tekemistä turhana. Haastateltavat perustelevat ilmoittamatta jättämistään esimerkiksi siten, että kohtaavat syrjintää niin usein, etteivät jaksa valittaa siitä jatkuvasti. Jotkut eivät puolestaan usko, että ilmoittaminen johtaisi mihinkään.

Seuraavaksi yleisimpänä syynä ilmoittamatta jättämiselle mainitaan tiedon puute, sillä 24.1 prosenttia vastanneista kertoo, että ei tiedä mihin ilmoituksen voi tehdä tai että yksityisen vuokranantajan syrjivästä kohtelusta voisi ylipäätään ilmoittaa jonnekin. Romanien sinällään hyvä oikeustietoisuus ei

siis tarkoita aina sitä, että osaisivat tai haluaisivat käyttää olemassa olevia oikeusturvakeinoja, jos kokevat oikeuksiaan loukatun. Ilmoittamisen kokee liian työlääksi tai pitkäksi prosessiksi 10.1 prosenttia haastateltavista ja 16.4 prosenttia ei osaa nimetä syytä tai esittää syyksi jonkin muun seikan kuten sen, että antaa periksi tai pyrkii selvittämään asian välittömästi paikan päällä.

Syrjinnästä ilmoittamatta jättäminen: vapaarahoitteiset vuokra-asunnot

"Olen kohdannut niin paljon syrjintää, että olen siihen jo niin tottunut, etten jaksanut vaivautua tekemään syrjinnästä ilmoitusta."

30-vuotias romaninainen

"En jaksanut tehdä ilmoitusta. Koin, ettei siitä olisi mitään hyötyä eikä asia kuitenkaan etenisi mihinkään."

27-vuotias romaninainen

"En tiennyt mihin ottaa yhteyttä. Kohtaan syrjintää niin paljon jokapäiväisessä elämässä, että olen jo niin lannistunut, etten jaksa tehdä ilmoituksia."

38-vuotias romaninainen

"Ei se auta mitään vaikka ilmoittaisin. Ei siitä ole hyötyä, jos ei pysty todistamaan."

41-vuotias romanimies

"Ei se tuottaisi tulosta. En usko, että kukaan ottaisi vakavasti."

66-vuotias romanimies

"Koin ilmoituksen tekemisen liian pitkäksi prosessiksi. Annoin periksi, enkä olisi enää edes halunnut kyseistä asuntoa, koska meitä kohdeltiin niin huonosti."

43-vuotias romaninainen

Osalla vastaajista näyttää olevan käsitys, että yhdenvertaisuuslain 6 pykälän mukainen syrjinnän kielto¹⁷ ei koskisi vapaasti rahoitettujen asuntojen vuok-

17 Finlex, Ajantasainen lainsäädäntö. Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21. Saatavana: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021> 3.3.2014.

raamista. Seitsemän vastaajaa kertoi jättäneensä ilmoittamatta kokemastaan syrjinnästä sen takia, että heidän tietojensa mukaan yksityinen vuokranantaja saa päättää täysin vapaasti kenelle asunnon vuokraa. Tällaisen käsityksen vastaajat liittävät niin vapaarahoitteisia asuntoja vuokraaviin yrityksiin kuin sijoitusasuntoja vuokraaviin yksityishenkilöihin.

Käsityksiä syrjintäkiellosta

"En kokenut, että ilmoituksen tekemiselle oli riittäviä perusteita, koska yksityinen vuokranantaja saa itse päättää kenelle asunnon vuokraa."

33-vuotias romanimies

"Olen siinä käsityksessä, että yksityiset saavat valita asukkaansa."

56-vuotias romaninainen

"Ajattelin, että yksityinen saa itse valita vuokralaisensa eikä sen takia ollut perusteita ilmoitukselle."

40-vuotias romanimies

Tosiasiallisesti etnisen syrjinnän kiello koskee myös vapaarahoitteisten asuntojen vuokraamista. Yhdenvertaisuuslain 2 pykälän¹⁸ mukaan lakia sovelletaan sekä julkisessa että yksityisessä toiminnassa muun muassa silloin, kun kysymys on yleisesti saatavilla olevien asuntojen, muun irtaimen tai kiinteän omaisuuden taikka palvelujen tarjoamisesta yleisölle lukuun ottamatta yksityis- ja perhe-elämän piiriin kuuluvia oikeustoimia. Tämä tarkoittaa sitä, että yhdenvertaisuuslain etnisen syrjinnän kiello koskee viranomais- ja yritystoiminnan lisäksi myös yksityishenkilöiden harjoittamaa asunnon vuokraamista. Jos yksityishenkilöllä on oman asuntonsa lisäksi toinen asunto (sijoitusasunto), koskee yhdenvertaisuuslain syrjintäkiello tämän sijoitusasunnon vuokraamista tai myymistä. Omassa käytössä olevan asunnon tai loma-asunnon vuokraukseen tai myyntiin yhdenvertaisuuslaki sen sijaan ei ulotu.

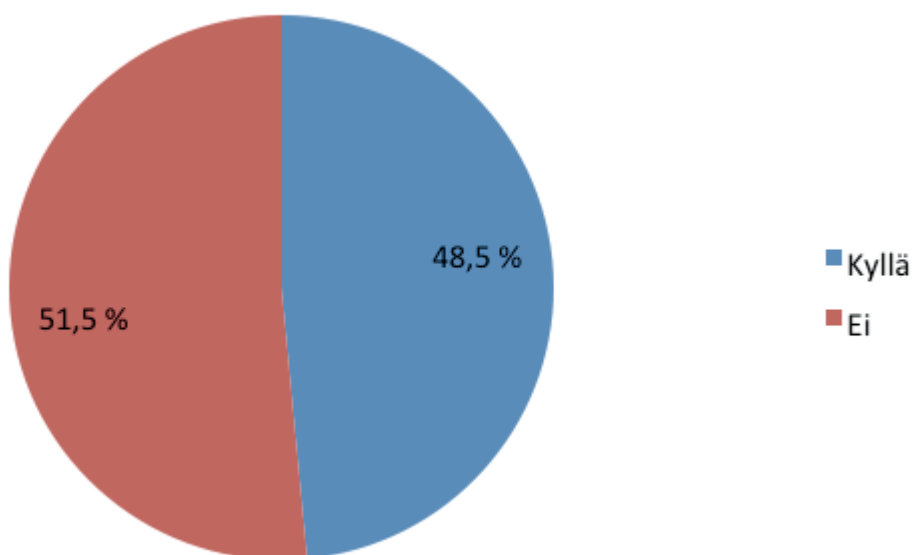
Syrjintälautakunta kielsi 10.3.2014 syrjinnän etnisen alkuperän perusteella tapauksessa, jossa yksityinen henkilö ei vuokrannut sijoitusasuntoaan romaniperheelle. Vaikka vuokranantajan menettely perustui taloyhtiön hallituksen jäsenten ja isännöitsijän kielteiseen suhtautumiseen, oli vuokranantaja

¹⁸ Ibid.

vastuussa henkilökohtaisesta toiminnastaan.¹⁹ Syrjintälautakunnan päätös on merkittävä tapaus syrjinnän vastaisessa työssä, sillä kyseessä on kautta aikain ensimmäinen yksityiselle vuokranantajalle annettu kieltopäätös. Ratkaisu osoittaa konkreettisesti, että yhdenvertaisuuslain syrjintäkieltoa sovelletaan myös sijoitusasuntoaan vuokraavaan yksityishenkilöön.

4.4 Syrjintäkokemukset valtion varoin tuettuja asuntoja vuokrattaessa

Asuntomarkkinoilla aktiivisesti toimineista haastateltavista (n=169) lähes puolet eli 48.5 prosenttia on kokenut syrjintää etnisen alkuperänsä perusteella hakiessaan valtion varoin tuettua vuokra-asuntoa eli tyypillisesti kunnan tai kaupungin vuokra-asuntoa. Tilanne vastaa hyvin sitä kuvaa, joka vähemmistövaltuutetun toimistossa on yhdenvertaisuuslain voimassaolon aikana muodostunut yksittäisten romanien yhteydenottojen ja syrjinnästä tehtyjen kantelujen perusteella.

Kuvio 9. Onko sinua mielestäsi syrjitty etnisen alkuperäsi vuoksi viimeisen viiden vuoden aikana yrittäessäsi vuokrata asuntoa kunnan tai kaupungin asuntotoimistosta? (n=169).

19 Syrjintälautakunta (2014) "Syrjintälautakunta kielsi syrjinnän etnisen alkuperän perusteella sijoitusasunnon vuokraamisessa". Saatavana: http://www.syrjintalautakunta.fi/fi/uutiset/1/0/syrjintalautakunta_kielsi_syrjinnan_etsnisen_alkuperan_perusteella_sijoitusasunnon_vuokraamisessa_51850 (11.3.2014)

Romaninaiset kohtaavat etnistä syrjintää enemmän kuin miehet myös valtion varoin tuettuja vuokra-asuntoja haettaessa. Naispuolisista vastaajista (n=105) 55.2 prosenttia kertoo kokeneensa syrjintää yrittäessään vuokrata kunnan tai kaupungin vuokra-asunnon. Romanimiehistä (n=64) vastaavasti 37.5 prosenttia kertoo tullessa syrjityksi kunnan tai kaupungin vuokra-asuntoa hakiesaan. Eroa romaninaisten ja -miesten välillä selittänee valtion varoin tuettuja vuokra-asuntoja haettaessa sama syy kuin yksityisillä vuokra-asuntomarkkinoilla. Romaninaiset hoitavat tyypillisesti asiointia pääväestöön kuuluvien toimijoiden kanssa ja tällöin romaninaisille kertyy enemmän kontakteja ja enemmän myös syrjintäkokemuksia kuin miehille.

Kokemuskertomuksia valtion varoin tuettuja asuntoja vuokrattaessa

"Olemme kohdanneet todella paljon syrjintää viranomaisten taholta. Kaupungin asuntotoimisto ei suostu vuokraamaan asuntoja romaneille. Jos he tarjoavat asuntoa, on se usein samasta talosta toisten romanien kanssa, jolloin asuntoon ei voi kulttuuriin liittyvien syiden vuoksi muuttaa. Jos asunnosta joutuu tästä syystä kieltäytymään, ei uutta asuntoa tarjota, koska aiemmasta on kieltäydytty."

33-vuotias romaninainen

"Kaupungin asuntotoimisto kohtelee romaneita todella huonosti. Heillä on hyvin kielteinen suhtautuminen romaneihin, eikä heidän kauttaan saa asuntoa. Asioiminen asuntotoimistossa on äärimmäisen hankalaa."

46-vuotias romaninainen

"Asuin talossa, jossa oli näkyvästi hometta. Yritin 5 vuotta saada uutta asuntoa ilman tulosta. Lopulta sairastuin astmaan ja myös muut perheenjäsenet saivat oireita. Kutsuin paikalle terveystarkastajan ja tämän jälkeen minulle tarjottiin uutta asuntoa. Uuteen asuntoon joudun kuitenkin kulkemaan portaiden kautta ja sairauteni vuoksi tämä on minulle hankalaa."

67-vuotias romaninainen

lällä ei ole merkittävää vaikutusta siihen, onko vastaajalla syrjintäkokemuksia. Sen sijaan koulutustasolla ja syrjintäkokemuksilla näyttää olevan yhteys

valtion tuella rahoitettuja vuokra-asuntoa haettaessa. Mitä heikompi koulutustaso vastaajalla on, sitä todennäköisemmin hänellä on syrjintäkokemuksia. Korkeakoulututkinnon suorittaneista vastaajista (n=16) vain 18.8 prosentilla on syrjintäkokemuksia. Toisen asteen koulutuksen omaavista (n=58) syrjintää on kokenut 36.2 prosenttia ja vähiten koulutetuista eli korkeintaan peruskoulun käyneistä vastaajista (n=95) peräti 61.6 prosenttia on kokenut etnistä syrjintää hakiessaan kunnan tai kaupungin vuokra-asuntoa.

Taulukko 7. Viimeisen viiden vuoden aikana syrjintää valtion tukemia vuokra-asuntoja hakiessa kokeneet (n=169) koulutustason mukaan.

	Kyllä (%)	Ei (%)	Yhteensä (%)
Peruskoulu	58 (61.6)	37 (38.9)	95 (100)
Toinen aste	21 (36.2)	37 (63.8)	58 (100)
Korkeakoulu	3 (18.8)	13 (81.3)	16 (100)
Yhteensä	82 (48.5)	87 (51.5)	169 (100)

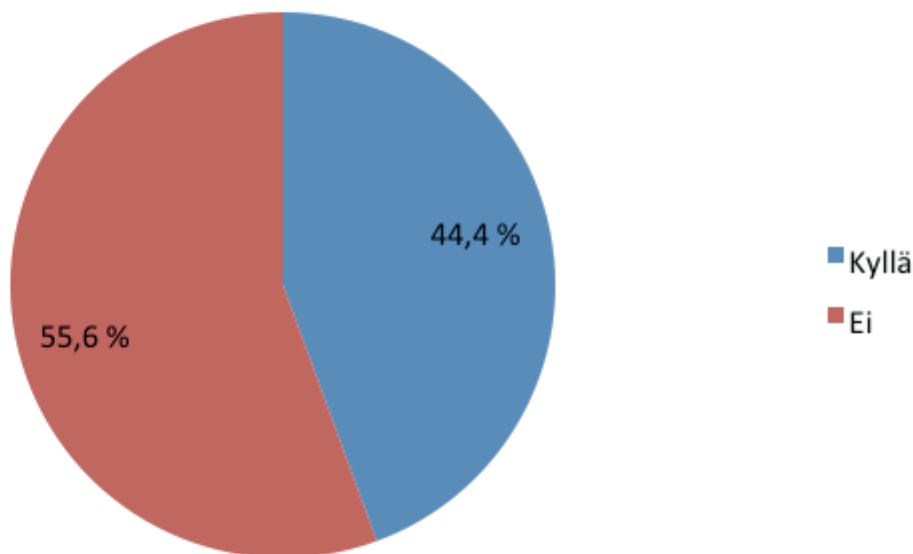
Korkeakoulututkinnon suorittaneet romanit ovat yhtä vastaajaa lukuun ottamatta työelämässä, joten heidän tulotasonsa on todennäköisesti parempi kuin korkeintaan peruskoulun suorittaneilla. Koulutetuilla ja työssä olevilla romaneilla voi olettaa olevan vuokranmaksukykyä, joka helpottaa asuntotarjouksen saamista. Heidän tavoitettavissaan ovat myös vapaarahoitteiset vuokra-asunnot ja omistusasuminen, mikä vähentää heidän riippuvuuttaan sosiaalisesta asumisesta. Näistä syistä heille ei todennäköisesti kerry yhtä paljon syrjintäkokemuksia valtion varoin tuetussa vuokra-asumisessa kuin vähän koulutetuille.

Korkeintaan peruskoulun käyneiden romanien työmarkkina-asema on haastava, ei yksistään työmarkkinoilla esiintyvän syrjinnän vuoksi, vaan luonnollisesti myös työelämän yleisen vaatimustason johdosta. Alhainen koulutustaso ja heikko työmarkkina-asema aiheuttavat vastaavasti vaikeuksia muilla elämänalueilla. Tulokset tukevat vähemmistövaltuutetun asiakasyhteydenottojen perusteella muodostunutta käsitystä siitä, että niillä romaneilla, joiden koulutustaso on alhaisin, taloudellinen asema heikoin ja elämänhallinnassa eniten vaikeuksia, on suurimpia ongelmia asunnon saamisessa valtion varoin tuetuilla vuokra-asuntomarkkinoilla.

4.5 Syrjinnästä ilmoittaminen: valtion varoin tuetut vuokra-asunnot

Vähemmistövaltuutetun toimisto saa vuosittain noin 60 ilmoitusta romani- en kokemasta syrjinnästä, joista noin 40 koskee valtion varoin rahoitettuja vuokra-asuntoja. Myös tämän selvityksen tulokset osoittavat, että romanit ilmoittavat julkisilla vuokra-asuntomarkkinoilla kokemastaan syrjinnästä selvästi useammin kuin syrjinnästä yksityisillä asuntomarkkinoilla.

Kuvio 10. Teitkö itse tai tekikö joku muu ilmoituksen syrjinnästä? (n=81)

Kunnan tai kaupungin vuokra-asuntojen tarjonnassa koetusta syrjinnästä teki ilmoituksen 44.4 prosenttia vastaajista (n=81). Osa vastaajista teki ilmoituksen useampaan kuin yhteen paikkaan, mutta yli puolet eli 23 teki ilmoituksen vähemmistövaltuutetulle. Kansalaisjärjestöille tehtiin viisi ilmoitusta, aluehallintovirastolle kolme, poliisille kaksi ja sosiaaliviranomaisille kaksi. Neljä kertoi ottaneensa kohtelunsa esille asuntotoimistossa ja selvittäneensä tilannetta itse suoraan asuntotoimiston kanssa. Yksi romani vastasi kirjoittaneensa tapauksesta lehtijutun ja yksi ilmoitti asian lakimiehelle.

Yli puolet vastaajista (n=81) eli 55.6 prosenttia ei ilmoittanut kokemaansa syrjintää. Yleisimpänä syynä tähän esitettiin se, että ilmoituksen tekemistä pidetään turhana. Vastajat katsovat, että ilmoittaminen ei johtaisi mihinkään tai että syrjinnän toteen näyttäminen on liian vaikeaa. Tätä mieltä oli 41.0 prosenttia niistä, jotka eivät tehneet ilmoitusta syrjintäkokemuksestaan.

Kukaan vastaajista ei esitä syrjinnästä ilmoittamatta jättämisen syyksi sitä, ettei tiedä, että kunnan tai kaupungin vuokra-asuntojen tarjonnassa esiintyvistä syrjinnästä voi ilmoittaa. Sen sijaan 12.8 prosenttia vastasi, ettei tiedä minne ilmoituksen voisi tehdä. Liian työläänä tai pitkällisenä ilmoittamisprosessia pitää 7.7 prosenttia vastaajista. Peräti 38.5 prosenttia ei osaa sanoa ilmoittamatta jättämisen syytä tai kertoo syyksi jotain muuta kuten sen, että tyytyy tilanteeseen tai pyrkii säilyttämään suhteensa asuntotoimistoon hyvänä.

Syrjinnästä ilmoittamatta jättäminen: valtion varoin tuetut vuokra-asunnot

"En jaksanut, koska olen niin väsynyt kohtaamaani syrjintään."

41-vuotias romaninainen

"Arvelin, ettei se kannata. Harvemmin vähemmistöön kuuluva voittaa."

57-vuotias romanimies

"Syrjintää on vaikea osoittaa, kun asuntoja ei ylipäänsä ole saatavilla helposti. Vaikka olisi perusteltuja syitä, sen osoittaminen on vaikeaa."

62-vuotias romaninainen

"Keskustelin tilanteesta kaupungin virkamiesten kanssa, mutta vaikutti siltä, että kaikki olivat samoilla linjoilla. En uskonut, että ilmoituksen tekemisellä olisi vaikutusta."

22-vuotias romaninainen

4.6 Romanien asumisen ongelmat vähemmistövaltuutetun asiakastyössä

Vaikka romanien asumistilanne on viime vuosikymmenien aikana parantunut merkittävästi, ovat asumisen ongelmat monille romaneille edelleen nykypäivää. Vuosina 2013 - 2014 julkaistujen tutkimusten tuloksia yhdistellen voidaan päätellä, että syrjäytyminen ja yhteiskunnan marginaalissa eläminen asumis- ja muine kasautuvine vaikeuksineen koskee noin kymmentä pro-

senttia romaneja.²⁰ Tämä tarkoittaa noin tuhatta romania. Syrjäytyminen on monimuotoinen haaste yksilötasolla ja sen yhdistyminen syrjintään vaikeuttaa ratkaisujen löytymistä erityisesti. Näiden romanien moninaiset ongelmatilanteet työllistävät paljon eri viranomaisia ja heijastuvat stereotyyppisesti romaniväestöön yleisemminkin.

Vähemmistövaltuutetulle tulevissa yhteydenotoissa esiintyy toistuvasti kokemuksia syrjinnästä. Tapauksia selvittäessä havaitaan usein, että kokonaistilanteeseen liittyy muitakin vaikuttavia tekijöitä kuten vapaiden vuokra-asuntojen niukkuus hakijamäärään ja asunnontarpeisiin nähden, romaniasiakkaiden taloudelliset ja sosiaaliset vaikeudet, asumiselle esitetyt kulttuuriset edellytykset ja romanien keskinäiset ristiriidat. Vähemmistövaltuutettu on selvittänyt ongelmia ja pyrkinyt turvaamaan asiakkaiden oikeuksien toteutumista etenkin silloin, kun tapauksiin on liittynyt alaikäisiä lapsia, vaikka asiakkaiden kertomat tilanteet eivät aina herätä epäilyä syrjinnästä.

Ote vähemmistövaltuutetun sähköisestä asiakasrekisteristä

Romaninainen soitti ja kertoi muuttaneensa kuukausi sitten kahden kouluikäisen lapsensa kanssa nykyiseen asuinkuntaan edellisellä asuinpaikkakunnalla syntyneen väistämismisvelvollisuuden ja siihen liittyneen uhkailun vuoksi. Hän asuu nyt lasten kanssa tilapäisesti sukulaisten luona. Uuden asuinkaupungin asunnonvuokrausyhtiöstä hänelle on sanottu, että melkein kaikissa vuokra-taloyhtiöissä asuu jo romaneja ja että hänelle ei voida tarjota asuntoa myöskään maksuhäiriöiden vuoksi. Soittajan mukaan hänellä ei ole vuokravelkoja ja hän kokee tulleen syrjityksi siksi, että on romani. Hän ei ole varma siitä, onko perhe kirjoilla nykyisessä vai edellisessä asuinkunnassa. Lapset eivät ole olleet koulussa paikkakunnan vaihdon jälkeen. Sukulaiset eivät pysty enää majoittamaan soittajan

20 Ympäristöministeriö (2012) *Romanien asuminen ja yhdenvertaisuus*. Ympäristöministeriön raportteja 8/2012. Saatavana: <http://www.ym.fi/download/noname/%7B593B1867-669C-4E81-AA34-96E5EFA00CE9%7D/32132> (3.3.2014).

Sosiaali- ja terveysministeriö (2013) *Lähisuhde- ja perheväkivalta romaninaisten kokemana. Avun tarpeet yhteisössä ja palvelujärjestelmässä*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:33. Saatavana: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511574&name=DLFE-27646.pdf (3.3.2014).

Rikosseuraamuslaitos (2014) *Romaninaisena vankilassa*. Naisten vuoro -projektin selvitys. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2014. Saatavana: http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/OMRaxSQR1/2014-01_Jeskanen_Romaninaisena_vankilassa.pdf (3.3.2014).

perhettä, sillä isännöintiyhtiöltä on tullut varoitus ylimääräisistä asukkaista. Sovittu soittajan kanssa, että vähemmistövaltuutetun toimistosta selvitetään tilannetta asunnonvuokrausyhdistiön kanssa ja katsotaan sen jälkeen, mitä asialle on tehtävissä. Kehotettu asiakasta varaamaan aika sosiaalityöntekijälle ja ottamaan yhteyttä lähimmän koulun rehtoriin lasten koulunkäynnin järjestämiseksi.

Valtion varoin tuettujen vuokra-asuntojen asukasvalintaa koskevien säädösten mukaan asukasvalintojen tulee kohdistua eniten asunnon tarpeessa oleviin, pienituloisimpiin ja vähävaraisimpiin hakijoihin.²¹ Selvityksen tulosten mukaan näyttää siltä, että heikoimmin koulutetut ja vaikeimmassa taloudellisessa asemassa olevat kokevat eniten syrjintää ja vaikeuksia saada vuokra-asunto (ks. kpl 4.4). Vähemmistövaltuutetun asiakastyön perusteella tilannetta selittää ainakin osaltaan se, että kiireellisen asunnontarpeen, pienituloisuuden ja vähävaraisuuden lisäksi romanihakijoilla on voinut olla maksuvaikeuksia aiemmissa vuokrasuhteissa, heidän luottotiedoissaan saattaa olla merkintöjä myös muista maksuhäiriöistä ja heidän aikaisemmassa asumishistoriassa on voinut esiintyä asumisaikaisia häiriöitä. Näiden syiden perusteella vuokra-asuntotoimistot ovat haluttomia solmimaan uusia vuokrasopimuksia.

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (ARA) ohjeistuksen mukaan vaikeita tilanteita tulisi pyrkiä ratkomaan niin, että kestävä asumisratkaisu löytyy. Asukasvalintaoppaassaan ARA toteaa muun muassa vuokralaisen toisille asukkaille aiheuttamista häiriöistä, että jos häiritsevän elämän vuoksi häädetty asukas hakee uudelleen asuntoa, olisi hakemuksessa oltava selvitys siitä, että asumistavoissa on tapahtunut muutos. Aluksi asumista voi ARA:n mukaan kokeilla lyhytaikaisilla vuokrasopimuksilla tai sosiaaliviranomaisten kanssa tehtävän jälleenvuokrasopimuksen avulla.²²

Jos vuokralainen on vahingoittanut aikaisempaa vuokra-asuntoa, on korjausten kustannukset ARA:n ohjeistuksen mukaan maksettava tai vähintään tehtävä realistinen suunnitelma kustannusten maksamiseksi ennen uuden vuokrasuhteen solmimista. Jos vuokrarästien vuoksi häädetty hakee uudelleen asuntoa, rästien on oltava maksettu taikka esimerkiksi kunnan sosiaaliviranomaisten

21 Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (2014) *"Opas arava- ja korkotukivuokra-asuntojen asukasvalintoihin"*. Saatavana: <http://www.ara.fi/download/noname/%7B03C4AF98-9E29-4A8E-8512-D637DF5FD187%7D/52566> (26.2.2014)

22 Ibid.

annettava takaus tai muu sitoumus tai tultava jälleenvuokraajana vastaamaan asukkaan vuokrasta.²³

Maksuhäiriöiden merkityksestä ARA toteaa, että luottotiedoissa olevien maksuhäiriöiden ei tule olla esteenä asunnon osoittamiselle ainakaan silloin, jos ne ovat vähäisiä tai hakijan maksuhäiriöhistorian perusteella voidaan arvioida, etteivät maksujen laiminlyönnit ole toistuvia. Jos hakijalla on vuokratästäjälle sille vuokranantajalle, jolta hän hakee uutta asuntoa, ARA katsoo, ettei ole kohtuullista edellyttää, että hänen kanssaan olisi tehtävä uusi vuokrasopimus. Jos tällaisen hakijan asunnotilannetta ei saada muuten hoidetuksi, on ARA:n mukaan sosiaaliviranomaisten kanssa neuvoteltava jälleenvuokrasopimuksen tekemisestä tai kunnan maksusitoumuksen antamisesta. Lisäksi ARA ohjeistaa, että hakija voisi myös hakea ennalta ehkäisevää toimeentulotukea vuokratästien maksamiseen. Jos kyseessä on vuokratästä edelliselle vuokranantajalle, hakija voisi myös tehdä sopimuksen tämän kanssa tästien maksamisesta. ARA katsoo myös, että joissakin tapauksissa saattaa olla perusteltua, että hakijan kanssa tehdään määräaikainen vuokrasopimus.²⁴

Eduskunnan oikeusasiamies on ottanut useita kertoja kantaa maksuhäiriömerkintöjen vaikutukseen asukasvalinnoissa. Vuonna 2008 antamassaan kante-luratkaisussa Dnro 1354/4/07²⁵ oikeusasiamies katsoo, että asukasvalinta-normiston lähtökohtana on, että hakijoiden asunnontarpeen, varallisuuden ja tulojen perusteella määräytyvästä etusijajärjestyksestä ei poiketa hakijan luottotiedoissa olevan maksuhäiriömerkinnän perusteella. Yksittäisissä va-lintatilanteissa oikeusasiamies pitää kuitenkin mahdollisena, että jollakin muulla hakijalla voi olla peruste, jonka nojalla asukasvalintaperusteista tai etusijajärjestyksestä voidaan poiketa. Jos näin ei ole, asunto on annettava etusijajärjestyksen mukaiselle hakijalle, vaikka tällä olisi maksuhäiriömerkintä, paitsi jos vuokranmaksun laiminlyönnin vaaraa voidaan vuokrasaataavan turvaamiseen tähtäävät toimenpiteetkin huomioon ottaen pitää todellisena ja perusteltuna. Harkinnassa tulee tapauskohtaisesti arvioida maksuhäiriöiden taustalla olevien velkasuhteiden laatua, maksuhäiriöiden syitä, vakavuutta, ikää, toistuvuutta ja muita seikkoja kokonaisuutena.

---

23 Ibid.

24 Ibid.

25 Eduskunnan oikeusasiamies (2014) "*Oikeusasiamiehen ratkaisut ja kannanotot*". Saatavana: [http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?\\${APPL}=ereoapaa&\\${BASE}=ereoapaa&\\${THWIDS}=0.4/1393342624_207741&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?${APPL}=ereoapaa&${BASE}=ereoapaa&${THWIDS}=0.4/1393342624_207741&${TRIPPIFE}=PDF.pdf) (3.3.2014)

Vähemmistövaltuutetun kokemusten mukaan asuntoa hakevat romanit ovat yleensä tietoisia siitä, että luottotietomerkintöjen ei pitäisi vaikuttaa valtion varoin tuettujen vuokra-asuntojen asukasvalintaan. Jotkut asunnonvuokrausyhtiöt näyttävät kuitenkin suhtautuvan asunnonhakijan maksuhäiriöihin jyrkästi ja kieltäytyvät kategorisesti tarjoamasta vuokra-asuntoa, jos hakijalla on minkäänlaisia merkintöjä luottotiedoissa.

Vähemmistövaltuutetun toimiston asiakkaat kokevat joskus, että luottotietohäiriöihin vetoaminen on veruke, jonka taakse kätkeytyy todellinen syy eli etninen syrjintä. Tapauksiin puuttuminen yhdenvertaisuuslain antamin keinoin on vaikeaa, sillä usein kokemusten tueksi ei löydy konkreettista näyttöä. Asiakasyhteydenotot osoittavat joka tapauksessa merkittävän rakenteellisen seikan: sosiaalisen asumisen varassa olevat romaniperheet saattavat joissakin tilanteissa jäädä valtion tukeman vuokra-asunnontarjonnan ulkopuolelle. Tilanne on pulmallinen myös vuokranantajan näkökulmasta, sillä arava-vuokra-asuntojen ja uuden korkotukilain mukaisten vuokra-asuntojen vuokrat määräytyvät omakustannus-periaatteella. Tämä tarkoittaa sitä, että jos joku jättää vuokrat maksamatta, korottavat ne muiden asukkaiden vuokratasoa.²⁶

Monissa kunnissa toteutettu asunnonvuokraustoiminnan yhtiöittäminen saattaa osaltaan heikentää vaikeassa asemassa olevien romanien asunnonsaantimahdollisuuksia. Ympäristöministeriön vuonna 2012 julkaisemassa raportissa²⁷ tunnustetaan sama ongelma. Julkaisussa tarkastellaan muun muassa romanien vuosina 2009 - 2011 ARA:an tekemiä kanteluja tapauksista, joissa asunnonvuokrausyhtiö ei myöntänyt romanihakijalle asuntoa vuokrarästeihin, aikaisempiin asumishäiriöihin tai vastaavaan vedoten, vaikka hakijan asuinkunta puolsi hakemusta ja oli valmis järjestelyihin vuokranmaksun turvaamiseksi. Ympäristöministeriön raportissa katsotaan, että yhtiöille on muodostunut omia tiukempia käytäntöjä ja kriteereitä, jota eivät ole aina asukasvalintaa koskevien ohjeiden mukaisia. Vähemmistövaltuutetun mielestä asunnonvuokrauksen yhtiöittämisen seurauksia olisi tarpeen selvittää lisää samoin kuin kuntien tehtävänä olevan asukasvalintojen valvonnan tehokkuutta.

Vähemmistövaltuutetun tietoon tulleet romaniperheiden ongelmat saattavat näyttäytyä kuntatasolla yksittäisiä perheitä koskevinä poikkeustapauksina.

---

26 Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (2014), Opas arava- ja korkotukivuokra-asuntojen asukasvalintoihin. Saatavana: <http://www.ara.fi/download/noname/%7B03C4AF98-9E29-4A8E-8512-D637DF5FD187%7D/52566> (26.2.2014).

27 Ympäristöministeriö (2012). Romanien asuminen ja yhdenvertaisuus. Ympäristöministeriön raportteja 8. Saatavana: <http://yhdenvertaisuus-fi-bin.directo.fi/@Bin/634a8686afb7dcbe9749dff78fb8a04a/1394012279/application/pdf/245325/Romanien%20asuminen%20ja%20yhdenvertaisuus%20YMP%C3%84RIST%C3%96MINISTERI%C3%96.pdf> 5.3.2014.

Eri paikkakunnilla toistuvat tilanteet, joissa vähemmistövaltuutetun toimisto selvittää hyvin vaikeassa asemassa olevien asunnottomien romaniperheiden syrjäytymiskierteitä ja asunnottomuutta, osoittavat kuitenkin ongelmien olemassa olon. Tapauksista ilmenee, että elämänhallinnan saavuttaminen on erittäin vaativaa, jos ongelmat jatkuvat niin pitkään, että perhe ajautuu asunnottomaksi ja lapset jäävät pois koulusta. Joskus perheen luottamus viranomaistoimintaan on tässä vaiheessa heikentynyt jo niin voimakkaasti, että heidän auttamisensa on hyvin haastavaa. Näitä ongelmavyöhyttejä olisi-kin ratkottava jo selvästi ennen tilanteiden syvenemistä asunnottomuudeksi.

Huono-osaisuudesta kärsivä perhe saattaa tarvita paljon tukea asumisen onnistumiseksi, mutta kokonaisarvioinnissa tulisi ottaa huomioon, että sosiaalitoimen järjestämä ja kustantama tilapäisratkaisu tulee kunnalle usein vielä kalliimmaksi kuin tavanomaisen vuokra-asunnon tarjoaminen. Tilapäismajoitukseen joutuminen saattaa lisäksi syventää perheiden ongelmia entisestään ja vaikuttaa vähemmistövaltuutetun kokemusten mukaan erittäin haitallisesti myös lasten koulunkäyntimahdollisuuksiin. Pitkäaikaiseurauksena saattaa pahimmillaan olla perheen lasten joutuminen periytyvän syrjäytymisen kierteeseen.

Joissakin tapauksissa asunnottomuusongelmissa painivat romaniperheet näyttävät kuitenkin päätyvän sosiaalitoimen majoitettavaksi. Asiakastyössä eri kuntien sosiaalityöntekijöiltä saatujen tietojen mukaan sosiaalitoimen mahdollisuudet vaikuttaa asuntotarjouksen saamiseen ovat rajalliset ja vaihtelevat kunnittain. Joissakin kunnissa sosiaalitoimella ja asunnonvuokrausyhtiöillä on toimivat yhteistyösuhteet ja asunnottomuustilanteita saadaan ratkottua yhteistyössä. Joissakin kunnissa sosiaalityöntekijät sen sijaan kokevat, ettei esimerkiksi heidän laatimilleen lausunnoille anneta merkitystä vuokra-asuntojen asukasvalinnoissa.

Vähemmistövaltuutetun toimistossa käsiteltävistä romanien asumisasiosta käy ilmi, että eri tehtäviä hoitavat paikallisviranomaiset toimivat joissakin kunnissa kukin omalla sektorillaan eikä vaihtoehtoja kestävästä asumisratkaisun löytymiseksi haeta yhteistyössä. Vaikeissa elämäntilanteissa olevien romaniperheiden ongelmat pitkittyvät ja mutkistuvat, kun avun tarpeessa olevia ohjataan "luukulta luukulle" eikä kokonaisuutta näe kukaan. Kunnissa tarvittaisiinkin entistä enemmän asuntoviranomaisten, asunnonvuokrausyhtiöiden, sosiaali-, varhaiskasvatus-, opetus- ja terveystoimien sekä velkaneuvonnan ja päihdetyön verkostoitumista haastavien tapausten ratkaisemiseksi. Kun tilanteisiin liittyy romanien sisäisiä kiistoja, tarvitaan yhteistyötä myös turvakotien ja poliisin kanssa. Joskus myös lastensuojelun tarpeen arvioiminen saattaa olla perusteltua. Tällöin perheelle voi joissakin tapauksissa syntyä jopa subjektiivinen oikeus asuntoon tai asunto-olojen korjaamiseen.

Suomi on sitoutunut lapsen oikeuksien yleissopimuksen²⁸ noudattamiseen, mutta vähemmistövaltuutetun kokemusten perusteella lapsen edun arvioiminen on usein kunnan asunnonvuokrausta hoitavassa toimistossa tai yhtiössä näkökulma, jota ei tunnisteta tai jonka ei katsota liittyvän millään tavalla asukasvalintapäätösten tekemiseen. Valtion tukemaa vuokra-asuntokantaa koskevien asukasvalintojen valvontatehtävä kuuluu kunnille. Viimeistään valvontavaiheessa kunnan tulisi tarkastella yhtenä seikkana asukasvalintojen vaikutusta hakijaperheiden lapsiin ja asettaa lapsen etu aina ensisijaiseksi. Tämä saattaa merkitä joskus sitä, että vaikka lapsen huoltajan toiminnassa on puutteita, niin lapsen kasvun ja koulunkäynnin turvaamiseksi perheelle tarjotaan vuokra-asuntoa. Asumisen onnistumiseksi perhettä tulisi lisäksi tukea elämänhallinnassa esimerkiksi asumisneuvonnan, sosiaalisen isännöinnin tai lastensuojelun keinoin.

Oman haasteensa vähemmistövaltuutetun selvitettäväksi tulevilla asiakastapauksissa tuovat romanikulttuuriin ja romanien keskinäisiin suhteisiin liittyvät seikat. Yhdenvertaisuuslain voimaan tultua vuonna 2004 romanit alkoivat ottaa yhteyttä vähemmistövaltuutetun toimistoon pääasiassa asunnon saamiseen liittyvissä vaikeuksissa. Tuolloin romaniasiakkaat eivät puhuneet muuttolupa- ja väistämiskäytänteistä mitään ja heidän yhtäkkiset muuttonsa ja asunnottomuustilanteiden syntyminen herättivät kysymyksiä ja ihmetystäkin. Hyvin nopeasti tilanne lähti kuitenkin muuttumaan ja asumisvaikeuksiin joutuneet romanit alkoivat puhua myös seikoista, jotka liittyvät kulttuuriin ja romanien keskinäisiin suhteisiin. Nykyään romanikulttuuri ja romanien väliset suhteet tulevat esille lähes kaikissa vähemmistövaltuutetun asiakaskontakteissa, jotka koskevat asumista.

Romanikulttuurin yhteisöllisyys ja siihen liittyvä käsitys kollektiivisesta vastuusta saa yksittäiset romanit reagoimaan joissakin tilanteissa niin, että he esimerkiksi lähtevät paikkakunnalta, jossa on syntynyt romanien välisiä ongelmia ja jopa väkivaltaisuuksia. Lähtijät kokevat olevansa väistämistilanteen synnyttyä vaarassa ja tarvitsevansa kiireellisesti uuden asunnon, sillä uusien väkivaltaisuuksien uhka saattaa kohdistua myös tekijän perheenjäseniin ja sukulaisiin, vaikka he eivät ole olleet mukana konfliktin alun perin laukaisseissa tapahtumissa. Neuvottelun mahdollisuutta tilanteissa ei tunnu olevan, joten paikkakunnalta muuttamisella pyritään estämään lisävahinkojen tapahtuminen.

---

28 Finlex (2014), Valtiosopimukset, Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta (60/1991). Saatavana: <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060#id161653> (26.2.2014).

Näkemyksensä, että ihminen aina kantaa kollektiivisen vastuun perheensä ja sukunsa tekemistä rikkomuksista tai oikeudenloukkauksista, on ristiriidassa yksilön perus- ja ihmisoikeuksien kanssa. Asunnonvuokrauksessa viranomaiset ja vuokrausta hoitavat yhtiöt ovat velvollisia toimimaan asukasvalintaa koskevien säädösten puitteissa. Tällöin olemassa olevan vuokra-asunnon yhtäkkisen jättämisen ei välttämättä katsota muodostavan lainmukaista perustetta uuden vuokra-asunnon välittömälle tarjoamiselle toisella paikkakunnalla. Tilanteet syntyvät usein myös ennakoimattomasti eikä vuokranantajalla ole välttämättä juuri sillä hetkellä vapaana yhtään sopivaa asuntoa. Asunnon tarvetta ja sen kiireellisyttä saattaa olla lisäksi vaikea arvioida, jos se perustuu vain hakijan kertomukseen. Vähemmistövaltuutettu katsoo, että väkivaltatilanteissa tai väkivallan uhkaamaksi joutuvien henkilöiden olisi näissä tilanteissa ilmoitettava tapauksista poliisille ja hakeuduttava aluksi ensisijaisesti turvakoteihin. Asunnontarpeen toteaminen olisi tämän jälkeen selkeämpää ja uuden asumisratkaisun hakeminen perusteltua.

Vähemmistövaltuutetun kokemuksen mukaan sekä romaneilla että asuntovirkailijoilla on toisinaan väärinymmärryksiä ja epävarmuutta siitä, miten romaneihin liittyviä erityispiirteitä vuokra-asuntojen tarjonnassa voidaan huomioida. Vähemmistövaltuutetun mielestä yksi selkeä periaate on se, että muuttolupa- ja väistämiskäytännöt loukkaavat yksilönoikeuksia, sillä Suomen perustuslaki takaa jokaiselle vapauden liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa.²⁹ Niiden, jotka vetoavat tällaisiin toimintatapoihin täytyy nähdä menettelyjen lainvastaisuus ja seurausten kohtuuttomuus väistämisvelvollisille henkilöille. Käytännöt estävät niiden kohteiksi joutuvien romanilasten koulunkäyntiä, vaikeuttavat nuorten ja aikuisten opiskelua ja työskentelymahdollisuuksia ja aiheuttavat asunnottomuutta sekä syrjäytymistä. Keskustelua muuttolupa- ja väistämiskäytännöistä luopumiseksi on syytä ylläpitää romaniyhteisössä kunnes ne ovat jääneet historiaan.

Myös asukasvalintoja tekevät joutuvat haasteellisiin tilanteisiin kun vedotaan väistämisvelvollisuuteen kulttuurisena kysymyksenä. Yksilönoikeuksia loukkaavien tapojen jatkumista ei olisi syytä mahdollistaa saatikka tukea vuokra-asunnon tarjoamisella, mutta toisaalta väkivallan pelossa asunnostaan luopunutta ja paikkakuntaa vaihtanutta perhettä ei voi jättää asunnottomaksi. Niin kauan kuin väistämismenettelyä edellytetään noudatettavan, ja painostukseen liittyy uhkaa väkivallasta, tilannetta on pidettävä verrannollisena esimerkiksi lähisuhdeväkivallan uhrien asemaan. Heidän kohdallaan

---

29 Finlex, Ajantasainen lainsäädäntö. Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Saatavana: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> (3.3.2014)

kiireellistä kodista lähtemistä pidetään välttämättömänä ja uuden asunnon tarvetta ja asuinpaikkakunnan vaihtamista perusteltuna.

Sovittelumenettely³⁰ voisi tarjota uuden, kehittämisen arvoisen elementin romanien välisiin suhteisiin. Sovittelua voidaan hyödyntää myös tulehtuneiden naapuruussuhteiden selvittelyissä sekä romanien ja paikallisviranomaisten välisissä neuvotteluissa. Sovittelutoimistojen maksuttomat palvelut ovat valtakunnallisesti kaikkien käytettävissä ja naapuruussovittelun toimivuudesta on saatu hyviä kokemuksia esimerkiksi maahanmuuttajien parissa toteutetussa Kotilo-projektissa.³¹ Myös poliisin aktiivinen rooli romanien välisen väkivallan ennaltaehkäisyssä ja syntyneiden uhkatilanteiden laukaisemisessa voi olla merkittävä.

Vähemmistövaltuutetun romaniasiakkaat ja joskus myös aktiiviset romani-vaikuttajat ovat katsoleet, että romanien välisissä konflikteissa on kyse niin vakavista asioista, että niitä on mahdotonta sovitella. Siksi väistämismenetelystä ei voitaisi luopua. Maailmalla on kuitenkin käytetty sovittelua onnistuneesti hyvin laajoista, jopa kokonaisia kansakuntia koskettaneista väkivaltaisuuksista ylipääsemiseksi. Niihin verrattuna yksittäisten romanisukujen välisten vihamielisyyksien selvittäminen rauhanomaisin menetelmin ei voine olla mahdoton tehtävä.

Perustuslaki suojaa romanien oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriin.³² Vähemmistövaltuutetun näkemyksen mukaan toisena romanien asumiseen liittyvänä pääperiaatteena on pidettävä sitä, että valtion varoin tuettujen vuokra-asuntojen tarjonnassa erityistä huomiota kiinnitetään siihen, että romanien kulttuuriset oikeudet nähdään myönteisessä valossa ja niiden toteutumista tuetaan kun siihen on mahdollisuus. Tällöin esimerkiksi kahdelle romaniperheelle ei tarjota vuokra-asuntoa saman kerrostalon eri kerroksista, jos he ovat esittäneet tällaisen toiveen kulttuuriin vedoten ja jos sopivia asuntoja on vapaana muualla. Jos hakijoiden asumistarvetta vastaavia vapaita asuntoja on kuitenkin vain yhdessä talossa, ei hakijoiden etnistä alkuperää tai kulttuuriin liittyvää toivetta voi pitää lainmukaisia asukasvalintakriteerejä ylittävänä esteenä asuntotarjousten tekemiselle. Hakijoita ei siis pidä jättää ilman asuntotarjousta kulttuuristen syiden perusteella, jos asukasvalinnan edellytykset muuten täyttyvät. Jos hakijat kuitenkin tällaisessa tilanteessa

---

30 Sosiaali- ja terveysministeriö (2014), Riita- ja rikosasioiden sovittelu. Saatavana: http://www.stm.fi/hyvinvointi/vakivallan_ ja_ rikosten_ ehkaisy/sovittelu (26.2.2014)

31 Suomen Pakolaisapu (2014), Mitä on naapuruussovittelu? Saatavana: <http://pakolaisapu.fi/fi/kotimaan-tyo/kotilo/naapuruussovittelu.html> (26.2.2014)

32 Finlex, Ajantasainen lainsäädäntö. Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Saatavana: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> (3.3.2014)

kieltäytyvät tarjouksesta, heidän täytyy hyväksyä, että valinnan todennäköisenä seurauksena sopivan asunnon löytyminen pitkittyy.

Jotkut asuntoviranomaiset ja asunnonvuokrausyhtiöt ovat toivoneet selkeää listaa kulttuuripiirteistä, joita tulisi noudattaa asunnontarjonnassa romanihakijoille. Kulttuurien perusominaisuuksiin kuuluu kuitenkin, että ne muuttuvat ja tyypillistä on, että tavat vaihtelevat myös vähemmistökuulttuurin sisällä ja että tapoja noudatetaan yksilöllisesti. Romanikulttuurissa esiintyvissä tavoissa ja niiden noudattamisessa on vaihtelua myös suvuittain ja alueittain. Asuntovirkailijoille on haasteellista pyrkiä noudattamaan kulttuurisia toiveita tietämättä, minkälaisia tosiasiallisia odotuksia kullakin asuntoa hakevalla romanilla on. Tämän takia olisi toivottavaa että asunnonhakijat ilmaisisivat itse, minkälaisia kulttuurisia edellytyksiä he henkilökohtaisesti asettavat asumiselle. Hyvä palvelu tarvitsee vastinparikseen aina hyvää asiakkuutta.

Kun kunnissa ja asunnonvuokrausyhtiöissä pohditaan, mitä romanikulttuurin huomioon ottaminen merkitsee käytännössä, on syytä muistaa, että yhdenvertaisuuslaki asettaa viranomaisille yleisen yhdenvertaisuuden edistämismääräyksen. Lain mukaan viranomaisten tulee kaikessa toiminnassaan edistää yhdenvertaisuutta tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sekä erityisesti muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät yhdenvertaisuuden toteutumista.³³ Siten olisi toivottavaa että jo vuokra-asuntojen rakentamisen suunnittelussa huomioidaan mahdollisuuksien mukaan erilaista etnistä taustaa olevien asukkaiden tarpeita ja toiveita.

4.7 Kehittämistarpeet

Kuten edellä on esitetty, kaikkia romanien negatiivisia kokemuksia asunnonvuokrauksessa ei voida pitää yhdenvertaisuuslaissa kiellettyinä syrjintänä. Osassa syrjinnäksi koetuista vaikeuksista on kyse myös asuntoa hakevien omasta asumishistoriasta, taloudellisesta ja sosiaalisesta asemasta ja monilla paikkakunnilla yleisesti vaikeasta vuokra-asuntotilanteesta. Osa ongelmista johtuu siitä, ettei vuokra-asuntojen tarjonta vastaa romanikulttuurin edellytyksiä tai että joidenkin romanien ylläpitämät muuttolupa- ja väistämiskäytänteet rajoittavat toisten romanien asumista ja aiheuttavat yllättäviä asunnon tai paikkakunnan vaihtotarpeita. Toistuvien yksittäisten ongelmatilanteiden ratkomisen sijaan tarvitaan kokonaisvaltaista tukea syrjinnän ja syrjäytymisen seurauksista kärsivien romanien asumisvaikeuksiin.

---

33 Finlex, Ajantasainen lainsäädäntö. Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21. Saatavana: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021> (3.3.2014)

Valtion tukemien vuokra-asuntojen tarjontaan liittyy seikkoja, jotka saattavat herättää asunnonhakijoissa epätietoisuutta ja kysymyksiä ja ovat omiaan luomaan syrjinnän kokemuksia etenkin vähemmistöihin kuuluvissa hakijoissa. Asukasvalinnoista ei tehdä kirjallisia päätöksiä, jolloin niistä ei ole myöskään muutoksenhakumahdollisuutta. Vuokra-asuntoa ainoastaan joko tarjotaan tai ei tarjota. Usein romanihakija ottaa yhteyttä vähemmistövaltuutetun toimistoon juuri siinä vaiheessa, kun huomaa jäävänsä toistuvasti asukasvalinnan ulkopuolelle selkeästä asunnontarpeesta tai jopa asunnottomuudesta huolimatta. Asukasvalintaprosessin läpinäkyvyyttä olisi syytä kehittää, vaikka siihen liittyykin haasteita muun muassa asuntohakemusten sisältämien tietojen salassapitovelvollisuudesta johtuen.

Perustuslaissa on taattu kaikille perusoikeudet, joihin kuuluvat muun muassa taloudelliset ja sosiaaliset oikeudet. Käytännössä oikeudet toteutuvat paikallistasolla ihmisten arjessa, joten kuntien voidaan katsoa olevan keskeisessä asemassa perusoikeuksien tosiasiallisessa turvaamisessa. Tällöin lähtökohdaksi on otettava perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia kunnioittavien ratkaisujen hakeminen vaikeissakin tapauksissa. Etenkin romaniperheiden lasten oikeudet on otettava huomioon ja turvattava asuminen ja koulunkäyntimahdollisuudet kaikissa tilanteissa.

Tuloksista ja vähemmistövaltuutetun asiakastyöskentelystä nousevien johtopäätösten perusteella romanien asumisen ongelmien ja syrjintäkokemusten vähentämiseksi löytyy monia kehittämistarpeita ja -kohteita. Toimenpideehdotusten toteutumiseksi tarvitaan monitahoista keskustelua ja yhteistyötä sekä toimenpiteisiin tarttumista eri toimijoiden kesken. Yhteistyökumppaneita kunnissa ovat:

- paikalliset viranomaiset: moniammatillinen verkostoituminen ja yhteistyö kunnan eri hallintokuntia edustavien virkamiesten ja muiden paikallisten toimijoiden kesken vaikeasti ratkaistavissa asunnottomuustapauksissa ja tarvittaessa myös eri kuntien välillä romaniperheen vaihtaessa paikkakuntaa
- paikalliset viranomaiset ja romaniasukkaat: kunnan viranomaisten, palveluntarjoajien ja romanien välinen yhteistyö
- romanit: romanien järjestäytyminen, sisäinen keskustelu ja yhteistoiminta paikallistasolla
- romanit ja naapurusto: naapurisovun rakentaminen asuntoyhtiöissä ja ongelmiin puuttuminen esimerkiksi naapuruussovittelulla

Vähemmistövaltuutetun toimenpide-ehdotuksilla on mahdollista saavuttaa edistysaskelia romanien yhdenvertaisuuden saavuttamisessa asumisessa. Lo-

pullisen päämäärän tulee olla romanien koulutustason nousu ja työelämään osallistuminen sekä sen myötä tulotason kasvu. Tällöin romanit eivät ole enää riippuvaisia sosiaalisesta asumisesta, vaan voivat tehdä asumisvalinnoissaan omaehtoisia ratkaisuja. Heidän ei tarvitse selvittää asumiseen liittyviä kulttuurisia erityispiirteitä viranomaisille, ei perustella tarpeitaan eikä neuvotella siitä, mitä yhteiskunnan on mahdollista tukea ja mitä ei. Tämän tavoitteen saavuttamisessa julkisen vallan, valtion ja kuntien on määrätietoisesti tuettava romanien osallisuutta ja yhdenvertaisuutta yhteiskunnassamme.

Toimenpide-ehdotuksia romanien asumisessa kokeman syrjinnän ja syrjäytymisen vähentämiseksi

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA)

- Kunnille ja valtion tuella rakennettujen vuokra-asuntojen omistajille suunnatun ohjauksen täsmentäminen
  - o viranomaisen ja julkista palvelutehtävää hoitavien yhteisöjen rooli perusoikeuksien turvaajana*
  - o lasten oikeudet*
  - o syrjinnän kieltö*
  - o kuntien velvollisuutena oleva yhdenvertaisuussuunnitelman tekeminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen*
  - o yhteistyö paikallisten romanien kanssa*
  - o Suomen romanipoliittisen ohjelman tavoitteiden edistäminen paikallistasolla*
- Asukasvalintojen läpinäkyvyyden kehittäminen
- Asunnonvuokrauksen yhtiöittämisen seurausten selvittäminen
  - o pitävätkö ympäristöministeriön raportissa esitetyt näkemykset ja vähemmistövaltuutetun havainnot yhtiöittämisen vaikutuksista paikkansa*
- Asukasvalintojen valvonnan toimivuuden selvittäminen
  - o ovatko kuntien valvontatoimet tosiasiallisesti riittäviä perusoikeuksien toteutumisen, lapsen edun, yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden näkökulmasta*

Kunnat ja paikallisviranomaiset

- Romanipoliittisen ohjelman toteuttaminen
  - o toimenpiteiden toteuttaminen paikallistasolla yhteistyössä romanien kanssa*

o hankkeiden suunnittelu ja eri rahoituslähteissä tarjolla olevan rahoituksen hakeminen

- **Asukasvalintojen valvonta**

o valtion tukemia vuokra-asuntoja koskevien asukasvalintapäätösten tehokas valvonta perusoikeuksien toteutuminen, lapsen etu, etnisen syrjinnän kieltä ja romanien yhdenvertaisuuden edistämismääräys huomiioon ottaen

- **Yhdenvertaisuuden edistäminen ja yhdenvertaisuussuunnittelu**

o viranomaisen velvollisuutena on edistää yhdenvertaisuutta tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sekä laatia yhdenvertaisuussuunnitelma

o yhdenvertaisuussuunnitelman laatiminen yhteistyössä paikallisten romanien kanssa

- **Hyvän hallinnon periaatteiden noudattaminen asiakastyössä**

o neuvonta, selvittäminen, perustelevuus

o esimerkiksi asunnonhakutilanteessa sen selvittäminen, mitä kulttuurisia seikkoja romanihakija pitää asumisessaan tärkeinä ja keskustelu hakijan kanssa siitä, mitä kulttuuriin liittyvien toiveiden tai edellytysten esittäminen merkitsee asunnon tarjoamisen mahdollisuuksien osalta

- **Viranomaisten yhteistyö**

o moniammatillinen ja kokonaisvaltainen puuttuminen ongelmallisissa tilanteissa olevien perheiden tukemiseksi ennen tilanteiden kärjistymistä asunnottomuudeksi

o kuntien välinen yhteistyö erityisesti silloin, kun lapsiperhe vaihtaa yhtäkkiä kuntaa lasten koulupudokkuuden ehkäisemiseksi

o yhteistyötä kuntien sisällä, mutta myös kuntien välillä tuen tarpeessa olevien romaniperheiden vaihtaessa paikkakuntaa

- **Paikalliset ja alueelliset romanityöryhmät**

o perustaminen ja aktiivinen osallistuminen

o yhteistyö paikallisten ja alueellisten romanitoimijoiden kanssa

- **Sosiaalinen isännöinti**

o asumisaikaisten ongelmien ennaltaehkäiseminen ja varhainen puuttuminen sosiaalisen isännöinnin avulla

o esimerkkejä hyvistä käytännöistä löytyy esimerkiksi Jyväskylästä, Lahdesta, Tampereelta ja Oulusta

- Lapsen etu

- o kaikissa tilanteissa yhdeksi viranomaistoimintaa ohjaavaksi periaatteeksi lapsen etu*

- Sovittelumenettelyn käyttöönottoaminen ja edistäminen

- o naapuruuskiistoissa ja romanien keskinäisissä erimielisyyksissä sekä romanien ja viranomaisten välisissä ristiriidoissa*

- o kunta voi ottaa aktiivisen roolin yhteistyössä romanien kanssa*

- o vertaissovittelu: naapuruusriitoihin ja romanien keskinäisiin kiistoihin*

- o sovintotoimistojen palvelut: naapuruusriitoihin, romanien keskinäisiin kiistoihin ja ristiriitoihin viranomaisten kanssa*

- o poliisi: yhteistyötä ja luottamuksen rakentamista romanien kanssa sekä ennaltaehkäisyä ja puuttumista kaikkeen laittomaan uhkailuun ja väkivaltaan*

- Turvakotien ja poliisin rooli

- o romanien keskinäisissä väkivallan uhkatilanteissa ilmoitukset poliisille ja tarvittaessa kriisivaiheen majoitus turvakotiin*

- o uuden vuokra-asunnon hakeminen turvakodista käsin, jollei poliisin puuttuminen ja/tai sovittelu mahdollista kotiin palaamista*

Vapaarahoitteisten vuokra-asuntojen tarjoajat

- Syrjäntäkiellon kattavuus

- o Tietoisuuden lisääminen siitä, että yhdenvertaisuuslain syrjäntäkielto koskee myös yritystoimintaa ja yksityishenkilöiden omistamien sijoitusasuntojen vuokraamista*

Romaniasiain neuvottelukunta

- Romanipoliittisen ohjelman jalkauttamisen jatkuminen
- Keskustelun ylläpitäminen romaneille sensitiivisistä asioista
- Romanijärjestöjen voimavaraistaminen muun muassa hankeosaamisessa

Romanit paikallistasolla

- Hyvä asiakkuus

- o asunnonhakijan vastuunotto omasta osuudestaan asunnonhakuprosessissa: hyvään hakemuksen panostaminen ja tietojen ajan tasalla pitäminen*

- o hakijalle henkilökohtaisesti merkityksellisten kulttuuristen seikkojen selvittäminen jo asuntohakemuksen jättämisvaiheessa*

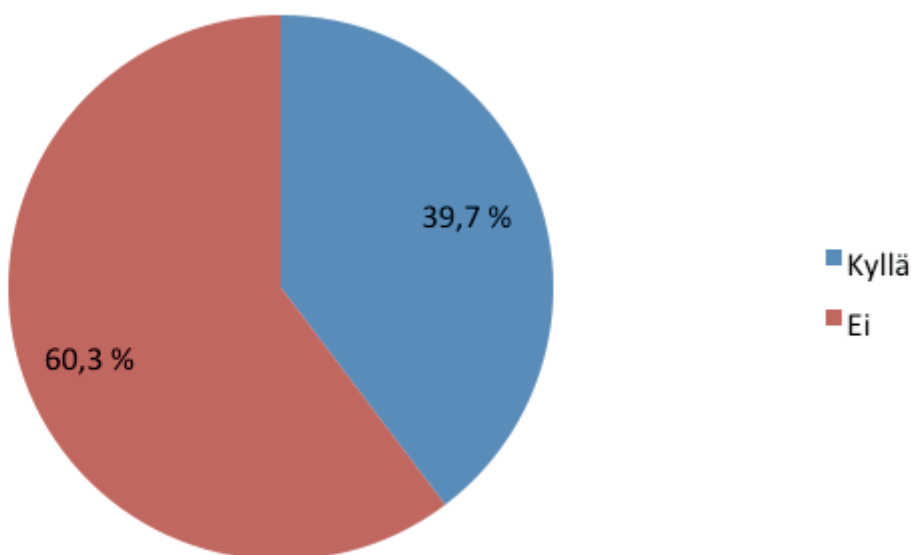
- **Konfliktien ennaltaehkäisy ja sovittelumenettely**
  - o väkivaltaan perustuvien toimintamallien hylkääminen ja rakentavien vaihtoehtojen käyttöönotto*
  - o lapsen etu johtavaksi periaatteeksi*
  - o yhteistyö vertaissovittelijoiden, sovintotoimistojen, paikallispoliisin ja turvakotien kanssa*
  - o uhkaavissa väkivaltatilanteissa poliisille ilmoittaminen ja turvakotiin hakeutuminen sekä uuden asunnon hakeminen turvakodista käsin*
- **Selvityspyyntöjen tekeminen kunnalle**
  - o lainvastaisiksi koetuista asukasvalintapäätöksistä, jotka koskevat valtion tuella rakennettuja vuokra-asuntoja*
- **Syrjinnän tunnistaminen ja siitä ilmoittaminen**
  - o tietoisuuden lisääminen siitä, mitä syrjintä on ja miten siihen voi puuttua*
  - o syrjintäilmoituksia paikallispoliisille, vähemmistövaltuutetulle tai syrjintälautakunnalle*
  - o ilmoitusten tekeminen myös syrjinnästä, jota koetaan vapaarahoitteisten vuokra-asuntojen tarjonnassa*
- **Vaikuttaminen**
  - o romanien paikallinen ja alueellinen vaikuttaminen ja mahdollinen järjestäytyminen*
  - o toiminta paikallisissa ja alueellisissa romanityöryhmissä*
  - o yhteistyö asuinkunnan sekä alueellisen romaniasiain neuvottelukunnan kanssa*
- **Sisäinen keskustelu**
  - o romanien sisäistä arvokeskustelua muun muassa vähemmistön sisäisistä syrjivistä käytännöistä, lapsen edusta, ristiriitojen selvittelystä ja sovittelusta*
- **Romanipoliittisen ohjelman toteuttaminen paikallistasolla**
  - o hankkeisiin osallistuminen yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa*
  - o romanijärjestöjen omien hankehakemusten tekeminen ja rahoituksen hakeminen eri rahoituslähteistä*

5 ROMANIEN KESKINÄISET SUHTEET

5.1 Romaniyhteisössä esiintyvät tavat

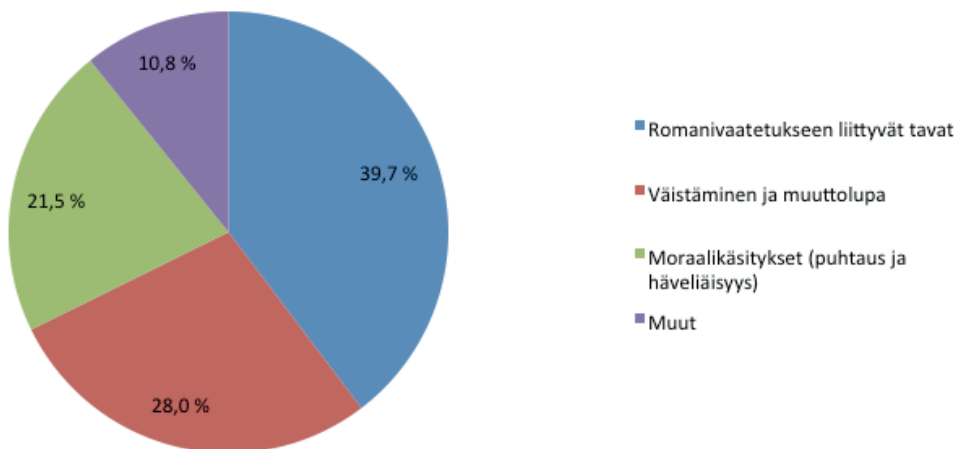
Asumisessa ja työelämässä koetun syrjinnän lisäksi vähemmistövaltuutettu halusi selvittää, miten romanit suhtautuvat sellaisiin romaniyhteisössä esiintyviin tapoihin, jotka valtuutetun asiakastyössä usein näyttäytyvät ongelmallisina yksilönoikeuksien näkökulmasta. Haastateltavilta kysyttiin, oletko noudattanut tai kohdannut viimeisen viiden vuoden aikana sellaisia romanikulttuurin tapoja, joista on aiheuttaa haittaa sinulle tai perheellesi. Jos vastaus oli myöntävä, jatkokysymyksenä tiedusteltiin, minkälaisia haitallisia tapoja. Vastaajille ei avattu tai määritelty etukäteen minkälaisista tavoista on kyse, vaan he määrittivät omatoimisesti vastauksensa sisällön. Vastaajista (n=234) yhteensä 39,7 prosenttia on joko noudattanut itse tai kohdannut viimeisen viiden vuoden aikana romanikulttuurin tapoja, joista on aiheutunut haittaa vastaajalle itselleen tai tämän perheelle.

Kuvio 11. Oletko viimeisen viiden vuoden aikana noudattanut tai kohdannut romanikulttuurin tapoja, joista on aiheutunut haittaa sinulle tai perheellesi? (n=234)

Vastaajat mielsivät haitallisiksi tavoiksi usein romanien keskinäiseen kunnioitukseen ja moraalikäsitteisiin liittyviä asioita, joita säädellään monin kirjoittamattomin säännöin ja käyttäytymistavoin. Osan tavoista tunnistavat lähes kaikki romanit, mutta kuten kaikki kulttuurit myös romanikulttuuri on

heterogeeninen. Jotkut yksilöt, perheet ja suvut tulkitsevat ja noudattavat romanikulttuurin tapoja tiukemmin ja toiset väljemmin soveltaen. Tavoissa ja niiden noudattamisessa on myös alueellisia ja paikallisia eroja. Osa romanikulttuurin piirteistä tunnustetaan myös pääväestön ja etenkin romanien kanssa työkseen asioivien parissa. Tapojen merkitys ja logiikka saattavat olla kuitenkin vaikeasti avautuva, jos kokonaisuutta ei hahmoteta.

Kuvio 12. Mistä romanikulttuurin tavoista sinulle tai perheellesi on aiheutunut haittaa? (n=93).

aastateltavien avoimissa vastauksissaan mainitsevia haitallisia tapoja yhdistää se, että niiden noudattaminen korostaa ryhmän yhtenäisyyttä ja sen jäsenten samankaltaisuutta. Tässä piilee toisaalta romaniyhteisön voima, mutta samalla syy siihen, miksi yksilönoikeudet asettuvat joidenkin mielestä toissijaiseen rooliin. Yksilönoikeuksien näkökulmasta ongelmalliset romaniyhteisössä esiintyvät tavat ovat kehittyneet historian saatossa ja ovat olleet aikanaan hyvinkin relevantteja. Vielä nykyään ne ohjaavat joidenkin romanien käyttäytymistä ja toimintaa ja siten saavat jotkut vaatimaan niiden noudattamista myös muilta romanivähemmistöön kuuluvilta.

5.1.1 Romanivaatetukseen liittyvät tavat

Vastaajista, joiden mielestä romaniyhteisössä esiintyvistä tavoista on aiheutunut heille tai heidän perheilleen haittaa (n=93), useimmat eli 39,7 prosenttia mainitsevat romanivaatetukseen liittyviä seikkoja. Vastaajien mukaan vaatetus aiheuttaa monia erilaisia pulmia niin romanien välisissä suhteissa kuin aktiivisessa osallistumisessa yhteiskunnan eri toimintoihin. Huomattavaa on, että hankalia tilanteita saattaa tuottaa niin romanivaatetuksen käyttäminen kuin

käyttämättä jättäminenkin. Romanivaatetuksen pois jättäminen voi aiheuttaa kitkaa romanien keskinäisissä suhteissa, kun taas romanivaatetuksen käyttäminen johtaa lisähaasteisiin osallistumisessa niin koulutukseen, työelämään kuin erilaisiin vapaa-ajan toimintoihin. Romanin naisille painavista hameista saattaa koitua myös terveydellisiä ongelmia.

"Romanihameen käyttäminen aiheuttaa minulle vakavia terveysongelmia ja joudun välillä olemaan selkäni takia ilman hametta. Tästä on tullut sanomista muiden romanien taholta."

31-vuotias romaninainen

"Tyttärenti luopui romanivaatteista muutama vuosi sitten. Tätä päätöstä ei ole hyväksytty romaniyhteisössä ja minuun otetaan jatkuvasti yhteyttä asian tiimoilta. Tyttärenti pidetään luopiona ja hän on joutunut yhteisön ulkopuolelle."

56-vuotias romaninainen

"Pukeutuminen on varsinkin kesällä ja urheillessa vaikeaa. Helteelläkin on pukeuduttava romanikulttuurin mukaisesti eikä voi käyttää esimerkiksi t-paitaa. En voi mennä myöskään uimaan tai kylpylään, jos paikalla on vanhempia romaneja."

19-vuotias romanimies

5.1.2 Väistäminen ja muuttolupa

Vastaajista 28.0 prosenttia liittyy romanikulttuurin haitalliset tavat niin sanottuun väistämiseen ja muuttolupamenettelyyn liittyviin seikkoihin, jotka vaikuttavat erityisesti romanien vapauteen liikkua ja valita asuinpaikkansa. Väistämisellä pyritään välttämään kostamista ja tekojen uusiutumista tilanteissa, joissa romani on syyllistynyt väkivaltaan toista romanina kohtaan. Käytäntöön liittyy myös ajatus uhrin ja hänen sukunsa kunnioittamisesta. Väkivaltaan syyllistyneen ja hänen sukulaistensa on asumisratkaisullaan ja liikkumisen rajoituksilla vältettävä paitsi uhrin, myös hänen sukulaistensa kohtaamista.

"Olen yrittänyt muuttaa lasteni takia isommalle paikkakunnalle, mutta väistämisyvelvollisuuden takia minua on kielletty eri kaupungeissa. Olen saanut myös tappouhkauksia sukuviihojen takia."

38-vuotias romaninainen

"Olen joutunut välttelemään muita romaneja ja tiettyjä paikkakuntia sukuviihan takia."

52-vuotias romaninainen

"On yleistä, että romanit eivät halua asuinseudulleen muita romaneita. Pelätään, että tuntemattomat romanit käyttäytyvät huonosti ja pilaavat kaikkien romanien maineen. Esimerkiksi tyttärenti kohtasi uhkailua muutettuaan uudelle paikkakunnalle. Hänen muuttonsa taustalla olivat ongelmat toisen romanisuvun kanssa."

56-vuotias romaninainen

"Olimme saaneet asunnon yksityisiltä markkinoilta, mutta toiset romanit kertoivat vuokranantajalle, että jos hän vuokraa asunnon minulle siitä seuraa riitoja."

36-vuotias romaninainen

"Olin viime vuonna muuttamassa toiselle paikkakunnalle. Isäni otti yhteyttä paikallisiin romaneihin, koska en uskaltanut tehdä muuttopäätöstä kysymättä lupaa. Onneksi saimme luvan muuttaa, joten tilanteeseen ei liittynyt varsinaista haittaa."

37-vuotias romaninainen

Väistämiskäytäntö aiheuttaa romaniperheissä ja -suvuissa hyvin kiireellisiä muuttoa väkivaltatilanteiden sattuessa. Vähemmistövaltuutetun tietoon tulee vuosittain muutamia tapauksia. Asunnonvuokraustoimistojen ja -yhtiöiden on usein vaikea vastata näihin yhtäkkisiin asunnontarpeisiin tai ymmärtää niiden kiireellisyyttä. Myös perheen asunnottomuus saattaa tuntua perustelemattomalta väitteeltä tilanteessa, jossa vuokra-asunto on jätetty omasta aloitteesta ja siirretty yhtäkkisesti uudelle paikkakunnalle.

Muuttolupamenettelyllä romanit pyrkivät ehkäisemään romanien välisten ristiriitojen syntymistä ennakoon. Osa romaneista katsoo, että eri perheillä ja suvuilla on tiettyjä, sukupolvien saatossa syntyneitä perinteisiä alueita ja paikkakuntia, joista on muodostunut heidän omia alueitansa. Näillä paikka-

kunnilla he saavat asua vapaasti eivätkä muut romanit voi edellyttää heiltä poismuuttamista. Jos joku romani haluaa muuttaa uudelle paikkakunnalle, hänen tulee selvittää etukäteen ketä romaneja paikkakunnalla asuu ja sopii-ko muutto heille.

Käytäntöön liittyvät myös romanien kokemat ennakkoluulot ja syrjintä. Monet romanit kokevat, että on helpompaa asua alueella, jossa heidät tunnetaan ja jossa ei joudu jokapäiväisen kielteisen huomion kohteeksi esimerkiksi naapurussuhteissa tai kaupassa asioidessa. Tässä tilanteessa jokainen alueelle muuttava uusi romani, jonka elämäntavoista ei ole varmuutta, muodostaa riskin. Jos uusi romanasukas sattuu olemaan huonotapainen, ovat kaikki alueen romanit vaarassa menettää maineensa ja vaivalla rakennettu luottamus pääväestön kanssa romuttuu. Muuttoluvan avulla säädellään siis romanien välisiä suhteita ja pyritään toisaalta vähentämään pääväestön romaneihin kohdistamaa ennakkoluuloisuutta ja syrjintää.

Heikosta sosiaalisesta ja taloudellisesta asemasta johtuen osa romaneista on asumisessaan valtion tukeman vuokra-asuntotuotannon varassa. Tulotason sopivia vuokra-asuntoja ei ole useinkaan tasaisesti saatavilla kaikilta kunnan alueilta tai kaikista kaupunginosista, vaan edulliset vaihtoehdot keskittyvät tietyille alueille. Jos kunnassa asuu paljon romaneja ja sinne pyrkii muuttamaan uusia romanasukkaita, johtaa tämä jossakin vaiheessa siihen, että kaikissa taloyhtiöissä asuu jo romaneita. Vapaiden vuokra-asuntojen määrästä riippumatta alue on tällöin kulttuurisesti katsottuna täynnä ja uusien romanien muutto voi johtaa kiistoihin.

Haastattelukysymykseen vastanneista (n=242) yhteensä 9.1 prosenttia on joutunut muuttamaan romanikulttuuriin liittyvien syiden vuoksi viimeisen viiden vuoden aikana. Muuttamaan joutuneista (n=22) 77.3 prosenttia kertoo muuton syyksi väistämivelvollisuuden tai sukujen väliset riidat. Romanikulttuuriin liittyvistä syistä muuttamaan joutuneista 64.0 prosentilla oli ollut suuria vaikeuksia löytää uusi asunto ja puolet heistä oli ollut tai on edelleen asunnottomana. Opinnot tai työn on joutunut muuton vuoksi keskeyttämään 32.0 prosenttia muuttaneista. Itselleen koituneiden haittojen lisäksi puolet muuttamaan joutuneista romaneista kertoo myös lapsille aiheutuneista seuraamuksista. Perheiden lapset ovat joutuneet elämään kodittomina, he ovat menettäneet kaveripiirinsä ja heidän koulunsa on vaihtunut tai koulunkäynti keskeytynyt. Joissain tapauksissa lapsiakin on uhkailtu ja vanhemmat ovat joutuneet rajoittamaan tämän vuoksi lastensa liikkumista.

"Yritän yleensä välttää paikkoja, joihin en voi mennä. Jos toisella paikkakunnalla järjestetään esimerkiksi joku kokous, pitää etukäteen selvittää, onko paikalla jotain sopimattomia ihmisiä ja voinko osallistua. Näissä tilanteissa on oltava aina hyvin tarkka tai muuten saa osakseen uhkailua tai jopa väkivaltaa."

53-vuotias romaninainen

"Minulle on tarjottu asuntoja, joita en ole voinut ottaa vastaan kulttuuriin liittyvien syiden vuoksi. Olin pienen lapseni kanssa kodittomana, mutta en voinut muuttaa tarjottuihin asuntoihin, koska samassa rapussa asui muita romaneita."

22-vuotias romaninainen

"Jouduin etsimään uuden asunnon toiselta paikkakunnalta eikä se ollut helppoa. En uskaltanut liikkua ulkona ja pysyin sisällä koko ajan. Myöskään lapseni eivät voineet liikkua vapaasti. Kun saimme uuden asunnon, muutimme toiselle paikkakunnalle ja lasten täytyi vaihtaa koulua."

41-vuotias romaninainen

"Minun oli todella vaikea löytää uusi asunto. Muutin väliaikaisesti sukulaiseni luo, mutta muut romanit uhkailivat minua ja jouduin muuttamaan uudestaan. Vakavin seuraus on kuitenkin ollut tilanteen vaikutus lapseeni. Hän joutui vaihtamaan koulua ja hänellä on ollut sopeutumisvaikeuksia. Hän pelkää joutuvansa vaihtamaan koulua uudestaan ja on alkanut käyttäytyä aggressiivisesti. Lapsi kärsii tilanteesta ja sen vuoksi myös minä kärsin."

34-vuotias romaninainen

5.1.3 Moraalikäsitykset (puhtaus ja häveliäisyys)

Vastaajista 21,5 prosenttia katsoo, että heidän kokemansa haitalliset tavat liittyvät romanien moraalikäsitteisiin, kulttuuriseen ja symboliseen puhtauteen ja niin sanottuun häveliäisyyteen. Joissakin tilanteissa käsitykset saattavat liittyä asumisjärjestelyihin, mutta ne koskettavat myös monia muita elämänalueita. Usein tapoihin, jotka tulevat näkyviin esimerkiksi pukeutumisessa ja käyttäytymisessä liitetään myös romanien väliseen kunnioitukseen liittyviä merkityksiä.

"Teini-ikäinen tyttäremme ei voi käydä pesulla meidän läsnä ollessa, joten hän käy peseytymässä taloyhtiön yleisissä tiloissa. Tätä naapurit eivät ymmärrä. Nyt olemme pyrkineet järjestämään niin, että tyttö peseytyy silloin, kun ketään muita ei ole kotona."

42-vuotias romanimies

"Olin työsuhteessa, kun tulin raskaaksi. Jouduin lopettamaan työt siinä vaiheessa kun raskaus alkoi näkyä, koska työpaikallani kävi toisinaan muitakin romaneja ja tilanne oli minulle romanikulttuurin mukaisesti todella nolo."

20-vuotias romaninainen

"En ole pystynyt avoimesti puhumaan seksuaalisesta suuntautumisestani, koska se on romanikulttuurissa tabu."

29-vuotias romaninainen

"Olen joutunut noudattamaan puhtausäntöjä, joiden mukaan en voi käyttää esimerkiksi samaa vessaa vanhempien romanien kanssa. Myös julkisilla paikoilla lenkkeily tai uimahallissa käynti on hankalaa, sillä on tarkkaan katsottava, ettei paikalla ole muita romaneja."

34-vuotias romaninainen

Häveliäisyyteen liittyvät asiat tulevat vähemmistövaltuutetun tietoon tyypillisesti asumisen liittyvissä yhteydenotoissa. Tällöin asukasvalinnassa joudutaan usein punnitsemaan, mitä perustuslaissa säädetty oikeus omaan kulttuurin voi tarkoittaa vuokra-asuntojen tarjonnassa. Tässä yhteydessä on kuitenkin tarpeen muistaa, että kuntien asuntotoimistoilla on viranomaistoimijoina velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuuslain mukaan viranomaiset ovat omassa toiminnassaan velvoitettuja edistämään yhdenvertaisuutta tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti siinä laajuudessa kuin toiminnan luonne sitä vaatii. Näin ollen kuntien asuntotoimistoissa pitäisi suunnitelmallisesti tavoitella mahdollisuuksia huomioida romanien asumiseen liittyviä kulttuuriin perustuvia toiveita.

Jotkut selvitykseen osallistuneet romanit toivat haastattelun avoimia kysymyksiä pohtiessaan esille sen, että nykypäivänä kaikki romanit eivät tunnu enää tietävän, mitä romanikulttuuri on. Siksi joidenkin romanien arveltiin tarttuvan liiankin joustamattomasti kulttuurin ulkoisiin merkkeihin, kuten vaatetukseen tai tapojen noudattamiseen. Yksi haastateltava vertasi tätä näyt-

telemiseen ja totesi, että kaikki eivät ymmärrä, että romanina eläminen ei ole kiinni ulkoisista seikoista, vaan se on jotain mikä tulee sisältäpäin ja näkyy ihmisen teoissa ja niiden lopputuloksissa.

Toisaalta romanikulttuurin tiukan noudattamisen katsottiin olevan joskus myös suojautumiskeino pääväestön taholta tulevia ennakkoluuloja ja syrjintää kohtaan. Kun ympäröivästä yhteisöstä tulee toistuvaa kielteistä palautetta esimerkiksi epäluuloisten katseiden ja kadulla huutelun muodossa eikä edes kauppaan voi mennä joutumatta vartijan seurannan kohteeksi, voi vastareaktion olla sisäänpäin kääntyminen ja entistä tiiviimpi hakeutuminen romanikulttuurin tapoihin. Jotkut haastateltavat kertoivat havainneensa viime aikoina jopa aivan uusia ja entistä tiukempia tapoja, joita ei ole aikaisemmin ollut.

5.2 Päätöksenteko romaniyhteisössä

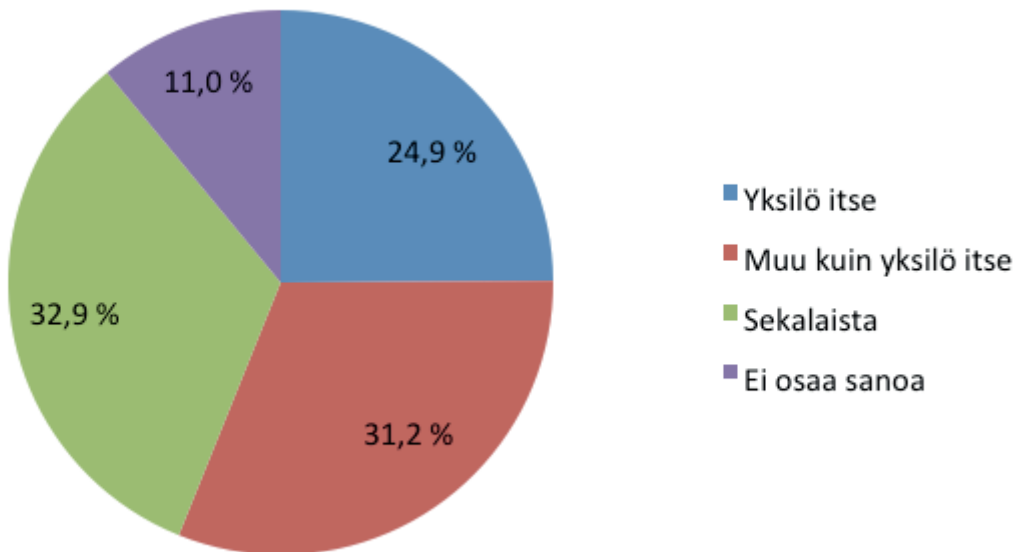
Selvityksen kysymyksenasettelussa lähdettiin liikkeelle oletuksesta, että romaniyhteisössä on oma sisäinen päätöksentekojärjestelmä, jossa joillakin yksilöillä on valtakunnallista, alueellista tai paikallista päätöksentekovaltaa. Tämä oletus on syntynyt siitä, että vähemmistövaltuutettuun yhteyttä ottavat romanit viittaavat usein siihen, että on romaneja, joilla on paljon vaikutusvaltaa. He voivat esimerkiksi antaa toiselle romanille muuttoluvan tai jättää sen antamatta tai käskä jotakuta muuttamaan paikkakunnalta pois. Kenellä tai missä on tuo romanien puheessa viittaama päätösvalta, jota he eivät halua eivätkä usein uskalla uhmalta?

Romanivaatetuksesta tai tapojen noudattamisesta keskusteltaessa esille tulee usein myös se, että romanien täytyy toimia jollakin tietyllä tavalla tai että kulttuuri tai toiset romanit vaativat heiltä jotakin. Mistä nämä määräykset ja vaatimukset tulevat ja miksi yksilöt näyttävät noudattavan niitä kritiikittä ja joskus vastentahtoisestikin tai itselleen lisävaikeuksia aiheuttaen? Miksi romaniperhe jättää asuntonsa ja kotipaikkakuntansa väistämisvelvollisuuteen vedoten, keskeyttää lasten koulunkäynnin, jää asunnottomaksi, nukkuu autossa ja sukulaisten luona eikä vastaanota heille kuukausien odottamisen jälkeen tarjottua vuokra-asuntoa kulttuurisiin syihin vedoten? Miksi romanit katsovat näissä tilanteissa ongelmiensa syyksi ulkoryhmäsyrjinnän sen sijaan, että mieltäisivät sen sisäryhmäsyrjinnäksi?

Haastateltaville esitettiin avoin kysymys, kuka mielestäsi päättää mitä romanikulttuuri on ja miten romanien pitää elää ja toimia. Vastaajista (n=237) yhteensä 24.9 prosentin (n=59) mielestä päätösvalta on yksilöillä itsellään. Sitä mieltä, että päätösvalta ei ole ainakaan täysimääräisesti yksilöillä itsel-

lään on yhteensä 31,2 prosenttia (n=74) vastaajista. Heistä osa katsoo, että jokainen päättää asioistaan itse, mutta romanikulttuurin puitteissa (n=19), kun taas osa vastaajista on sitä mieltä, että päätösvalta on enemmänkin perheellä tai suvulla (n=41), laajemmin koko romaniyhteisöllä (n=21) tai vain joillakin vaikutusvaltaisilla romaneilla (n=12). Näiden lisäksi iso osa vastaajista (32,9 %) esitti, että päätäntävallassa on kysymys jonkinlaisesta sekoituksesta kaikkia edellä mainittuja vaihtoehtoja.

Kuvio 13. Kuka päättää mitä romanikulttuuri on ja miten romanien pitää elää ja toimia? (n=237)

Vastauksissa tuli selkeästi ilmi, että romanikulttuuri on tapakulttuuria, jossa perheellä, suvulla ja vanhemmilla romaneilla sekä yhteisöllä on suuri merkitys yksittäisten romanien arjen valinnoissa. Monet vastauksista ovat ristiriitaisia, koska niissä toisaalta todetaan, että yksilö on vapaa tekemään omat valintansa, mutta samalla tarkennetaan, että valintojen tulee olla romanikulttuurin mukaisia tai muuten niistä saattaa olla seuraamuksia. Vastauksista syntyvä yleiskuva on, että romanikulttuurin (perheen, suvun tai arvostettujen romanien tahi laajemmin romaniyhteisön määrittelemänä) katsotaan määräävän viitekehyksen, jonka sisällä yksittäiset romanit ovat vapaita tekemään romaniyhteisössä yleisesti hyväksyttynä pidettyjä valintoja. Näiden vastaajien käsityksen mukaan romanien ei ole suotavaa poistua tästä viitekehyksestä ja jos näin tapahtuu, on siitä odotettavissa jonkinlaisia seurauksia. Sosiaalinen paine romaniyhteisössä on vastausten perusteella joissakin asioissa hyvin voimakas.

"Se on harhakuva, että joku määräisi. Vanhempia kuitenkin kunnioitetaan ja totellaan."

50-vuotias romaninainen

"Romaniyhteisö on tiivis ja sen sisällä on suuri paine elää ja toimia yhteisön sääntöjen mukaisesti. Näistä poikkeaminen on haastavaa ja vaikeaa. Yhteisöllä ja vanhemmilla on suuri päätös- ja vaikutusvalta."

21-vuotias romaninainen

"Tiettyjä sääntöjä on kaikkien romanien noudatettava, vaikka eivät haluaisi. Näin tehdään kunnioituksesta muihin romaneihin. En tiedä mitä tapahtuisi, jos romani kieltäytyisi noudattamasta näitä sääntöjä. Itse en uskaltaisi mennä niin pitkälle."

30-vuotias romaninainen

"Romanien tulee noudattaa vanhemmilta opittuja tapoja. Jos yksilö elää sääntöjen ja hyvien tapojen vastaisesti, tulee tästä sanomista sekä yksilölle, että tämän perheelle."

34-vuotias romaninainen

"Yhteisöllinen romanikulttuuri vaikuttaa päätöksentekoon. Yksilöllä on toki vapaus toimia haluamallaan tavalla, mutta yhteisö vastaa toiminnan seurauksista ja siitä voi aiheutua häpeää vanhemmille ja koko perheelle. Yksilön oikeudet eivät välttämättä toteudu, mutta se on osa romanikulttuuria."

42-vuotias romaninainen

"En usko, että romanien keskuudessa on enää 'päälliköitä', mutta pienemmillä paikkakunnilla kylän vanhin voi päättää. Yksilöllä on vapaus päättää omista asioistaan, mutta kaikkiin päätöksiin ei välttämättä suhtauduta hyvin. Painetta voi esiintyä perheen sisällä ja sitä voi tulla ulkopuolelta yksilöä ja hänen perhettään kohtaan."

42-vuotias romanimies

"Valtaapitävät vanhemmat romanit päättävät mitä romanikulttuuriin kuuluu. He taannuttavat romaniyhteisöä pitämällä kiinni vanhoista perinteistä."

28-vuotias romanimies

"Kaikkien romanien on elettävä romanikulttuurin mukaan, eikä yksilöillä ole mielestäni oikeutta valita ainoastaan tiettyjä siihen liittyviä tapoja."

37-vuotias romaninainen

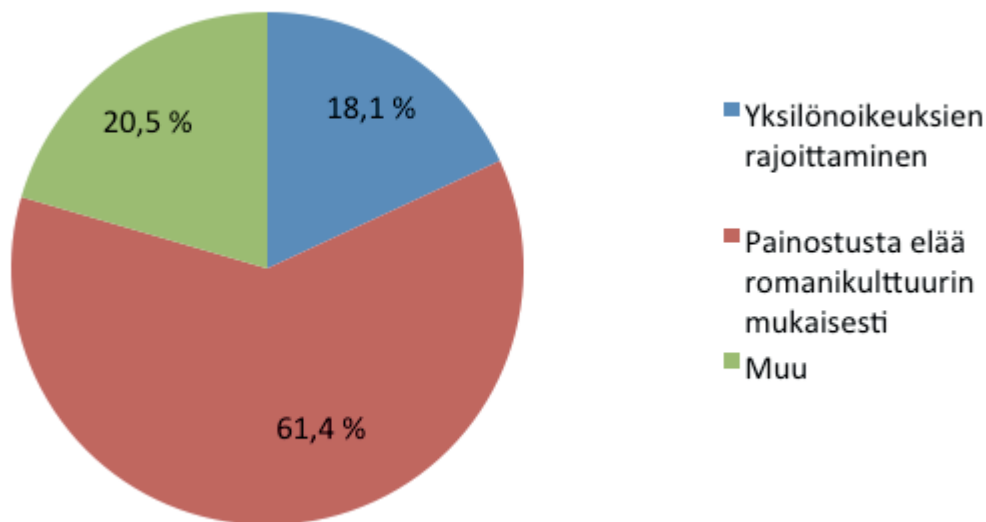
"Vanhemmat romanit voivat kommentoida käyttäytymistä ja valvoa toisia romaneita. Omanikäisten kanssa on harvemmin ongelmia. Jos toisia romaneita ei ole paikalla, voi käyttäytyä rennommin. Esimerkiksi lomamatkoilla voimme jättää romani-vaatteet pois."

27-vuotias romanimies

"Tietyt tyypit pitävät valtaa ja säätelevät kulttuuria. Tavat saattavat kuitenkin vaihdella alueittain eivätkä romanit ole homogeeninen ryhmä. Tietyt aktiiviset tyypit määrittelevät mitä romanikulttuuri on, eikä heikossa asemassa olevien ääniä välttämättä kuunnella."

41-vuotias romanimies

Vähemmistövaltuutetun toimistossa oli jo ennen selvitystä muodostunut käsitys, että romaniyhteisön päätöksentekomenettelyyn liittyy toisinaan yksilöoikeuksien näkökulmasta ongelmallisia piirteitä. Halusimme selvityksessä tiedustella myös romanien omaa näkemystä asiasta. Vastaajista (n=229) yhteensä 36.2 prosenttia (n=83) katsoo, että romaniyhteisön päätöksentekoon liittyy haitallisia piirteitä. Miesten ja naisten välillä tässä asiassa ei ole merkittävää eroa: miehistä 34.1 prosenttia ja naisista 37.6 prosenttia on sitä mieltä, että päätöksentekoon liittyy haitallisia piirteitä. Vastaukset oli sisällöllisesti varsin helppo luokitella kahteen eri ryhmään sen perusteella, millaisia elementtejä vastaajat pitivät päätöksenteossa haitallisina: yksilöoikeuksien rajoitukset ja painostus elää romanikulttuurin mukaan. Pohjimmiltaan molemmissa on kyse yksilön päätösvaltaan kohdistuvista rajoituksista.

Kuvio 14. Millaisia haitallisia piirteitä päätöksentekoon liittyy? (%) (n=83)

Selkeimpiä eroja nousee esiin, kun vastauksia tarkastellaan vastaajien iän ja koulutustason perusteella. Vastaajat ikäluokissa 25–34-vuotiaat ja 35–44-vuotiaat ovat voimakkaimmin sitä mieltä, että romaniyhteisön sisäiseen päätöksentekoon liittyy haitallisia piirteitä. Jälkimmäisen ikäryhmän vastaajista 45.5 prosenttia ja ensin mainitun ikäryhmän vastaajista 43.3 prosenttia näkivät päätöksenteossa haitallisia piirteitä. Muissa ikäryhmissä vastaava luku on 28–30 prosentin välillä.

Koulutustason perusteella vastauksia tarkasteltaessa nousee esiin, että mitä koulutetumpi vastaaja on, sitä todennäköisemmin tämä mieltää romaniyhteisön päätöksenteossa olevan haitallisia piirteitä. Korkeakoulutuksen saaneista vastaajista 54.5 prosenttia ja toisen asteen koulutuksen omaavista vastaajista 39.7 prosenttia on sitä mieltä, että päätöksentekoon liittyy haitallisia piirteitä. Korkeintaan peruskoulun suorittaneiden keskuudessa vastaava luku on 31.0 prosenttia. Tämä on mielenkiintoinen tulos ensinnäkin siitä syystä, että käsityksemme mukaan alemman koulutustason omaavat romanit joutuvat useammin noudattamaan yhteisön painetta toimia romanikulttuurin mukaisesti kuin korkeammin koulutetut. Tämän tuloksen perusteella näyttää siltä, etteivät heikomman koulutustason omaavat romanit välttämättä tunnista päätöksentekoon mahdollisesti liittyviä yksilönoikeuksien näkökulmasta ongelmallisia piirteitä tai eivät ainakaan miellä niitä sellaisiksi. Toiseksi tulos havainnollistaa konkreettisesti myös sitä, että romaniyhteisössä on painetta muutokseen.

"Romanien on elettävä kulttuurin sääntöjen mukaan tai muuten tulee sanomista. Jos esimerkiksi tyttäreni katsotaan tekevän jotain kulttuurisesti sopimatonta tai käyttäytyä niin, että se tulkitaan epäkunnioittavaksi, otetaan minuun heti yhteyttä ja minun täytyy kommentaa häntä, aikuista tytärtäni. Tässä rajoitetaan yksilön päätösvaltaa elää haluamallaan tavalla."

43-vuotias romaninainen

"Tietyt suvut ovat hyvin fundamentaalisia ja niiden jäsenten on noudatettava sääntöjä, jotka koen ongelmallisiksi. Esimerkiksi joissain suvuissa nainen ei saa käyttää miesten kanssa samaa vessaa, vaan he joutuvat käymään muualla vessassa. Myös se on ongelmallista, että esimerkiksi homoseksuaalisuudesta ei voida puhua avoimesti."

32-vuotias romaninainen

"Romaniyhteisössä esiintyy painostusta elää sääntöjen mukaisesti. Itse elän romanikulttuurin ja valtaväestönkulttuurin välimaastossa ja saan jatkuvasti kuulla, että en ole oikea romani, koska en noudata kaikkia sääntöjä."

49-vuotias romanimies

"Romaniyhteisössä on painetta käyttäytyä tietyllä tavalla. Uskon, että monet haluaisivat käyttäytyä eri tavalla ja esimerkiksi luopua romanivaatteista, mutta he eivät uskalla tehdä tätä."

30-vuotias romaninainen

"Osa romaneista suhtautuu hyvin siihen, jos yksilö ei halua elää kulttuurin mukaan. Asia ei aina kuitenkaan ole näin. Esimerkiksi yksi sukulaiseni päätti luopua romanikulttuurista ja elää valtaväestön mukaan. Hän ei tästä syystä saa enää vierailulla luonamme ja hänen pitää pysyä poissa kotipaikkakunnaltaan."

22-vuotias romanimies

"Tietyt romanien tavat, kuten pukeutuminen ja asumiseen liittyvät säännöt harmittavat, mutta niitä ei uskalla olla noudattamatta."

26-vuotias romaninainen

"Jos yksilö yrittää vastustaa muita romaneita tai olla noudattamatta romanikulttuurin tapoja, hyökkäävät toiset roma-

nit kimppuun. Jos tästä ilmoittaa virkavallalle, menee tilanne vain pahemmaksi."

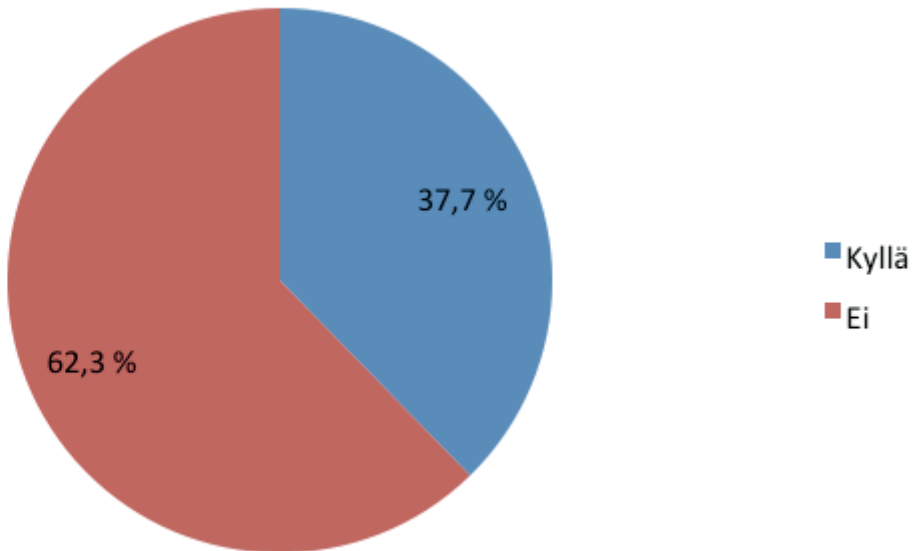
59-vuotias romaninainen

"Mielestäni väistämisvelvollisuuden ylläpitäminen on sairasta."

31-vuotias romanimies

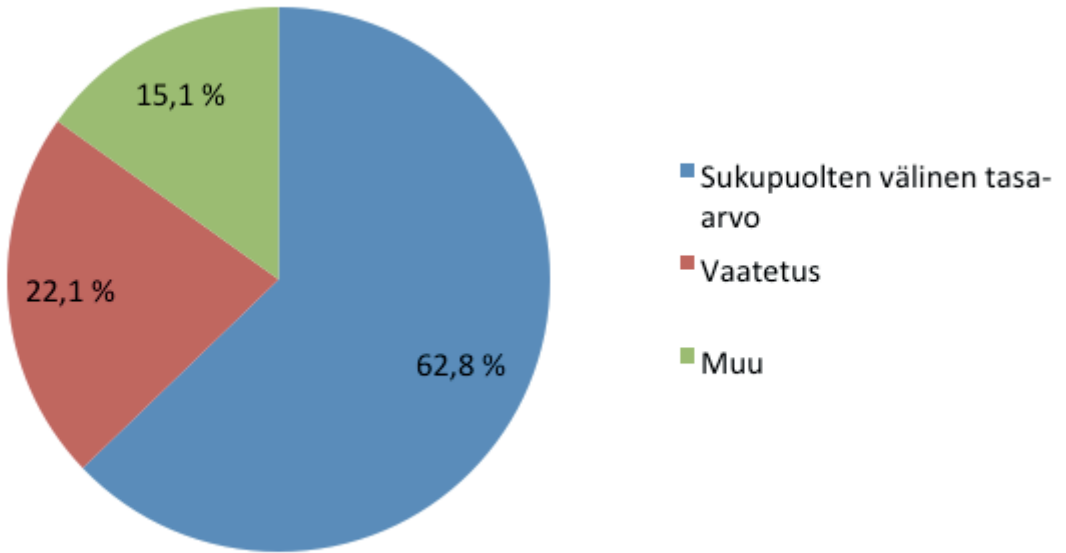
5.3 Naisen asema romaniyhteisössä

Vähemmistövaltuutetun asiakastyössä naisten monitahoinen asema romaniyhteisössä tulee esiin selvästi. Romaninaisilla on ilmeisen keskeinen rooli perheen asumisen ja toimeentulon järjestämisessä, he hoitavat suhteita pääväestön kanssa asioitaessa ja selvittävät ongelmatilanteita. Kysyimme avoimena kysymyksenä, liittyykö naisten asemaan romaniyhteisössä ongelmia. Vastaaajista (n=228) yhteensä 37.7 prosenttia (n=86) on sitä mieltä, että romaninaisen asemaan liittyy erityistä problematiikkaa. Mies- ja naisvastaajien välillä ei ollut merkittävää eroa, eikä vastaajan ikä juurikaan vaikuttanut vastaukseen. Koulutustasolla sen sijaan on jossain määrin merkitystä siinä, miten haastateltavat kokevat naisen aseman romaniyhteisössä. Korkeintaan peruskoulun käyneistä runsas kolmannes eli 34.9 prosenttia katsoo, että naisen asemassa on ongelmia. Korkeakoulututkinnon suorittaneista sen sijaan puolet eli 50.0 prosenttia vastasi, että naisen asemaan romaniyhteisössä liittyy erityisiä ongelmia.

Kuvio 15. Liittyykö naisten asemaan romaniyhteisössä mitään erityisiä ongelmia? (n=231).

Vastaajat (n=86), joiden mielestä naisen asemaan romaniyhteisössä liittyy erityisiä ongelmia katsovat useimmiten, että ongelmia aiheuttaa sukupuolten välisen tasa-arvon puute. Vastaajista yhteensä 62.8 prosenttia (n=54) tuo esiin sukupuolten välisen tasa-arvon ja romaninaisen alisteisen aseman mieheen nähden. Vaatetuksen mieltää ongelmalliseksi yhteensä 22.1 prosenttia (n=19) ja muita tekijöitä kuten esimerkiksi liikunnan ja kuntoilun harrastamisen sekä häveliäisyyteen liittyviä asioita mainitsee yhteensä kuusi vastaajaa.

Kuvio 16: Millaisia ongelmia naisten asemaan liittyy romaniyhteisössä? (%) (n=86)

Vastaajat, joiden mielestä romaninaisen asemaan ei liity erityisiä ongelmia, tunnistavat kuitenkin usein miehen ja naisen erilaiset roolit, mutta ovat sitä mieltä, ettei siihen liity mitään ongelmallista. Monet vastaajista (n=228) myös kokevat, että naisen asemassa on tapahtunut muutos parempaan verrattuna aikaisempaan. Lisäksi jotkut vastaajat huomauttivat, että romaninaisen asemassa on myös tiettyä vahvuutta todeten muun muassa sen, että useat romani-ikäkuttajat ovat nimenomaan naisia.

Naisten asemaan liittyvä ongelmia

"Sukupuolten välistä tasa-arvoa ei noudateta. Mies on perheen pää ja naisen päätösvalta on puutteellista. Tämä pätee myös nuoriin. Pojat määräilevät tyttöjä."

41-vuotias romanimies

"Naiset ovat arvoasteikossa alempana kuin miehet. Naisen on oltava kotona, mutta mies voi tehdä mitä haluaa."

38-vuotias romaninainen

"Tämä riippuu paljon suvusta ja perheestä. Toisissa perheissä naisen rooli on hyvin vanhanaikainen, asema on huono eikä naisia arvosteta. Toisissa perheissä naisen ja miehen välillä on tasa-arvo. Miehet tekevät päätökset. Naisen asema on alhainen, jos mies niin haluaa. Tämä riippuu kuitenkin paljon miehestä."

33-vuotias romaninainen

"Kriisitilanteessa nainen on heikoilla. Esimerkiksi avioerotilanne on tällainen. Naiset eivät uskalla haastaa miehiä, koska he eivät halua aiheuttaa vaaraa suvulle ja lähimmäisilleen."

29-vuotias romaninainen

"Erotilanteessa naisella ei ole oikeuksia. Jos nainen ottaa eron jälkeen uuden miehen, saattaa hän menettää lapsensa."

41-vuotias romaninainen

"Mielestäni vaatetus on ongelmallinen. Olen huolestunut sen vaikutuksista naisten asemalle ja terveydelle."

33-vuotias romanimies

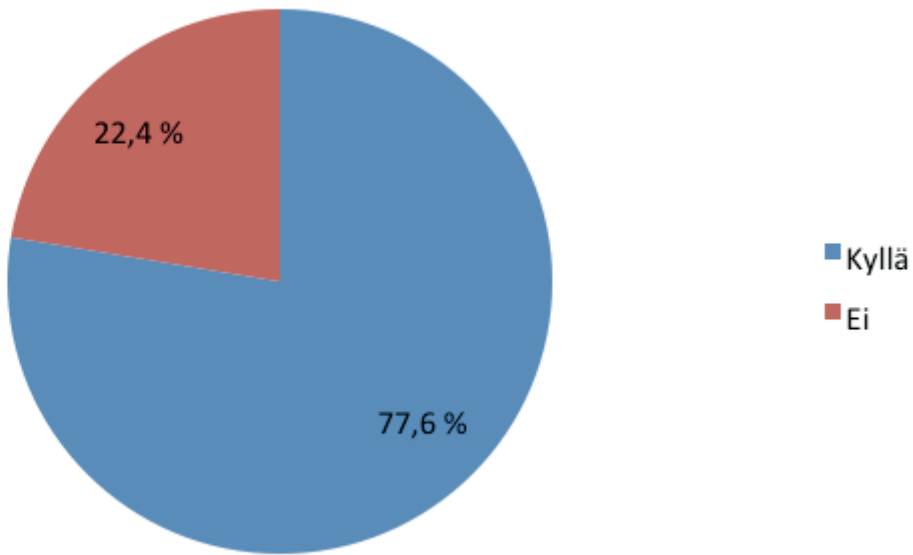
"Näen sen ongelmallisena, ettei nainen voi itse valita, miten pukeutuu, jos on alkanut käyttää romanihametta."

52-vuotias romaninainen

5.4 Romaniyhteisön muutosvalmius

Haastattelussa esitettiin myös kysymys, jossa vastaajaa pyydettiin kertomaan, minkä piirteen tämä muuttaisi romanikulttuurissa, jos siihen olisi mahdollisuus. Lähtöoletuksemme oli, että monet vastaisivat, ettei tarvetta muutoksille ole. Kysymyksen suhtauduttiin järjestelmällisesti myönteisesti ja vastaajista (n=237) yhteensä 77.6 prosenttia (n=184) nimesi jonkin asian romanikulttuurissa, jonka haluaisi muuttaa. Vastaajista vain 22.4 prosenttia (n=53) katsoi, ettei romaniyhteisön tavoissa tai tapakulttuurissa ole tarvetta muutoksille.

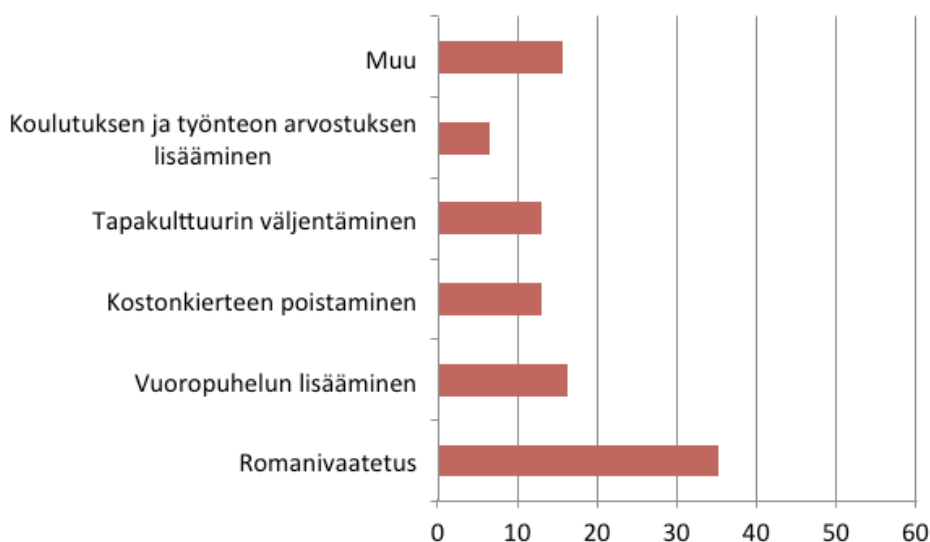
Kuvio 17. Haluaisitko muuttaa jotakin romanikulttuurissa? (n=237)

Sukupuolten välillä ei ole merkittävää eroa siinä, haluaako vastaaja muuttaa jotakin romaniyhteisön tapoja. Ikäryhmien välillä on kohtalaisen suuret erot. Nuorimmat vastaajat osoittavat vähiten taipumusta muutoksiin, kun taas vanhemmat ovat niihin valmiimpia. Nuorista romaneista (16–24-vuotiaat) 67.5 prosenttia ja yli 64-vuotiaista jopa 85.7 prosenttia muuttaisi jotakin romanikulttuurissa. Koulutustason mukaan tuloksia tarkastellen nousee esiin, että muutosvalmius on pienintä (74.4 %) korkeintaan peruskoulun käyneiden keskuudessa ja suurinta (87 %) korkeakoulututkinnon suorittaneiden keskuudessa.

Taulukko 8. Haluaisitko muuttaa jotakin romanikulttuurissa? (n=239)

		Kyllä (%)	Ei (%)	Yhteensä (%)
Sukupuoli	Mies	71 (77.2)	21 (22.8)	92 (100)
	Nainen	113 (77.9)	32 (22.1)	145 (100)
Ikä	16-24 vuotta	25 (67.5)	12 (32.4)	37 (100)
	25-34 vuotta	51 (79.7)	13 (20.3)	64 (100)
	35-44 vuotta	39 (81.3)	9 (18.8)	48 (100)
	45-54 vuotta	27 (73.0)	10 (27.0)	37 (100)
	55-64 vuotta	30 (81.1)	7 (18.9)	37 (100)
	yli 64 vuotta	12 (85.7)	2 (14.3)	14 (100)
Koulutustaso	Peruskoulu	99 (74.4)	34 (25.6)	133 (100)
	Toinen aste	65 (81.3)	15 (18.8)	80 (100)
	Korkeakoulu	20 (87.0)	3 (13.0)	23 (100)

Muutosta haluavista vastaajista yhteensä 35.3 prosenttia (n=65) on sitä mieltä, että romaniyhdistys pitää uudistua romanivaatetukseen liittyvissä asioissa. Tästä esitetyt näkemykset vaihtelivat romanivaatetukseen arkikäytöstä kokonaan luopumisesta väljempään ja ylipäänsä vapaampiin pukeutumissääntöihin. Yhteensä 16.3 prosenttia (n=30) vastaajista haluaisi lisätä vuoropuhelua romaniyhdistyksen sisällä ja suhteessa valtaväestöön. Tässä yhteydessä esitetyissä näkemyksissä viitattiin monesti tarpeeseen keskustella romaniyhdistyksen ongelmista ja löytää ratkaisuja niihin ja luoda luottamusta rakentavaa keskustelusuhdetta pääväestöön yhteiselon kehittämiseksi.

Kuvio 18. Mitä muuttaisit romanikulttuurissa? (%) (n=184)

Vastaajista yhteensä 13.0 prosenttia (n=24) haluaisi poistaa romanien keskinäiset riidat ja kostonkierteet. Tässä kohtaa vastaajat toivat esiin esimerkkeinä sukuvihat, verikostot, väistämismorallisuuden ja liikkumiseen liittyviä rajoituksia. Yhtä suuri osuus vastaajista (13.0 %) on sitä mieltä, että romanien tapakulttuuria liittyen häveliäisyyteen, puhtauteen ja kunnioittamiseen pitäisi väljentää. Tässä yhteydessä moni vastaaja toivoi läheisempiä ja avoimempia välejä lasten ja vanhempien välille, pidempää lapsuutta romaninuorille ja turhasta häpeilystä luopumista asioissa, joissa ei ole mitään hävettävää kuten esimerkiksi suihkussa käymisessä.

Vastaajista 6.5 prosenttia oli sitä mieltä, että romanikulttuurin pitäisi muuttua enemmän työssäkäyntiä ja koulutusta arvostavaksi. Luokkaan muu on sijo-

tettu muun muassa sellaisia vastauksia, joissa toivotaan, että romaninuoret oppisivat käyttäytymään paremmin ja käyttäisivät vähemmän päihteitä sekä vastauksia, joissa toivotaan esimerkiksi, että romanikulttuuri palaisi ajassa takaisinpäin vanhoihin aikoihin tai toivotaan parempaa romanikielen osaamista.

Asioita, joita romanit haluaisivat muuttaa romanikulttuurissa

"Muuttaisin vaatetusta. Mielestäni romanihameita voisi käyttää juhla-vaatteina, mutta ei arkena."

29-vuotias romaninainen

"Pitkäaikaisten sukuriitojen sopiminen. Tämän kautta väistämismisvelvollisuuden poistuminen ja vapaan liikkuvuuden takaminen."

41-vuotias romanimies

"Väistämiskäyttäytyminen ja niin kutsuttu verikosto. Vanhentunut käytänne, joka ei enää edes palvele alkuperäistä tarkoitustaan ja josta aiheutuu enemmän pahaa kuin hyvää."

38-vuotias romaninainen

"Haluaisin pitää lapset lähempänä pidempään. Haluaisin pystyä halaamaan poikaani ja poistaa säännön, jonka mukaan tietyssä iässä lapset eivät enää saa olla toista sukupuolta olevan vanhempansa seurassa kahdestaan."

33-vuotias romaninainen

"Haluaisin poistaa tietyt häveliäisyyteen liittyvät tavat. Haluaisin, että nuoret ja vanhemmat pystyisivät juttelemaan keskenään avoimesti kaikesta, myös henkilökohtaisista asioista. Haluaisin, että vanhempien ja lasten välinen muuri poistuisi. Tätä kautta nuoret eivät ehkä tuntisi oloaan niin yksinäiseksi ja muuttaisi niin varhain pois lapsuudenkodistaan ja perustaisi omaa perhettä. Aikaa olisi opiskelulle ja työlle ja myös nuorten syrjäytyminen ja päihteidenkäyttö voisi vähentyä."

28-vuotias romanimies

"No ehkäpä juuri tämä naisen asema. Että nainen - siis nuorikin - voisi istua miehen kanssa samaan aikaan kahvipöytään"

ja keskustella asioista ihan samanarvoisena. Vanhempien kunnioitus on hieno asia, mutta rajansa kaikella."

28-vuotias romaninainen

"Toivoisin, että romaniyhteisössä arvostettaisiin enemmän koulutusta ja työntekoa. Olisi hyvä jos vanhemmat toisivat lapsilleen esiin koulutuksen hyvät puolet ja kannustaisivat lapsia kouluttautumaan. Tätä kautta myös romanien vaikutusmahdollisuudet lisääntyisivät."

56-vuotias romaninainen

Romanien vastaukset vahvistavat vähemmistövaltuutetun asiakastyössä syntynyttä käsitystä siitä, että monet romanit tunnistavat joihinkin tapakulttuurin piirteisiin liittyvää ongelmallisuutta yksilöiden oikeuksien näkökulmasta ja ovat valmiita pohtimaan omaa suhtautumistaan näihin tapoihin. Vähemmistövaltuutettu uskoo, että keskustelun jatkumista rohkaisee etenkin selvityksen tulos siitä, että iäkkäimmät vastaajat ovat avoimimpia muutoksille.

Toimenpide-ehdotukset

- Romaniyhteisön sisäisen keskustelun käynnistäminen yksilön-oikeuksien merkityksestä romaniyhteisössä.
- Romaniyhteisön sisäisen keskustelun käynnistäminen oikeudesta kehittää ja ylläpitää omaa kieltä ja kulttuuria.
- Vaihtoehtoisten toimintamallien etsiminen romaniyhteisössä valitseville perinteisille ongelmanratkaisumalleille yhteistyössä eri viranomaistoimijoiden kanssa.
- Sovittelumenettelyn sekä romaniyhteisön ja poliisin välisen yhteistyön kehittäminen.

6 VÄHEMMISTÖVALTUUTETUN LINJAUKSIA TYÖHÖN ROMANIASIOISSA

Käytössämme on ensimmäistä kertaa yksittäistapauksiin perustuvia arvioita konkreettisempaa tietoa romanien kokemasta syrjinnästä Suomessa. Tiedämme aikaisempaa yksityiskohtaisemmin, missä määrin ja millaisissa arjen tilanteissa romanit kohtaavat syrjintää. Tulokset puhuvat karua kieltä. Tämän tiedon pitäisi viimeistään havahduttaa suomalainen yhteiskunta ymmärtämään, kuinka mittavasta yhteiskunnallisesta epäoikeudenmukaisuudesta asiassa on kyse. Emme yksiselitteisesti voi sulkea silmiämme siltä tosiasialta, että romaneista 69–85 prosenttia on kokenut syrjintää jollakin elämän alueella viimeisen vuoden aikana.

Vähemmistövaltuutettu toivoo romaniyhteisön ja romanitoimijoiden ottavan omalta osaltaan aktiivisen roolin toimenpiteissä, joilla luodaan pohjaa ja rakennetaan luottamusta romanien ja valtaväestön välille. Romanien arkielämässä kohtaamassa syrjinnässä on usein kyse luottamuspulasta ja vääristä toimintamalleista. Romanien ja pääväestön välistä luottamusta ei rakenneta yksistään sillä, että kerrotaan syrjinnän olevan kiellettyä tai saadaan satunnaisesti yksittäinen palveluntarjoaja oikeudelliseen vastuuseen syrjinnästä. Luottamus syntyy vuoropuhelua käymällä ja rakentamalla yhteistyössä molempia osapuolia kunnioittavia ratkaisuja. Tässä toiminnassa vähemmistövaltuutettu haluaa olla mukana saattamassa osapuolia yhteisen pöydän ääreen.

Työelämässä olevat romanit joutuvat vakuuttamaan työnantajansa siitä, etteivät vastaa stereotyyppistä kuvaa romaneista. Erityisesti työhönottotilanteessa tästä syntyy erityinen lisähaaste – etenkin kun työpaikan hakeminen näyttää romanien kohdalla päättyvän usein siihen, ettei pääse työhaastatteluun. Työhaussa syrjintää kokeneiden romanien määrän lisäksi selvityksen tuloksissa on hämmentävää se, että romanit eivät ilmoita kokemastansa syrjinnästä viranomaisille. Vähemmistövaltuutetun näkemyksen mukaan työnantajien asennemuutoksen lisäksi tarvitaan työhönottoon liittyvää syrjintää koskevaa oikeuskäytäntöä. Romaniyhteisön on otettava tässä asiassa aktiivisempi rooli ja tehtävä työsyrynnästä ilmoituksia joko poliisille tai työsuojeluviranomaisille. Vastavuoroisesti työsuojeluviranomaisten ja poliisin on käsiteltävä syrjintäepäilyjä siten, että se on omiaan lisäämään romaniväestön luottamusta kyseisiin viranomaistoimijoihin.

Romanien työmarkkina-aseman paraneminen edellyttää panostusta myös romaniväestön koulutustason nostamiseen. Tulosten perusteella on ilmeistä, että koulutetuilla romaneilla on syrjintäkokemuksista huolimatta parempi työmarkkina-asema kuin vain korkeintaan peruskoulun käyneillä vastaajilla.

Työnantajien asennemuutoksen vauhdittamiseksi tarvitaan myös muunlaisia toimenpiteitä. Luottamuksen rakentaminen on tervetullutta tälläkin elämän alueella. Yksinkertaisimmillaan se voi tapahtua järjestämällä romanien ja työnantajien välisiä keskustelutilaisuuksia. Alueelliset romanijärjestöt voivat esimerkiksi järjestää keskustelutilaisuuksia paikallisten elinkeinonharjoittajien kanssa. Tähän teemaan liittyen vähemmistövaltuutettu on kiinnostunut selvittämään, mistä syystä romaneja ei ole työllistynyt esimerkiksi isoihin päivittäistavarakauppaketjuihin asiakaspalvelutehtäviin.

Romanien työmarkkina-aseman parantamiseksi on myös tarpeen käynnistää yhteisön sisäinen keskustelu siitä, miten romanivaatetus ja sen käyttöön liittyvät kulttuuriset merkitykset sovitetaan yhteen työelämän vaatimusten kanssa. Lienee pragmaattista hyväksyä, etteivät kaikki romanit voi eivätkä halua työllistyä sellaiseen työpaikkaan, jossa töitä voi tehdä perinteisessä romaniasussa. Osa joutuu varmasti käyttämään työvaatteita. Jokaisella romanilla pitää olla oikeus itse valita oma ammattinsa ja kouluttautua kenenkään puuttumatta tai vaatetuksen estämättä vaikkapa balettianssijaksi tai liikunnan opettajaksi. Nyt romaniyhteisön linjattavaksi tulee, miten he suhtautuvat tähän asiaan. Tämän selvityksen tulosten perusteella romaniyhteisössä on merkittävää muutoshalukkuutta pukeutumiseen liittyvissä tavoissa.

Asumiseen liittyvät ongelmat ovat vahvasti hallinneet viime vuosina romaniasi-oissa käytyä keskustelua. Selvityksen tulosten perusteella siihen on perustellut syyt. Vastaajista 48.5 prosenttia kokee tulleen syrjityksi hakiessaan asuntoa kunnan asuntotoimistosta ja 54.7 prosenttia yrittäessään ostaa tai vuokrata asuntoa yksityiseltä asuntotoimijalta. Yksityisillä vuokra-asuntomarkkinoilla vastaajat kokevat syrjintää koulutustasosta riippumatta, mutta julkisella puolella syrjintäkokemuksia on eniten alhaisen koulutuksen omaavilla vastaajilla. Puutteellinen koulutus on yhteydessä heikkoon työmarkkina-asemaan, joka on vuorostaan heikentää toimeentulotasoa. Tämä tulkinta vastaa vähemmistövaltuutetun toimiston asiakastyössä kertynyttä kokemusta. Kuntien asuntotoimistoihin ja vuokra-asuntoyhtiöihin liittyvissä syrjintäpäilyissä on kuitenkin usein kyse paljon monisyisemmästä kokonaisuudesta kuin pelkästään romaniasiakkaaseen kohdistuvasta etnisestä syrjinnästä.

Vähemmistövaltuutetun asiakastyön ja selvityksen tulosten perusteella on perusteltua todeta, että osalla romaneita on puutteita elämännhallinnassa ja asumisessa. He tarvitsisivat paikallistasolla tuekseen moniammatillista ja kokonaisvaltaista puuttumista elämäntilanteeseensa. Tässä yhteydessä on tärkeää muistaa, että riittävän ajoissa annettu tuki ennaltaehkäisee mahdollista periytyvää syrjäytymisen kierrettä ja tulee kunnille halvemmaksi kuin asunnottomuuteen saakka kärjistyvien ja sukupolvesta toiseen jatkuvan huono-

osaisuuden hoitaminen. Syrjäytymiseen puuttumisen lisäksi romanivähemmistön tulevaisuutta koskevan keskustelun painopisteiksi on entistä enemmän nostettava myös romanien koulutustason parantaminen ja työelämään osallistuminen sekä romanikulttuurin myönteisten ja vähemmistöä eteenpäin vievien puolten sekä romanikielen ylläpitäminen ja kehittäminen.

Edellä mainittujen romaneihin kohdistuvien toimenpiteiden lisäksi tarvitaan koko ajan myös syrjinnän vastaista työtä. Etninen syrjintä koskettaa yksittäisiä romaneja suoraan ja vaikuttaa samalla romaniyhteisön sisäiseen dynamiikkaan. Tietystä mielessä romanien sisäisen syrjinnän väistämisen- ja muuttolupakäytänteineen ja pääväestön yleistävän ja stereotyyppisen suhtautumisen voidaan sanoa olevan kuin kolikon kaksi puolta. Romanit pyrkivät estämään muuttolupakäytännöllä keskinäisiä konflikteja, mutta toisaalta menettely toimii ulkopuolelta heihin kohdistuvan syrjinnän ennaltaehkäisijänä. Syrjäytyneiden ja ehkä huonosti käyttäytyvien romanien muutto paikkakunnalle tai asuinalueelle aiheuttaa helposti maineen menetyksen kaikille paikkakunnan romaneille ja tämän vuoksi romanit pyrkivät kontrolloimaan toisten romanien asettumista asuinalueilleen. Pääväestön ennakkoluulot ja syrjintä saattavat siis osaltaan ylläpitää vähemmistön tarvetta pitää kiinni haitallisista tavoista. Muuttolupakäytänteestä luopumiseksi tarvitaan romanien keskuudessa tapahtuvan muutoksen lisäksi yhtä paljon työtä pääväestön romaneihin kohdistaman syrjinnän poistamiseksi.

Yksi merkittävä muutostarve koskee romanien suhtautumista yksilönoikeuksiin. Suomessa ei ole montaa romania, jotka eivät tietäisi, ettei heitä saa kohdella eriarvoisesti heidän etnisen alkuperänsä johdosta. Jotkut romanit kuitenkin mieltävät tämän pätevän vain romanien ja valtaväestön välisiin suhteisiin eikä romanien keskinäisiin suhteisiin. Yksilönoikeudet ovat suomalaisen oikeusjärjestelmän perusta ja niiden loukkaamista ei voi oikeuttaa vetoamalla kulttuuriin. Tämä on asiakokonaisuus, jonka tiedostamisella on varmasti monia romaniyhteisöä positiivisesti uudistavia vaikutuksia.

Monet romanit toimivat ja ohjaavat omia valintojaan sillä perusteella, mitä he ajattelevat muiden romanien odottavan heiltä. Romaninuoret erityisesti pohtivat valintoja tehdessään, mitä heitä vanhemmat romanit odottavat heiltä. Tämän seurauksena monet nuoret tulkitsevat romanikulttuuria hyvin tiukasti. Selvityksen tulosten mukaan nuorten ja vanhempien romanien välillä on ero siinä, miten tiukasti he suhtautuvat romanikulttuurin noudattamiseen. Vanhemmat romanit ovat nuoria avoimempia muutoksille. Johtuuko nuorten muutoshaluttomuus siitä, että he olettavat vanhempien romanien edellyttävän tiukkaa romanikulttuurin sääntöjen noudattamista? On perusteltuja syitä mieltää tämä oikeansuuntaiseksi tulkinnaksi, mutta joka tapauksessa on

ilmeistä, että romaniyhteisössä on tarvetta sukupolvien väliselle, avoimelle dialogille, siitä mitä on olla romani nykypäivän Suomessa.

Vähemmistövaltuutetulla on varmasti paljon kehitettävää omassa työssään romanien yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden sekä yhteiskunnallisen aseman edistämisessä. Tällä hetkellä kokonaiskuva toimintakentästä on kuitenkin selkeämpi kuin koskaan aikaisemmin, joten toimintaa ohjaavien linjausten tekeminen on aikaisempaa helpompaa. Selvitystä käynnistettäessä avoimena kysymyksenä oli muun muassa, miten vähemmistövaltuutetun pitäisi toimia sellaisissa asiakasyhteydenotoissa, kuten alla esitetyssä esimerkissä, joissa on näkemyksemme mukaan kyse sisäryhmäsyrjinnästä.

Esimerkki vähemmistövaltuutetun asiakastapauksesta

Vähemmistövaltuutetun toimistoon otti yhteyttä romaninainen, joka kertoi epäilevänsä, että häntä syrjitään kunnan asuntotoimistossa. Asiaa selvittäessämme kävi ilmi, että asiakas oli muuttanut pois kotikaupungistaan, jossa oli asunut kahden lapsensa kanssa jo lähes kymmen vuotta. Syy muuttamiseen oli kaupungissa asuvan toisen romanisuvun käsky. Heidän mielestä ei ollut enää soveliaista, että asiakas asuu kaupungissa teini-ikää lähestyvän poikansa kanssa. Perustelu asialle oli, että pojan isän sukulainen oli kaksikymmentä vuotta sitten syyllistynyt "veritekoon" muuttokäskyn antanutta suvun jäsentä kohtaan.

Asiakas laittoi vireille asuntohakemuksen kuntaan, jonne katsoi olevansa oikeutettu muuttamaan. Siellä ei ollut heti vapaana asuntoja, joten hän joutui muuttamaan väliaikaisesti viereiseen kuntaan. Asuttuaan siellä muutaman viikon kunnan asuntotoimiston edustaja välitti asiakkaalle tiedoksi, että hänen pitää muuttaa pois paikkakunnalta, koska paikallinen romanisuku ei halua hänen asuvan siellä. Yksikään tämän suvun jäsenistä ei edes asunut kyseisen kunnan alueella, mutta pitivät siitä huolimatta kuntaa omana alueenaan. Asiakas noudatti käskyä, koska pelkäsi tottelemattomuudesta aiheutuvia seurauksia.

Kunnassa, jossa hänen asuntohakemuksensa oli vireillä, ei ollut vielä tarjota hänelle asuntoa. Tästä syystä hän pyysi toisen naapurikunnan romaneilta luvan saada muuttaa sin-

ne väliaikaisesti. Hän sai luvan ja asuu tällä hetkellä kyseissä kunnassa purkutuomion saaneessa talossa. Koko tämä prosessi on kestänyt yli kuusi kuukautta ja kumpikaan perheen lapsista ei ole tuona aikana käynyt koulua.

Selvityksen tulokset vahvistavat oikeaksi vähemmistövaltuutetun asiakastyön perusteella muodostuneen käsityksen, että muuttolupa- ja väistämiskäytäntöön liittyvät romaniyhteisön perinteet eivät nauti ehdotonta kannatusta romaniyhteisön jäsenten keskuudessa. Tästä on perusteltua vetää sellainen toimintaa ohjaava linjaus, että valtuutettu pyrkii tukemaan romaniyhteisössä vallitsevaa muutosvalmiutta edistämällä yhteisön sisäistä dialogia. Romaniyhteisössä on tarvetta ja halua tavoitella yksilönoikeuksia ja yksilöiden monimuotoisuutta kunnioittavampaa ilmapiiriä. Vähemmistövaltuutetun kohdalla tämä tarkoittaa työn kohdentamista sellaisiin toimintoihin, joilla edistetään muutosprosessia ja kehitetään vaihtoehtoisia toimintamalleja perinteisten menettelyjen tilalle yhteistyössä romaniyhteisön ja eri viranomaistoimijoiden kanssa.

Asiakastyössä toivomme voivamme jo lähitulevaisuudessa ohjata muuttolupa- ja väistämisvelvollisuuden liittyvät asiakasyhteydenotot esimerkiksi sovittelumenettelyyn, jotta kiistat saisivat rauhanomaisen ratkaisun ja yksittäiset ihmiset voisivat vapaasti valita oman asuinpaikkansa eikä kenenkään tarvitsisi äkillisesti vaihtaa asunpaikkakuntaa. Pitkällä tähtäimen tavoitteeksi on oltava muuttolupa- ja väistämiskäytännöistä luopuminen kokonaan.

Pyrimme työssämme tukemaan romaniyhteisön muutosprosessia vaikuttamalla mahdollisimman tehokkaasti siihen, että syrjinnän uhreilla olisi käytössään tehokkaat ja toimivat oikeusturvakeinot kaikilla elämän alueilla; että romanit ja valtaväestö tiivistävät kanssakäymistään ja etsivät ratkaisua arkielämän ongelmatilanteisiin yhteistyössä toistensa kanssa; ja että romanien työllisyyden ja koulutustason parantamiseen paneudutaan konkreettisin toimenpitein.

LIITE 1 - SUOSTUMUSLOMAKE

SUOSTUMUSLOMAKE

”Romanien syrjintä asumisessa ja työelämässä” -tutkimus

Suostun osallistumaan vähemmistövaltuutetun toimiston suorittamaan tutkimushaastatteluun. Haastattelun tarkoituksena on kerätä tietoa romaneiden kokemasta syrjinnästä asumisessa ja työelämässä sekä romaniyhteisön sisäisistä suhteista ja romanikulttuurista.

Ymmärrän, että tässä haastattelussa esittämiäni lausuntoja voidaan hyödyntää tähän tutkimukseen liittyvissä julkaisuissa ja vähemmistövaltuutetun työssä romanien syrjintää vastaan. Nimeni ja muut henkilötietoni jäävät vain tutkimuksen tekijöiden haltuun, eikä niitä tulla käyttämään tutkimuksen julkaisuissa.

Ymmärrän, että minulla on oikeus kieltäytyä osallistumasta tähän haastatteluun, oikeus kieltäytyä vastaamasta minulle esitettyihin kysymyksiin ja oikeus keskeyttää haastattelu halutessani.

Vähemmistövaltuutetun toimisto säilyttää antamani tiedot korkeintaan 12 kuukauden ajan. Tiedot säilytetään turvallisessa ympäristössä tietosuojasta annettuja ohjeita noudattaen.

ALLEKIRJOITUS: _____

NIMEN SELVENNYS: _____

PÄIVÄMÄÄRÄ: _____

LIITE 2 - KYSELYLOMAKE

ROMANIEEN KOKEMA SYRJINTÄ ASUMISESSA JA TYÖELÄMÄSSÄ

A. TAUSTAMUUTTUJAT

Sukupuoli

- Mies
- Nainen

Ikä

- 16–24-vuotta
- 25–34-vuotta
- 35–44-vuotta
- 45–54-vuotta
- 55–64-vuotta
- yli 64-vuotta

Koulutustaso

- Peruskoulu
- Toinen aste
- Alempi korkeakoulututkinto
- Ylempi korkeakoulututkinto
- Tutkijakoulutusaste

Paikkakunta: _____

B. TIETOISUUS OIKEUKSISTA

1. Tietäisitkö oikeutesi, jos kohtaisit syrjintää tai häirintää?
  - Kyllä
  - Ei
  - Ei osaa sanoa

2. Onko sinua mielestäsi syrjitty yhdellä tai useammalla perusteella viimeisen vuoden aikana? *(Jos vastasit ei, siirry kysymykseen 4.)*
  - Kyllä
  - Ei

3. Millä syrjintäperusteella?
- Etninen alkuperä
  - Sukupuoli
  - Ikä
  - Uskonto
  - Vammaisuus
  - Seksuaalinen suuntautuminen
4. Tiedätkö Suomessa mitään tahoja, joka tarjoaa apua ja neuvoja syrjinnän uhreille? *(Jos vastasit ei, siirry kysymykseen 6.)*
- Kyllä
  - Ei
5. Mikä/mitkä tahot?
6. Oletko koskaan kuullut seuraavista?
	Kyllä	Ei
a. Vähemmistövaltuutetun toimisto	☐	☐
b. Syrjintälautakunta	☐	☐
c. Työsuojeluviranomaiset	☐	☐

C. ASUMINEN

7. Oletko yrittänyt vuokrata tai ostaa asuntoa viimeisen viiden vuoden aikana? *(Jos vastasit ei, siirry osioon D.)*
- Kyllä
  - Ei
8. Onko sinua mielestäsi syrjitty etnisen alkuperäsi vuoksi viimeisen viiden vuoden aikana yrittäessäsi vuokrata tai ostaa asuntoa yksityisiltä markkinoilta? *(Jos vastasit ei, siirry kysymykseen 13.)*
- Kyllä
  - Ei
9. Oliko edellinen kerta viimeisen vuoden aikana?
- Kyllä
  - Ei
10. Teitkö itse tai tekikö joku muu ilmoituksen syrjinnästä? *(Jos vastasit ei, siirry kysymykseen 12.)*
- Kyllä
  - Ei
11. Minne/kenelle teit ilmoituksen?
12. Miksi et tehnyt ilmoitusta syrjinnästä?

13. Onko sinua mielestäsi syrjitty etnisen alkuperäsi vuoksi viimeisen viiden vuoden aikana yrittäessäsi vuokrata asuntoa kunnan tai kaupungin asuntotoimistosta? *(Jos vastasit ei, siirry osioon D.)*
- Kyllä
- Ei
14. Oliko viimeinen kerta viimeisen vuoden aikana?
- Kyllä
- Ei
15. Teitkö itse tai tekikö joku muu ilmoituksen syrjinnästä? *(Jos vastasit ei, siirry kysymykseen 17.)*
- Kyllä
- Ei
16. Minne/kenelle ilmoitus tehtiin?
- Poliisi
- Kansalaisjärjestö
- Vähemmistövaltuutetun toimisto
- Syrjintälautakunta
- Muu, mikä?
17. Miksi et tehnyt ilmoitusta syrjinnästä?

D. TYÖELÄMÄ

18. Oletko hakenut työpaikkaa viimeisen viiden vuoden aikana? *(Jos vastasit ei, siirry kysymykseen 24.)*
- Kyllä
- Ei
19. Onko sinua mielestäsi syrjitty työnhaussa etnisen alkuperäsi vuoksi viimeisen viiden vuoden aikana? *(Jos vastasit ei, siirry kysymykseen 24.)*
- Kyllä
- Ei
20. Oliko edellinen kerta viimeisen vuoden aikana?
- Kyllä
- Ei
21. Teitkö itse tai tekikö joku muu ilmoituksen kokemastasi työsyryjinnästä? *(Jos vastasit ei, siirry kysymykseen 23.)*
- Kyllä
- Ei
22. Minne/kenelle ilmoitus tehtiin?
- Poliisi
- Kansalaisjärjestö

- Vähemmistövaltuutetun toimisto
  - Syrjintälautakunta
  - Työsuojeluviranomaiset
  - Ammattiliitto
  - Joku muu, mikä?
23. Miksi et tehnyt ilmoitusta?
24. Onko sinulla työpaikka tai onko ollut työpaikkaa viimeisen viiden vuoden aikana? (Myös osa-aikaiset työpaikat) *(Jos vastasit ei, siirry osioon E.)*
- Kyllä
  - Ei
25. Onko sinua mielestäsi syrjitty tai häiritty etnisen alkuperäsi vuoksi työpaikallasi viimeisen viiden vuoden aikana? *(Jos vastasit ei, siirry osioon E.)*
- Kyllä
  - Ei
26. Oliko edellinen kerta viimeisen vuoden aikana?
- Kyllä
  - Ei
27. Teitkö itse tai tekikö joku muu ilmoituksen työsyrynnästä tai häirinnästä? *(Jos vastasit ei, siirry kysymykseen 29.)*
- Kyllä
  - Ei
28. Minne/kenelle ilmoitus tehtiin?
- Poliisi
  - Kansalaisjärjestö
  - Vähemmistövaltuutetun toimisto
  - Syrjintälautakunta
  - Työsuojeluviranomaiset
  - Työsuojeluvaltuutettu
  - Luottamusmies
  - Ammattiliitto
  - Joku muu, mikä?
29. Miksi et tehnyt ilmoitusta syrjinnästä tai häirinnästä?

E. KOKEMUSKERTOMUS

30. Kerro yksi tilanne viimeisen vuoden ajalta, jolloin olet kokenut tullesi syrjityksi siksi, että olet romani? (Miksi kyseessä oli mielestäsi syrjintä etnisen alkuperäsi vuoksi?)

F. ROMANIYHTEISÖN SISÄISET SUHTEET

31. Oletko viimeisen viiden vuoden aikana noudattanut tai kohdannut romanikulttuurin tapoja, joista on aiheutunut haittaa sinulle tai perheellesi? Millaisia?
32. Oletko viimeisen viiden vuoden aikana muuttanut romanikulttuuriin liittyvien syiden vuoksi? *(Jos vastasit ei, siirry kysymykseen 35.)*
- Kyllä
- Ei
33. Miksi olet muuttanut?
34. Millaisia seurauksia tällä on ollut sinulle/perheellesi/lapsillesi?
35. Kuka mielestäsi päättää, mitä romanikulttuuri on ja miten romanien pitää elää ja toimia?
36. Liittyykö päätöksentekoon mielestäsi haitallisia piirteitä? *(Jos vastasit ei, siirry kysymykseen 38.)*
- Kyllä
- Ei
37. Millaisia haitallisia piirteitä päätöksentekoon mielestäsi liittyy?
38. Liittyykö naisten asemaan romaniyhteisössä mitään erityisiä ongelmia?
39. Jos voisit muuttaa yhden piirteen romanikulttuurissa, mikä se olisi?

G. KÄSITYKSET SYRJINNÄN YLEISYYDESTÄ

40. Omasta mielestäsi, kuinka yleistä syrjintä on Suomessa seuraavilla perusteilla?

	Olematonta	Hyvin harvinaista	Harvinaista	Yleistä	Hyvin yleistä
Etninen alkuperä	☐	☐	☐	☐	☐
Sukupuoli	☐	☐	☐	☐	☐
Ikä	☐	☐	☐	☐	☐
Uskonto	☐	☐	☐	☐	☐
Vammaisuus	☐	☐	☐	☐	☐
Seksuaalinen suuntautuminen	☐	☐	☐	☐	☐

Vähemmistövaltuutettu

PL 26

00023 VALTIONEUVOSTO

Vaihde: 0295 480 171

www.ofm.fi

ofm@ofm.fi